

Percepcija rizika za nacionalnu sigurnost u suvremenom hrvatskom društvu

Pospihalj, Jan

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:670318>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-03**



Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)





SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

JAN POSPIHALJ

**PERCEPCIJA RIZIKA ZA NACIONALNU
SIGURNOST U SUVREMENOM
HRVATSKOM DRUŠTVU**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

JAN POSPIHALJ

**PERCEPCIJA RIZIKA ZA NACIONALNU
SIGURNOST U SUVREMENOM
HRVATSKOM DRUŠTVU**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Perkov

Zagreb, 2024.

Sažetak

Ljudska je vrsta oduvijek suočena s brojnim opasnostima, a danas živimo u promjenjivom svijetu punom rizika koje smo dijelom sami proizveli. Uslijed globalizacije, suvremeno je društvo postalo svjesno rizika koji mu prijete te nastoji usmjeriti resurse na njihovu daljnju spoznaju, ali i formiranje strategija koje će umanjiti njihove negativne posljedice te omogućiti opstojnost čovjeka u svijetu stalnih nesigurnosti. Rizici su društvena činjenica, a dijelimo ih na globalne rizike poput klimatskih promjena i međunarodnog terorizma, i lokalne rizike koji su izraženiji u pojedinim zemljama i dijelovima svijeta poput rizika od siromaštva ili vojne ugroženosti. Cilj je ovoga rada istražiti percepciju postojećih i aktualnih rizika za nacionalnu sigurnost hrvatskoga društva i države. Teorijski aspekti sociološkog tumačenja rizika i nacionalne sigurnosti predstavljeni su kao podloga za određivanje lokalnog konteksta i usmjeravanja istraživačkih pitanja te metodologije istraživanja. Istraživanje percepcije rizika provedeno je anketnim upitnikom u aplikaciji Google Forms na reprezentativnom uzorku građana Hrvatske, a istraživane su različite dimenzije rizika. Ovaj rad nastoji usmjeriti na promišljanja o daljnjem strateškom djelovanju te nudi smjerokaze za daljnja istraživanja ove teme.

Ključne riječi: društvo rizika, nacionalna sigurnost, hrvatsko društvo, sociologija rizika, strategije nacionalne sigurnosti

Summary

Perception of Risks for National Security in Contemporary Croatian Society

The human species has always faced numerous dangers, and today we live in a changing world full of risks, some of which are of our own making. As a result of globalisation, modern society has become aware of the risks that threaten it and seeks to focus resources on understanding them further, but also on building strategies that reduce their negative consequences and enable human survival in a world of constant uncertainty. Risks are a social fact, and we categorise them into global risks such as climate change and international terrorism, and local risks that are more pronounced in certain countries and parts of the world, such as the risk of poverty or military threats. The aim of this thesis is to analyse the perception of existing and current risks to national security in Croatian society. Theoretical aspects of the sociological interpretation of risk and national security are presented as a basis for determining the local context and the orientation of the research questions and research methodology. The research on risk perception was conducted using a questionnaire in the Google Forms application on a representative sample of Croatian citizens, and various dimensions of risk were analysed. This work aims to focus on considerations for further strategic action and provides guidelines for further research on this topic.

Key words: risk society, national security, Croatian society, risk sociology, national security strategies

Sadržaj

Sadržaj.....	1
1. Uvod.....	2
2. Teorijski okvir.....	4
2.1. Rizici u suvremenom društvu.....	9
2.1.1. Socijalna sigurnost i rizici.....	10
2.1.2. Ekonomska sigurnost i rizici.....	12
2.1.3. Javnozdravstvena sigurnost i rizici.....	14
2.1.4. Ekološka sigurnost i rizici.....	17
2.1.5. Tehnološka sigurnost i rizici.....	19
2.1.6. Geopolitička sigurnost i rizici.....	21
2.1.7. Vojna sigurnost i rizici.....	23
3. Rizici i sigurnost u općem i nacionalnom kontekstu.....	24
3.1. Suočavanje s rizicima u hrvatskom društvu.....	25
3.2. Sigurnost.....	30
3.3. Nacionalna sigurnost i sekuritizacija.....	32
3.4. Odnos rizika i sigurnosti.....	36
3.5. Normativni okvir postupanja s rizicima.....	37
4. Metodologija i ciljevi istraživanja.....	40
4.1. Uzorak i provedba istraživanja.....	41
4.2. Instrumenti istraživanja.....	42
4.3. Prednosti i nedostaci istraživanja.....	43
5. Rezultati istraživanja i rasprava.....	43
5.1. Sociodemografski podaci.....	44
5.2. Pitanja o percepciji rizika.....	48
5.2.1. Socijalni rizici.....	49
5.2.2. Ekonomski rizici.....	51
5.2.3. Javnozdravstveni rizici.....	53
5.2.4. Ekološki rizici.....	55
5.2.5. Tehnološki rizici.....	57
5.2.6. Geopolitički rizici.....	58
5.2.7. Vojni rizici.....	60
6. Zaključak.....	62
7. Popis literature.....	65
8. Prilozi.....	70

1. Uvod

Ljudska je vrsta od svojih najranijih početaka suočena s izazovom suživota u okolišu prepunom različitim prijetnji i opasnosti. To je oduvijek iziskivalo istraživanja kako bi se pojave i potencijalne opasnosti spoznale. U tome je najviše doprinijela znanost pomoću koje su otkriveni i dotad nepoznati rizici. Budući da napretkom društva dolazi do pojave novih rizika o njima se sve više promišlja. Kontinuirana spoznaja o ranjivosti čovječanstva okruženog brojnim opasnostima nameće potrebu za daljnjim inovacijama koje posljedično stvaraju i nove rizike.

Tranzicijskim procesima društvo prolazi faze iz raspršenih zajednica u konstituirane nacije koje počinju promišljati o zaštiti vlastitih resursa i građana od lokalnih i globalnih prijetnji pri čemu se počinje ozbiljnije razmatrati značaj aspekata sigurnosti od državne do individualne razine te se ulažu naponi u razradu preventivnih načina djelovanja i strategija koje bi omogućile miran život u svijetu rizika. Ključ je u razradi strategija za niz potencijalnih situacija s ciljem postizanja spremnosti za djelovanje, unatoč nevidljivosti ili neuhvatljivosti te čak nemjerljivosti rizika. Upravo zbog te karakteristike rizika, teško je ljude kao vizualna bića uvjeriti u postojanje opasnosti u svijetu oko nas te im objasniti zašto je bitno kontinuirano preventivno djelovanje protiv prijetnji.

Hrvatsko društvo nije iznimka po pitanju rizika, no kao i ostale nacije svijeta, društveno-povijesni razvoj i kontekst doveli su do nastanka specifičnih situacija i rizika koji su kroz povijest, sadašnjost, ali i budućnost zahvaćaju naše društvo i prostor. Postoji niz aspekata koji su utjecali na specifičnosti rizika u našem društvu, a često se uzimaju zdravo za gotovo upravo zato što su uvijek djelovali te nastavljaju djelovati kroz razne institucionalne okvire, ali i mentalitet populacije. Na percepciju tih rizika, osim lokalnih karakteristika populacije, utječu i brojni individualni te grupni aspekti koji mogu biti, barem donekle raspoznati kroz sociološka istraživanja poput onog koje je provedeno u sklopu izrade ovoga rada.

Glavni je cilj ovoga rada ispitati percepcije rizika za nacionalnu sigurnost u hrvatskom društvu. S obzirom na to da je brojnost rizika u okolini velika, specifični ciljevi nadovezuju se na nekoliko generaliziranih područja ljudskog djelovanja u kojemu susrećemo specifične rizike te će naglasak biti i na percepciji aspekata svake od tih skupina rizika za dobivanje šireg uvida u glavni cilj rada. Pri tome će široka obuhvaćenost različitih rizika omogućiti konkretnije statističke analize te deskriptivnu statistiku koje će ponuditi detaljne uvide u potencijalne

povezanosti među spomenutim varijablama. Cjelokupni rezultati istraživanja omogućit će dubinski uvid u ovu temu.

U prvom djelu rada predstaviti će se sociološki teorijski okvir rizika kroz relevantne autore uz poseban naglasak na koncept društva rizika Ulricha Becka te će biti uključena sociološka razmatranja rizika drugih domaćih i stranih autora s ciljem stvaranja teorijske osnove rizika prije istraživačkog dijela rada. Pri tome će usmjerenost prvenstveno biti na rizicima suvremenog društva, s obzirom na njihovu znanstvenu, društvenu ali i s obzirom na globalizaciju - medijsku aktualnost.

Drugi dio rada obuhvatit će teorijski okvir vezan uz pojam sigurnosti i povezati ga s konceptom rizika te pri tome poseban naglasak staviti na pojam nacionalne sigurnosti kako bi se definirao drugi ključni pojam ovoga rada, prije predstavljanja metodologije istraživanja. Također, nakon teorijskog uvida u pojmove rizika i nacionalne sigurnosti, ti će ključni pojmovi biti smješteni u društveni i povijesni kontekst hrvatskog društva kroz detaljan i kronološki pregled rizika hrvatskog društva i podneblja. Nadalje, naglasiti će se institucionalni i svakodnevni odnos populacije prema spomenutim rizicima kroz primjere provedenih i aktualnih strategija državnih institucija uz relevantne sociološke implikacije domaćih i stranih autora.

U trećem dijelu rada bit će predstavljeni ciljevi te metodologija istraživačkog dijela rada, uključujući istraživačka pitanja, uzorak, korištene instrumente, tijekom provedbe istraživanja, ali će se naglasiti i prednosti i nedostaci korištene metodologije.

Četvrti dio rada obuhvatit će rezultate dobivene provedenim istraživanjem, predstavljene kroz deskriptivnu statistiku te primjenu brojnih statističkih analiza prikupljenih podataka s ciljem utvrđivanja povezanosti pojedinih varijabli sukladno njihovom povijesno-društvenom odnosu u kontekstu hrvatskog podneblja. Kroz raspravu o dobivenim rezultatima i njihovu grafičku vizualizaciju, nastojat će se uputiti na povezanost dobivenih rezultata s predstavljenim teorijskim okvirima rizika i nacionalne sigurnosti, posebno u lokalnom kontekstu.

Posljednjim dijelom rada, zaključiti će se razmatranja provedenog istraživanja i predstavljenih teorijskih aspekata kroz isticanje stečenih spoznaja te naglasak na implikacije budućih istraživanja.

2. Teorijski okvir

Koncept globalizacije sve je prisutniji u javnom diskursu, a opisuje život u svijetu koji postaje sve međuovisniji na različitim razinama – individualnoj, grupnoj, nacionalnoj, pri čemu su uključeni socijalni, ekonomski, kulturni, politički i ostali aspekti (Giddens, 2006: 52). Razvoj koji se odvija i predstoji u ovom stoljeću donosi nepoznate ishode budućnosti, a globalni problemi kontinuirano nastaju (Giddens, 2006: 966). Unatoč napretku civilizacije i rastu bogatstva, sve su očitije i negativne posljedice tih procesa. Ipak, brojne su mogućnosti djelovanja ka kontroli stanja, nezamislive prošlim generacijama (Giddens, 2006: 966). U razdoblju moderniteta proizvodnju bogatstva prati i proizvodnja rizika (Beck, 1986/1992: 19 – 20).

Govoreći o raspodjeli dobara u društvu, Marx i Weber kroz pojmove industrijskog ili klasnog društva opisuju probleme vezane uz legitimnu podjelu tih dobara što se poklapa s problemom nove paradigme i koncepta društva rizika iako je riječ o naizgled različitim problemima. Sukladno tehnološko-ekonomskom razvoju, danas nismo više isključivo usmjereni na iskorištavanje okoliša ili odvajanje od tradicije nego razmatramo i posljedice koje proizlaze iz spomenutog razvoja. Proces modernizacije postaje refleksivan, a pitanja razvoja i iskorištavanja resursa ostaju u sjeni pitanja politika i nošenja s rizicima koji proizlaze iz korištenja spomenutih resursa. Pitanje sigurnosti traži kontinuiranu reafirmaciju uslijed prisutnih rizika putem intervencija u proces razvoja. Kroz modernizaciju javlja se sve više destruktivnih čimbenika, a time raste i kritika modernizaciji koja postaje sve zastupljenija u javnom diskursu. Naše društvo nije više isključivo usmjereno na sukobe raspodjele dobara i oskudice, već kontinuirano postaje i društvo rizika (Beck, 1986/1992: 19 – 20).

Koncept rizika vezan je uz pojam reflektivne modernizacije (Beck, 1986/1992: 21 – 26). Rizik se definira kao sistematičan način ophođenja s opasnostima i nesigurnostima koje su produkt modernizacije. Uočava se pet specifičnih obrazaca (teza) kod svih rizika. Prvo, rizici moderniteta razlikuju se od dobara. Sistematična i nepovratna šteta ostaje uglavnom nevidljiva pa ovisi prvenstveno o socijalnoj interpretaciji, a postoji u kontekstu znanstvenog ili antiznanstvenog znanja. Drugo, rizici ne utječu na sve skupine jednako, a pri tome ne prate uvijek nejednakosti u društvenim slojevima ili klasama, pa tako utječu i na one koje nastoje profitirati od rizika čime dolazi do „učinka boomeranga“, odnosno vraćanja negativnih posljedica na profitere. Također, rizici stvaraju nove globalne nejednakosti, prvenstveno između industrijaliziranih zemalja i država „trećeg svijeta“, a zatim i među samim

industrijaliziranim državama, ali čak i najviši društveni slojevi ne mogu pobjeći od svih rizika. Treće, rizici modernizacije veliki su posao pri čemu uvijek ima gubitnika i pobjednika. Zbog prirode i komercijalizacije rizika, oni predstavljaju nepresušan izvor nezadovoljenih, beskonačnih i samoproducirajućih potreba. Četvrto, dok se dobra mogu posjedovati, rizici mogu jedino zahvaćati skupine i pojedince, a nametnuti su od civilizacije. Politički se potencijal društva rizika mora analizirati sociološkom teorijom o znanju o rizicima. Peto, socijalno prepoznati rizici postaju politička pitanja, odnosno fenomeni koji nisu smatrani političkima, dobivaju političko značenje. To dovodi do nastanka političkog potencijala katastrofa u društvu rizika, a izbjegavanje i nošenje s njima može dovesti do reorganizacije autoriteta i moći. Dakle, društvo rizika je katastrofično pri čemu izvanredno stanje ima tendenciju postati kroničnim stanjem. Rizici su usputan problem modernizacije u velikom broju, a cilj je eliminirati ih ili odvratiti i reinterpretirati (Beck, 1986/1992: 21 – 26). Spoznajom da su rizici sveprisutni i kontinuirano nastaju našim djelovanjem i napretkom što navedene teze i impliciraju, nužna je osnova razumjeti i kategorizirati rizike u različitim područjima društva. Naravno, postoje razlike u intenzitetu i pojavnosti specifičnih rizika, ali ni jedno društvo, pa tako ni hrvatsko, nije ih lišeno.

Rizici se razlikuju od hazarda. Hazard je širi koncept koji objašnjava vjerojatnost pojave događaja te jačinu i utjecaj istog na okoliš i društvo kao i sociopolitički kontekst dok se uži koncept rizika odnosi na mjerenje vjerojatnosti pojave nekog hazarda (Čaldarović, 1994: 4). Pažnja se sve više pridaje hazardima koji nisu ni primjetni ni vidljivi te čiji utjecaj neće biti uočljiv nama, ali će utjecati na buduće naraštaje (Beck, 1986/1992: 27 – 37). Rizici modernizacije pojavljuju se kako lokalno tako i globalno, a mogu biti posve nepredvidljivi i kaotični u svojim učincima, te su nevidljivi pa je posrijedi teoretska i znanstvena svijest čak i u običnoj svakodnevnici življenja s rizicima. Iscrpljivanje rizika kroz njihove učinke i štetu nije moguće, ali treba razlikovati aktualne štetne posljedice rizika i potencijal rizika koji se odnosi na budućnost. Iako je većina hazarda i šteta realna već danas, stvarni društveni značaj rizika leži u projekcijama za opasnosti budućnosti. Stoga, (ne)djelujemo danas kako (ne)bismo spriječili ili ublažili posljedice mogućih kriza i problema sutrašnjice. Uslijed širenja hazarda, naizgled ništa više nije opasno, jer gdje ljudi ne mogu pobjeći dolazi do zasićenja i prestanka diskursa o temi pa tako društvo rizika putuje od histerije do indiferentnosti i natrag (Beck, 1986/1992: 27 – 37). Ta apatija uslijed normalizacije rizika opasna je ako nije vođena strategijama i kritičkim promišljanjem za što su nužne teorijsko-znanstvene analize. Tim analizama identificiraju se rizici u sklopu hazarda i upućuje se na kritična područja za

preventivna djelovanja. U suprotnom, društvo je vođeno isključivo individualnim percepcijama rizika koje često dolaze do izražaja prekasno, odnosno u neposrednoj opasnosti ili nakon štete što može dovesti do negativne percepcije državnih i znanstvenih institucija koje tada naizgled ne rade svoj posao u prevenciji šteta rizika što može biti vođeno nedolaženjem do javnosti ili nestručnim vođenjem institucija. Međutim, uslijed znanstveno-tehnološkog napretka i dolazi do pojave brojnih rizika što dio javnosti također može revoltirati protiv ključnih aktera u prevenciji rizika. Činjenica je da društvo kolektivno sudjeluje u proizvodnji rizika kojima je izloženo, ali u svakom aspektu svog djelovanja ono je danas puno svjesnije rizika nego prije što je dovelo do povećanja sigurnosti u nizu ljudskih djelatnosti te boljem razumijevanju rizika, a ključno je i moralno djelovanje, posebno u vidu prakse profitera rizika koju nije lako iskorijeniti jer je potreba za bogaćenjem i akumulacijom dobara danas veća, a individualizam izraženiji nego kolektivna empatija. Samo transparentnom i pravovremenom komunikacijom o rizicima i strategijama može se doprijeti do većeg dijela javnosti.

Razvijena civilizacija želi privatnost te oslobađanje ljudi od ograničenja prirode i tradicije pri čemu dolazi do nastanka novog globalnog poimanja rizika, a iskustvo ugroze od rizika dovodi do osjećaja bijesa, bespomoćnosti i neizvjesne budućnosti što pogoduje kritikama tehničkoj civilizaciji (Beck, 1986/1992: 41 – 49). Nejednakosti zahvaćenosti rizikom i međuklasne razlike najizraženije su tamo gdje se te dvije kategorije preklapaju kao i na globalnoj razini, no valja naglasiti privlačenje ekstrema, primjerice ekstremno siromaštvo privlači ekstremne rizike. Dakle, izloženosti riziku mogu dovesti do daljnjih međuklasnih nejednakosti. Antagonizam između onih zahvaćenih rizikom i onih koji na njima profitiraju neizostavan je i raste u društvu rizika. Pri tom je društvo rizika ujedno i društvo medija, znanosti i informacija zbog društvene i gospodarske važnosti znanja i moći medija u formiranju te širenju tog znanja što dovodi do sukoba među „stvarateljima“ definicija rizika i njihovih „konzumenata“. Prijetnja hazarda raznih izvora može dovesti i do civilnih pokreta ljudi raznih dobi i zanimanja koji su usmjereni na isti izvor opasnosti iz okoline. Time, društvo rizika zapravo objedinjuje pogođene skupine neovisno o međusobnim razlikama. I dok se pokretačka sila klasnih društava vrti oko potreba, u društvu rizika ona se pronalazi u anksioznosti pri čemu solidarnost uslijed anksioznosti postaje politička sila (Beck, 1986/1992: 41 – 49).

Kolektivna svijest i empatija koje ponekad nastaju zajedničkom zahvaćenošću rizicima mogu rezultirati društvenim promjenama u vidu inicijativa s ciljem senzibilizacije javnosti te svjesnosti o problemu što bi trebalo nagnati vlast i institucije na djelovanje, ali rizici se mogu i diskurzivno zloupotrijebiti, posebno u politici kroz ideološke sukobe stranaka kojima rizici

služe kao paravan za vlastite političke ciljeve dok potrebe i sigurnost javnosti ostaju sporedne. Također, u društvima velikih nejednakosti, dostupni resursi za umanjivanje rizika mogu biti dostupni samo bogatim manjinama dok će većina ispaštati. Ipak, kao što Beck navodi, rizici globalnog domašaja ne staju na klasnim razlikama što opet dovodi do potrebe zajedništva u promišljanju i djelovanju.

Kako bi postali stvarni, rizici moraju postati društveno, tehnološki, a pogotovo znanstveno priznati jer znanstvena prosudba ima monopol nad istinom (Beck, 1986/1992: 71 – 74). Do zamagljivanja rizika može doći uslijed krize znanstvenog autoriteta jer se mogu javiti nekonzistentnosti i siva područja u tumačenju rizika. Svijest o riziku određena je i usmjerena ka znanosti, pri čemu je ključno vjerovanje u nevidljivu uzročnost i teorijske odrednice fenomena kao što su formule, statistički podaci, ciklusi i lanci reakcija u prirodi kako bi moglo krenuti djelovanje protiv rizika. Potrebna je analiza okoline dvojakim načelima jer se razne prijetnje kriju i iza naizgled sigurnih pojava. Uslijed nevidljivosti prijetnji dolazi do kontroverzi rizika koje mogu prijeći u antiznanstvene analize. Nastaju nove zajednice čije se norme i svjetonazori oslanjaju na nevidljive prijetnje okoline, objedinjuje ih strah. Prijetnje životu u civilizacijskom razvoju tiču se i istovjetnosti organskog života koje su vezane uz ljudske nužnosti prema drugim živim bićima. Uslijed umirućeg okoliša, ljudi se osjećaju kao moralna, prirodna i ranjiva bića koja snose odgovornost za stanje tog okoliša – shvaćaju da ovise o tom okolišu isto kao ostala ugrožena bića (Beck, 1986/1992: 71 – 74) te se javlja solidarnost živih bića (Schütz, 1984; prema Beck, 1986/1992: 74). Ljudi su vizualna bića, a apstraktnost i neuhvatljivost rizika često stvara skepticizam ili poricanje, čak i uz važeća znanstvena uporišta jer će uvijek biti alternativnih tumačenja i sukoba mišljenja te tumačenja. Razvoj medijskih tehnologija doveo je do mogućnosti ekstremnog pluralizma mišljenja u javnosti no, prosječna individua često je prezasićena informacijama te kritičko promišljanje i internalizacija nisu uvijek mogući. To je opasno jer može dovesti do formiranja antiznanstvenih pokreta na osnovu ideologija raznih frakcija koje mogu steći i politički potencijal. Beck navodi da su rizici sve više politizirani, a te frakcije mogu stvaranjem neznanstvenog mnijenja nanijeti štetu formiranju znanstveno utvrđenog i činjeničnog znanja. S druge strane, zahvaljujući tehnologiji svjesniji smo okolišnih i društvenih hazarda, a ključan je i sve izraženiji međugeneracijski konsenzus hitnosti djelovanja prema vlasti s ciljem spašavanja planeta koji svi dijelimo neovisno o nejednakostima i razlikama.

Hazardni događaj ne mora uvijek dovesti do svijesti o njemu, već se može javiti i poricanje (Beck, 1986/1992: 75 – 80). Rizici dolaze iz sfera normi i znanja, stoga se njihov

značaj može uvećati ili umanjiti. Svjesnost o riziku je reverzibilna i generacijski se smjenjuje sukladno kontekstu svakog razdoblja. Pri tom se ne mijenja prijetnja, već njena percepcija. Izražena percepcija rizika i svjesnost o njemu mogu dovesti i do pretvorbe društva rizika u društvo „žrtvenog jarca“ (eng. *scapegoat society*) u kojem strah ne stvaraju prijetnje, već oni koji apeliraju na njih. Uslijed neopipljivosti prijetnji i ljudske bespomoćnosti javljaju se radikalne, fanatične reakcije i političke težnje. Porastom hazarda, rastu i novi izazovi demokraciji pri čemu totalitarizam prevencije postaje moguć te potencijalno stvara opasne političke ishode koji ugrožavaju demokraciju.

Uz vještine stečene životom u industrijskom društvu, društvo rizika iziskuje nove vještine za manevriranje opasnosti i straha svijeta oko nas. Gubi se značaj tradicionalnih i institucionaliziranih obrazaca nošenja s problemima u obitelji, braku, klasi te se naglašava individualno nošenje s novim nesigurnostima što stvara nove potrebe za društvene institucije. Rizici stječu političku dinamiku u okolnostima potpune priznatosti i kolektivnog znanja o njima što ne rješava automatski opasnost, ali otvara znatne mogućnosti za djelovanja. Osim štetnih posljedica rizika za živa bića razmatraju se i socijalne, ekonomske i političke implikacije ugroza živih bića kao što su tržišni krahovi, politički pritisci, devalvacija kapitala, veliki troškovi, zakonski okviri te nove odgovornosti. Posljedice rizika će biti stvarne jedino ako ljudi rizike smatraju stvarnima (Beck, 1986/1992: 75 – 80). Evolucija obrazaca za nošenje s rizicima prati ljudsku civilizaciju kroz cijelu povijest. Važan je aspekt razvoj znanosti, pa se danas zna da zdravstveni rizici poput bolesti ne nastaju gnjevom natprirodnih sila, ali mogu nastati nevidljivim česticama iz zraka kao što su patogeni ili štetni spojevi. Ratovanja su bar djelomično ukazala na rizike oružja i društvenih nestabilnosti te dolazi do razvoja diplomacije kao rješavanja problema, a industrijski incidenti doveli su do spoznaje da je i tehnologija pogrešiva dok svjetske ekonomske krize upozoravaju na nestabilnost tržišta. Individualizacija dovodi do razmatranja rizika na osobnoj razini, posebno u urbanim područjima dok neka lokalna još razmišljaju u kontekstu zajednice o kojoj ovise za sve potrebe što je bliže globalizacijskoj istini o međuovisnosti pojedinaca i društava svijeta. Globalne institucije i savezi imaju važnu ulogu jer u individualiziranom svijetu današnjice dovode za stol čelne ljude zemalja s ciljem zastupanja interesa većine i rasprave o rizicima na globalnim i lokalnim razinama. Ostaje problem komunikacije između tih nadnacionalnih struktura i individue ili čak između državne vlasti i njenih građana što je uz znanstvene institucije ključan komunikacijski akter o rizicima prema ostatku javnosti.

Komunikacija je važan aspekt u upravljanju rizicima. Pri tome je važna učinkovitost u komunikaciji između stručnjaka i cjelokupne javnosti, a ta komunikacija podrazumijeva racionaliziranje strukture rizika, kontekstualizaciju rizika u svakodnevici te izradu mentalnog modela kojim se rizik prihvaća ili odbija (Čaldarović, 2012: 23; prema Perkov, 2022: 47). Perkov (2022: 47 – 49) sažima ključne točke Čaldarovićeva pogleda na komunikaciju o rizicima - Budući da rizici ne zahvaćaju sve jednako, u komunikaciji o njima postoje javnost koja je direktno izložena riziku zbog utjecaja i blizine te neizložena javnost koju mogu zahvatiti indirektni učinci situacija. Postoje i tipovi poput ekspertne javnosti čiji je zadatak komunikacija rizika kao racionalnih činjenica dok aktivna javnost reagira sukladno kontekstu. Kako bi se izbjegle sklonosti pasivnim ili otegotnim reakcijama, važno je steći povjerenje i uvjeriti lokalnu javnost u prosudbe stručnjaka o rizičnim situacijama, no lokalna javnost često na te prosudbe reagira odupiranjem. Neki od problema u komunikaciji ovih dviju javnosti tiču se argumentacije, rizične inicijative, očekivanih šteta i koristi za zajednicu te određenih kompenzacija. Uslijed toga, komunikacija rizika složena je, pa je pri provođenju važno tko komunicira, kako šalje poruku, a bitna je i posrednička uloga medija zbog tendencije uvećanja rizika u medijskom diskursu, ali prisutne su i situacije umanjivanja značaja rizika, međutim takve situacije mogu dovesti do gubitka povjerenja u komunikaciji rizika. Ključno je u javnosti provoditi edukaciju u normalnim razdobljima, a učinkovito informiranje u razdobljima kriza (Čaldarović, 2012: 171; prema Perkov, 2022: 49). Uslijed povijesnog i društveno-političkog konteksta koji prožimaju hrvatsko društvo, hrvatska javnost često je podijeljena u komunikaciji rizika s tendencijom ka pasivnosti. Medijska pristranost često je izražena u nizu komunikacijskih kanala, a već ionako narušeno povjerenje u društvene institucije, stručnjake i medije dodatno slabi u situacijama neadekvatne komunikacije kao primjerice u nedavnim zbivanjima tijekom pandemije koronavirusa i potresa.

2.1. Rizici u suvremenom društvu

Modernizacija i globalizacija donijele su pregršt inovacija i promjena za ljudsku civilizaciju, vođene napretkom u znanstvenim i tehnološkim sposobnostima čovjekova djelovanja. Međutim, pokretači napretka, postali su i katalizatori novih rizika, koji su zamjetniji i opipljiviji nego ikad prije. Razlog tomu je pojačana međugeneracijska svijest o strujanju rizika te njihovoj neizbježnosti. Veliki značaj u podizanju te svijesti, ali i panike, imali su mediji čiji je razvoj omogućio snažniju percepciju i doseg posljedica manifestiranih rizika, ali i podigao svijest o hazardima i rizicima budućnosti.

„Neki su rizici teži, a neki lakši, u neke se rizične situacije upuštamo samostalno i svjesno, a u neke grupno ili djelomično svjesno (...) (n)eki oblici rizičnih ponašanja karakterističniji su za određene dobne skupine (...) i za neke profesije.“ (Čaldarović, 1994: 1). Gotovo je svaki aspekt ljudskog djelovanja u većoj ili manjoj mjeri izložen rizicima. Uslijed društveno-gospodarskih, demografskih ali i geografskih razlika, dolazi do neujednačenosti u zastupljenosti pojedinih rizika u društvima svijeta. Unatoč teorijsko-znanstvenoj paradigmi i nikad većoj svijesti o rizicima i dalje su aktualni pokreti negacije znanosti i utvrđenih rizika, a takva djelovanja dalje intenziviraju učinak rizika. Nedavni globalni događaji poput pandemije koronavirusa dodatno su pridonijeli smanjenju povjerenja u znanost, a to je otvorilo vrata brojnim teorijama zavjere te je stvorilo značajne probleme u javnoj komunikaciji rizika. Sukob znanstvenih i neznanstvenih stajališta o rizicima, problem je od početaka procesa koje Weber naziva racionalizacija i raščaravanje svijeta – odnosno otkad je znanost dobila primat nad drugim tumačenjima svijeta oko nas.

Cilj postupanja s rizicima mora biti uspostava raznih obrambenih obrazaca djelovanja i ponašanja prema širokom spektru rizika čime se želi osigurati značajna razina pripremljenosti društva na potencijalno manifestiranje pojedinih rizika. Rizici prožimaju sve generacije, ali percepcija o njima varira. Rizici modernizacije imat će nesumnjivo dalekosežne posljedice u narednim generacijama, pri čemu će određeni rizici gubiti na relevantnosti, a novi će se afirmirati i postati prepoznati. U sljedećim će se potpoglavljima kategorizirati i primjerima približiti najvažnije suvremene rizike. Unatoč brojnosti, rizike možemo kategorizirati u najzastupljenije, generalizirane kategorije, sukladno područjima ljudskog djelovanja koje zahvaćaju.

2.1.1. Socijalna sigurnost i rizici

Društvena sigurnost odnosi se na prijetnje identitetu društva čime se narušava i sigurnost države, a isto se može dogoditi uslijed prevelike društvene kohezije unutar manjinskih skupina s izraženim identitetom (Collins, 2007/2010: 193 – 197). Padom komunizma u bivšoj Jugoslaviji došao je do izražaja sukob odanosti državi i odanosti konstitutivnim narodima. U društvu je prisutan pluralitet identiteta koji ga čine, a prijetnja njegovoj sigurnosti je više ili manje objektivna procjena ugroze „mi“ identiteta društva, kao što su zabrana izražavanja identiteta ili ometanje njegovog međugeneracijskog reproduciranja. Ratovi na balkanskom području pokazali su društvenu ugrozu u vidu etničkih čišćenja među pojedinim skupinama (Collins, 2007/2010: 193 – 197). Društvo je pritom najočitiiji pokretač socijalnih rizika jer oni

streme iz disfunkcionalnosti među pojedincima ili češće među nacionalnim skupinama te političkim zajednicama uz kontinuitet proizvodnje konflikata vođenih etničkim ili ideološkim previranjima te posljedičnim demografskim i socioekonomskim trendovima.

Prema Buzanu, de Wildeu i Waeveru, prijetnje društvu čine kategorije migracija, horizontalne i vertikalne konkurencije (1998: 121; prema Collins, 2007/2010: 197). Migracije dovode do promjene društva koje zaprima useljenike, a neke imigrante opisuje se čudnima jer imaju različite kulturne obrasce (Collins, 2007/2010: 197 – 198). Horizontalna se konkurencija veže uz promjenu običaja skupine uslijed prevladavajuće kulture i jezika okoline, dok se vertikalnom konkurencijom opisuje nametanje šireg ili užeg identiteta skupinama uslijed integracije ili dezintegracije kao što se događalo u bivšoj Jugoslaviji (Collins, 2007/2010: 197 – 198).

Jedan od ugrožavajućih faktora je depopulacija jer onemogućava međugeneracijski prijenos kolektivnog identiteta, a u ekonomskom smislu, konzumerizam ugrožava pojedina društva kroz potkapanje kulture globalnim proizvodima i stilovima (Collins, 2007/2010: 198 – 207). Prijetnje društvu mogu se integrirati u državne planove za sigurnosno djelovanje u kojima se razrađuje djelovanje protiv prijetnje ili se društva brane nedržavnim sredstvima kao što su vojna, birokratska ili pravna. Probleme društva u homogenim nacionalnim državama artikuliraju vodeće političke stranke ili vlada pri čemu se naizgled društvena i državna sigurnost čine istima, no problemi državne sigurnosti vezani su uz suverenost, a društveni problemi uz identitet (Collins, 2007/2010: 198 – 207).

U Hrvatskoj djeluju sve očitiji globalizacijski trendovi. Loša demografska situacija narušava ne samo probleme identiteta, već i funkcionalnosti državnih sustava što dovodi do potreba uvoza radne snage¹. Time se homogenost mijenja, a dolazak stranaca iz drugih kultura dovodi do potencijala za sukobe uslijed nerazumijevanja i oprečnih normi te neučinkovitih ili nepostojećih modela integracije. Prema demografskim projekcijama, do 2051. u Hrvatskoj će doći do značajnog rasta udjela najstarijeg stanovništva što će dovesti do rasta javnih rashoda te pogoršanja u zdravstvenom i mirovinskom sustavu, a ti trendovi nisu zaustavljivi bez provedbe koordiniranih mjera kao što su redistributivna i pronatalitetna populacijska politika (Akrap, 2015: 864 – 865).

¹ *Stiže veliki val stranih radnika, ove godine moglo bi ih biti više od 200.000!* (2024.) Tportal.hr, <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/stize-veliki-val-stranih-radnika-ove-godine-moglo-bi-ih-biti-vise-od-200-000-foto-20240426> (stranica posjećena: 23. lipnja 2024.)

Dodatan je problem nepovjerenje prema i među vlasti koja slabo ili previše ideološki komunicira probleme socijalne sigurnosti čime se odmiče od konstruktivnih rješenja čak i uz postojeće strategije. Istraživanje Crobarometra (Dnevnik.hr, 2023.) pokazalo je da ispitanici najlošijom stavkom od ponuđenih, ocjenjuju rad političara (1,76), a slijedi gotovo jednako nisko ocjenjeni rad sudova i pravosuđa (1,83) što ukazuje na nisku razinu povjerenja u institucije koje bi u svakoj demokraciji trebale biti temelj stabilnosti i napretka države. Ovi su rezultati ujedno i odraz kontinuirane negativne percepcije spomenutih institucija uslijed neučinkovitosti ili nedostatnosti u njihovom radu prema preveniranju ili ublažavanju rizika i opasnosti.

Usljed globalizacije kao novi rizik za državnu vlast nameće se transnacionalni kriminal koji se širi tijekom tranzicije ka slobodnom tržištu te demokraciji krajem 20. stoljeća pri čemu se formiraju skupine za organizirani kriminal, ugrožavajući pritom slabu regulaciju tranzicijskog gospodarstva (Finckenauer, Voronin, 2001: 6 – 9; prema Collins, 2007/2010: 402). Ratno profiterstvo javlja se uslijed ratova na Balkanu pri čemu su nastale složene mreže kriminalnih skupina, paravojski, obavještajnih dužnosnika, viših društvenih slojeva te nadležnih institucija, a globalni embargo pogodovao je krijumčarenju ljudi i dobara uz vrlo otežane mogućnosti kontrole (Saponja-Hadžić, 2003; prema Collins, 2007/2010: 402 – 403). U Hrvatskoj kao većinski homogenoj državi, vlada bi trebala stajati iza problema društva i države, ali često problemi građana nisu dovoljno istaknuti i rješavani što dovodi do diskrepancija i podjela u društvu na raznim osnovama važnim za opstanak hrvatskog društva čime se dugoročno otežava pronalazak rješenja, a rizici se produbljuju, redefiniiraju i gomilaju.

2.1.2. Ekonomska sigurnost i rizici

Ekonomska se sigurnost promatra kroz diskurs na mikro i makrorazini, pa se ona na mikrorazini odnosi na lokalne zajednice, kućanstva i pojedince te njihov opstanak (Liew, 2000; Zalewski, 2005; prema Collins 2007/2010: 234). Makrorazina se odnosi na aktere koji provode ekonomsku politiku u globalnom sustavu kao primjerice nacionalne države (Collins, 2007/2010: 234). Državne su vlasti zadužene za ekonomsku sigurnost na obje razine, a višerazinskom analizom proučavaju se sve prijetnje ekonomskoj sigurnosti (Draguhn i Ash, 1999; Liew 2000; prema Collins, 2007/2010: 234). Nakon hladnoratovskog razdoblja, ekonomska se sigurnost nametnula kao temeljno pitanje nadležnih tijela te je postala dio nacionalne sigurnosti (Collins, 2007/2010: 235).

U ekonomskoj sigurnosti središnji je pojam strukturni integritet unutarnjeg funkcioniranja gospodarstva što se odnosi na uključene aktere tijekom interakcija gospodarstava u sferi globalne ekonomije (Collins, 2007/2010: 241 – 251). Sigurnost opskrbe važna je zbog pristupa materijalima i tehnologijama te utjecaja na zadržavanje ili poboljšanje konkurentnosti proizvođača, a uslijed globalizacije dolazi do diverzificiranja ponude. Potencijal stranog tržišta često je smatran nužnim za prosperitet zemlje izvoznika kroz novac stečen prodajom dobara. Prekogranična sigurnost zajednica važna je zbog rješavanja lokalnih ili regionalnih problema koji mogu dovesti do globalnih ekonomskih kriza, a upravo su manje zemlje okružene većim silama podložnije tim problemima. Integritet međunarodnog ekonomskog sustava važno je održavati zajedničkim interesima aktera iako primjerice neoliberali tvrde da kapitalizam danas stvara trajnu ekonomsku nesigurnost. Multilateralne ekonomske institucije kao MMF (hrv. Međunarodni monetarni fond) i WTO (hrv. Svjetska trgovinska organizacija) čine upravljačku strukturu systemske sigurnosti, dok je na regionalnoj razini to na primjer Europska unija. Strukturalisti i marksisti pak usmjeravaju pitanja ekonomske sigurnosti prema ravnoteži sila kapitalizma i globalnom ekonomskom razvoju. Upravo je ekonomska sigurnost oblikovala ciljeve u vanjskoj ekonomskoj politici i kod organizacija poput Europske unije (Collins, 2007/2010: 241 – 251).

Tehnološke inovacije i globalizacija tržišta stvorile su međuovisnost ekonomija, s naglaskom na ovisnost manjih tržišta o većima i globalnim trendovima. Ekonomske krize danas brzo ostvaruju globalni domet čime se naglašava važnost međunarodne suradnje u nadzoru potencijalnih rizika tržištima. Ti rizici brojni su i streme iz više izvora, posebice novijih geopolitičkih kriza poput ratova u Ukrajini i na Bliskom istoku. Globalni trgovinski putevi blizu konfliktnih zona poput Sueskog kanala i Tajvanskog tjesnaca predstavljaju osjetljivu točku globalne ekonomije i iziskuju pravovremeno preventivno i obrambeno djelovanje. Nadalje, brojne inovacije poput kriptovaluta promijenile su ekonomske mogućnosti današnjice, ali ne bez rizika. Kriptovalute koriste kriptografiju za provođenje transakcija, a rudarenje kriptovaluta znači primjenu visoko kapacitetnih međupovezanih računala za trgovanje i razmjenu (Zohuri i sur., 2022: 3). Većina ljudi zasad nije upućena u funkcioniranje kriptovaluta dok poznatiji tipovi poput bitcoina ovisne su o tzv. *blockchain* tehnologiji čija primjena nije samo novčana, a tržište kriptovaluta pristupačnije je od tradicionalnog zbog manje regulacija te mu zato u državama u razvoju raste popularnost. (Zohuri i sur., 2022: 11 – 14). *Blockchain* se odnosi na blokove podataka o kriptovalutnim mrežama i opisuje slijed transakcija (Zohuri i sur., 2022: 2). Međutim, manjak regulacije predstavlja rizik, posebice u slučaju bankovnih kriza

poput one 2009. (Zohuri i sur., 2022: 14). Okolišni učinak kriptovaluta odražava se u procesu rudarenja koje troši električnu energiju, a povećava se i ugljični otisak (Foteinis, 2018; prema: Zohuri, i sur.: 14). Kao i drugi oblici tehnologije, kriptovalute dolaze s prednostima i nedostacima te iziskuju daljnja istraživanja i nadzor.

Hrvatska kao manja ekonomija na globalnoj sceni, dugoročno će biti ovisna o vodećim svjetskim gospodarstvima i aktualnim ekonomskim trendovima, ali može raditi na samodostatnosti. Inflacije i krize nekoliko su puta već zahvatile i Hrvatsku, donoseći niži standard te rast životnih troškova što je dovelo i do negativnih ishoda poput otpuštanja i odljeva radne snage. Pri tom je uočena važnost adekvatnih strategija vlasti i ključnih institucija u uviđanju problema i potreba populacije te donošenja više ili manje učinkovitih rješenja poput olakšica ili povećanja prihoda po sektorima. Ekonomija novih tehnologija u zamahu je u Hrvatskoj što dokazuju brojne uspješne i inovativne firme sve više prepoznate na globalnoj sceni jer „(...) za Hrvatsku je IT sektor² od posebnog značaja, (r)iječ je o maloj državi koja ima dva jednoroga...(j)ednorogom se označavaju kompanije čija je vrijednost procijenjena na više od milijardu dolara.“ (Bogdanić, 2022.). Stoga je važno daljnje ulaganje države u obrazovanje i razvoj novih talenata i firmi koji bi mogli znatno doprinostiti državi čija ekonomija uglavnom ovisi o turizmu. Zamrle industrijske grane iziskuju revitalizaciju po uzoru na druge uspješnije postkomunističke zemlje okružja, a ekonomske trendove trebaju pratiti i trendovi rasta životnog standarda. Ulaganjem u različite ekonomske grane smanjuje se rizik koji postoji uslijed prevelike ovisnosti gospodarstva o jednom sektoru, primjerice turizmu. Narušavanjem stabilnosti tog sektora može doći do ugroze za cjelokupno gospodarstvo, kao što je bio slučaj u pandemiji koronavirusa.

2.1.3. Javnozdravstvena sigurnost i rizici

Zdravlje je ljudima od izrazite važnosti, posebno u svijetu rizika. Izvori rizika, ali i načini nošenja s njima mijenjali su se tijekom stoljeća, ali opći strah i dalje postoji. U svijetu kontinuirano dolazi do otkrivanja novih bolesti i patogena, naprimjer ebola i AIDS, ali i povratka naizgled zaboravljenih bolesti poput tuberkuloze te se javlja postupno smanjenje učinkovitosti antibiotika (Van Loon, 2002: 124 – 125). Tako dolazi do razvoja otpornih patogena iako je izvjestan broj političara i znanstvenika govorio 1970-ih o pobjedi nad zaraznim bolestima – njihov ponovni uspon nije isključivo prirodno uzrokovan. Patogeni se

² IT je kratica za Information Technology (hrv. informacijska tehnologija)

inteligentno snalaze u ljudskoj modifikaciji njihovog okoliša, a u kontroli epidemija važna je refleksivnost u razmatranju usklađenosti s hazardima i rizicima koji nastaju (Van Loon, 2002: 124 – 125).

Važno je istaknuti ulogu popularne kulture u društveno-simboličkoj organizaciji upravljanja rizicima (Van Loon, 2002: 125). Tijekom pojave ebole u Africi 1970-ih došlo je do intenzivne medijske panike (Ungar, 1998; prema Van Loon, 2002: 126). Zbog sve dubljeg prodora čovjeka u okoliš prethodno nastanjen životinjama poput glodavaca i primata, veća je šansa za prijenos patogena sa životinja na ljude, tzv. zoonotički virusi (Morse, 1993: 15; prema Van Loon, 2002: 128 – 129). Uslijed globalizacije i uspostave tijela poput Svjetske zdravstvene organizacije (eng. WHO) sve epidemije svijeta postaju javno znane, a sukladno promjenama u okolišu kao što su radijacija i biokemijski otrovi dolazi do mutacije patogena (Van Loon, 2002: 129 – 132). Promjene u društvenom ponašanju također su pridonijele patogenima, na primjer širenju AIDS-a kroz modernizacijske spolne obrasce suprotstavljene tradiciji, a širenje bolesti često je povezano i s migracijskim kretanjima (Van Loon, 2002: 129 – 132). Potreba učinkovitije globalne strategije za liječenje bolesti ignorirana je u farmaceutskoj industriji uslijed težnje za profitom (Garret, 1994; prema Van Loon, 2002: 132). Ističe se i važnost vojno-industrijske domene u vođenju inovacija tehnološko-znanstvenih istraživanja i razvoja patogena, kao i uočavanju pripadajućih rizika (Van Loon, 2002: 133). Pristup određenoj bolesti ovisit će o zabrinutosti javnosti što objašnjava veći interes za AIDS nego druge bolesti (Van Loon, 2002: 143).

Pojava AIDS-a prouzrokovala je često snažne društvene reakcije poput isključivanja zaraženih osoba iz društva, obitelji, obrazovanja i posla, a ta stigma utjecala je na ponašanje zaraženih i ugrozila uspjehe preventivnih programa (Mawar i sur., 2005: 472 – 474). Stigma potječe od tumačenja da su zaraženi prekršili norme i ušli u područje tabua te su sami krivi za svoje stanje, a vezana je i uz moralne prijestupe homoseksualnih i heteroseksualnih veza kroz razlikovanje riskantnih grupa i ponašanja (Mawar i sur., 2005: 472 – 474). Ova bolest djeluje u fazama pri čemu najprije neprimjetno ulazi u zajednicu, razvija se godinama, a u zadnjoj fazi dolazi do izraženog sociokulturnog i političkog odgovora na bolest koja se očituje stigmom, diskriminacijom, čak i poricanjem, dok AIDS zahtjeva usuglašen odgovor od lokalne do globalne razine (Mann, 1987, Piot, 2001; prema Mawar i sur., 2005: 474). Prevencija stigme mora biti usmjerena na individualnu i društvenu razinu, a važna je izrada edukacija i javnih politika usmjerenih na liječenje, prevenciju te prihvaćanje i poštivanje oboljelih (Mawar i sur., 2005: 479). Takve politike već se provode u svijetu s naglaskom na ljudska prava i podršku

bez osuda (Mawar i sur., 2005: 479). Dakle, AIDS, ali i druge stigmatizirajuće bolesti, zahtjeva dugotrajnu i sveobuhvatnu prevenciju te uvažavanje oboljelih kako bi se smanjili poznati i potencijalni rizici suživota s tim bolestima te s ciljem stvaranja društva solidarnosti i socijalne jednakosti.

Svijet se nedavno suočio s pandemijom koronavirusa koja je imala dalekosežne posljedice u svim sferama društva te je pokazala kontinuiranost rizika za buduće pandemije, posebno zoonoze. Komunikacija je uslijed globalizacijskog dosega medija i tehnologije bila od ključne važnosti za širenje informacija, posebice u uvjetima globalne socijalne izolacije (eng. *lockdown*). Međutim, uslijed brojnih nepoznanica, panike te antiznanstvenih pokreta, često su se dijelile netočne informacije koje su za posljedicu imale rast nepovjerenja javnosti u državne institucije, a sličan učinak dogodio se i nakon pojave cjepiva protiv koronavirusa. Istraživanje (Bagić, Šuljok, 2021: 140 – 144) pokazalo je da u Hrvatskoj najmlađi pandemiju percipiraju manje ozbiljnom te ne vjeruju medijima ni nadležnim tijelima, a u najstarijim dobnim skupinama trend je obrnut jer nametnute mjere nisu odviše mijenjale njihov način života. Prisutnost djece i starijih u kućanstvu nije značajnije utjecala na pridržavanje mjera dok je percepcija rizika zaraze najsnažniji prediktor za protektivno ponašanje u pandemiji kao i neposredno iskustvo oboljelih, ali i povjerenje u krizne institucije koje je s vremenom opadalo. Postojanje skupina koje kontriraju dominantnoj percepciji situacija, poput onih koji slabo vjeruju medijima, vlasti i kriznim tijelima, a više znanstvenicima, naglašava važnost prilagodljive strategije komunikacije (Bagić, Šuljok, 2021: 140 – 144). Narativi o lakšim ili težim oblicima bolesti te nedosljednosti u informiranju o mehanizmima socijalne i zdravstvene kontrole te o tijeku pandemije dovele su do potrebe preispitivanja ključnih sustava u pripremi za nadolazeće zdravstvene rizike.

Hrvatsko zdravstvo opterećeno je izvjesnim problemima poput dugih lista čekanja, ali kontinuirano se radi na poboljšanju i širenju usluge, te ulaganju u istu. U situacijama poput pandemije koronavirusa³, sustav se našao u novoj okolnosti te je nastao kaos rastom zaraženih, a neučinkovita komunikacija rizika zaraze prema javnosti dodatno je opteretila zdravstvo. Domaća prehrana i zastupljenost nezdravih navika⁴ poput konzumacije duhana i alkohola te

³ *Vlada proglasila kraj epidemije, ukida se obveza nošenja maski* (2023.) Hrt.hr, <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/vlada-proglasava-kraj-epidemije-10768766> (stranica posjećena: 23. lipnja 2024.)

⁴ OECD/European Observatory on Health Systems and Policies (2024.) *Hrvatska: pregled stanja zdravlja i zdravstvene zaštite 2023*, OECD Publishing, Pariz, <https://doi.org/10.1787/e5483d30-hr>

tabuiziranje mentalnog zdravlja stvaraju dugoročan trend rasta pacijenata što dovodi do kontinuiranog opterećenja sustava uz sve izraženiji manjak zdravstvenih djelatnika.

Globalni javnozdravstveni rizici kontinuirano se mijenjaju. Određene bolesti su iskorijenjene, ali globalizacijom dolazi do pojave novih i manje poznatih, a samim time znanost treba brzo otkriti potencijalne rizike i pronaći rješenja kao što su prevencije, lijekovi i cjepiva. Osim potrebe funkcionalnog globalnog zdravstvenog mehanizma kontrole, važno je raditi i na razvoju lokalnog javnog zdravstva. Govoreći o javnom zdravlju, nužan je i funkcionalan sustav kojemu društvo vjeruje. Takav će sustav uvelike moći utjecati na zdravstvene navike stanovništva i upućivati na loše i dobre prakse obuhvaćajući prevenciju i liječenje oboljenja te ističući sve ugroze za fizičko i mentalno zdravlje. Ako takav sustav ne funkcionira, dolazi do kontinuiranog usađivanja loših zdravstvenih navika koje stvaraju niz zdravstvenih rizika u lokalnoj i globalnoj populaciji.

2.1.4. Ekološka sigurnost i rizici

Pitanja ekološke tematike javljaju se unutar sigurnosnih studija tijekom 1960-ih uslijed rasta ekološke svijesti u nizu razvijenih država, pojavi ekoloških pokreta te nastanka brojnih nevladinih organizacija čije se djelatnosti povećavaju s ciljem umrežavanja aktera i država (Collins, 2007/2010: 212 – 213). Pri tome podižu svijest uz nadzor i razvoj politika te resursa u domeni ekologije, genetskog inženjeringa, zbrinjavanja otpada, održivosti energetske tehnologije, suzbijanju nuklearnog arsenala te otvaraju brojna druga pitanja. Ta pitanja zastupaju i tijela poput Ujedinjenih naroda kroz programe zaštite okoliša, sporazume i konferencije (Collins, 2007/2010: 212 – 213). Danas je prisutna zamjetna razina javne svjesnosti i institucionalne organiziranosti oko pitanja ekološke sigurnosti i rizika, no prisutne su i brojne nedoumice te osporavanja znanstvenih činjenica.

Kroz kritike nesposobnosti tradicionalnih praksi sukladno ekološkim opasnostima, stručnjaci ističu ugrozu sustava pašnjaka, obradivih površina, šuma te staništa riba (Brown, 1977; prema Collins, 2007/2010: 213 – 214) kao i nestašice vode, klimatske promjene, nedostatak hrane i deforestaciju koji pokreću sukobe i ekološke migracije (Myers, 1986; prema Collins, 2007/2010: 215). Sve se više popularizirao i koncept održivog razvoja kao i pojam ekološke sigurnosti. (Collins, 2007/2010: 213 – 214). Održivi razvoj, sukladno izvještaju Svjetske komisije za okoliš i razvoj iz 1987, imena Naša zajednička budućnost, odnosi se na zadovoljavanje potreba u sadašnjosti s ciljem da se ne naruše mogućnosti zadovoljavanja

potreba za buduće generacije (Perkov, 2022: 72). Iako diskurzivno raširen, provedba tog pojma u djelo globalno je neujednačena uslijed neučinkovitih politika i socijalnih praksi. Određeni ekološki problemi poput klimatskih promjena, globalnog su karaktera jer nastaju djelovanjem faktora više država, pa samim time i utječu na cijeli svijet (Collins, 2007/2010: 218 – 219). Ipak, određene države u većoj su mjeri odgovorne ili ugrožene kada govorimo o ekološkim rizicima. S obzirom na globalnost problema iziskuje se i kolektivna akcija za interese nacionalne sigurnosti država, no budući da se ti interesi uvijek donekle razlikuju, zajednički ekološki sporazumi nemaju značajniji učinak u otklanjanju problema, a s obzirom na sve veću ograničenost resursa, potrebno je razmatrati i to područje kao potencijalni izvor međudržavnih sukoba (Collins, 2007/2010: 218 – 219).

Ugrožavanje nacionalne sigurnosti kroz ekološke rizike dolazi putem slabljenja ekonomske baze koja je povezana s vojnom sposobnošću države, a prirodni resursi neraskidivo su povezani s ekonomskim djelovanjem države, primjerice mogu utjecati na turistički sektor (Collins, 2007/2010: 222 – 230). Pri ratnim sukobima, dolazi do ekološke degradacije što ima dalekosežne posljedice, kao i industrijske nesreće te drugi oblici negativnog djelovanja čovjeka prema okolišu. Uočljiva je važnost okoliša kao aspekta ljudske sigurnosti, pa je kao takav i uvršten u programe Ujedinjenih naroda te je utvrđeno kako će trenutni ekološki procesi uvelike određivati nesigurnosti budućnosti iako su razmatranja ekološke sigurnosti često tretirana kao drugorazredni problem nacionalne sigurnosti (Collins, 2007/2010: 222 – 230).

Bez obzira na uvažavanje ili ignoriranje, činjenica je da ekološki rizici drastično utječu na svijet oko nas. Globalno zatopljenje doseglo je razine bez presedana te je naglasak na ublažavanju, a ne više izbjegavanju najgorih posljedica po okoliš, a time i po čovječanstvo. Agenda održivog djelovanja jača, ali zamjetna je i oporbena masa koja nastoji osporiti znanost ili umanjiti realnost rizika. Problem može nastati i kod provođenja mjera za smanjivanje rizika. Fenomen NIMBY (eng. akronim za *Ne u mom dvorištu*) odnosi se na neefikasnost poduzeća, građana, medija i vlada u prilagodbi novim vrijednostima i ponašanjima informatičkog društva (Godin, 1990: 193; prema Šućur, 1992: 556; prema Perkov, 2022: 50), a primjer je nemogućnost konsenzusa o lokaciji deponija među lokalnim zajednicama (Perkov, 2022: 50). Te reakcije dijelom streme iz neupućenosti ili nezainteresiranosti, ali i odgovornosti političkih elita, vlasti, medija i stručnjaka koji ne educiraju javnost dovoljno o ekološkim pitanjima i rizicima poput onih vezanih za zbrinjavanje otpada (Perkov, 2022: 53). Važan je pritom i angažman najmlađih generacija, a prema Bellemo, Sanson (2021: 207 – 208) donedavno su njihova mišljenja bila zatumljena što se promijenilo djelovanjem pojedinaca poput Grete

Thunberg u globalnoj i kolektivnoj akciji mladih. Izostankom pravovremene i adekvatne globalne akcije za sprječavanje najgorih posljedica klimatskih promjena javit će se ugroza za budućnost mladih generacija kao i pritisak na mentalno zdravlje (Bellemo, Sanson, 2021: 207 – 208).

Kroz okolnosti Hrvatske od osamostaljenja i rata, pitanja okoliša društveno su marginalizirana dulje nego drugdje (Perkov, 2022: 35 – 36). Uslijed tranzicije dolazi do promjene odnosa društva i okoliša, pa se brojni autori znanstvene zajednice bave prepoznatom i važnom ekološkom tematikom poput Cifrića, Rogića, Čaldarovića, Šimleše, Laya i drugih (Perkov, 2022: 35 – 36). Hrvatska je država iznimnih prirodnih bogatstava s nizom zaštićenih područja od nacionalnih parkova do parkova prirode i rezervata, stoga u takvoj državi manjak ekološke osviještenosti može imati iznimno negativne posljedice. Ipak putem akata poput Strategijskog i akcijskog plana zaštite Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine (2017.) dolazi do promjena u naporima očuvanja prirode kroz strateško planiranje raspoloživih kapaciteta putem aktivnosti s ciljem očuvanja prirode, a u taj dokument uključene su i smjernice globalnih akata usmjerenih na očuvanje okoliša i bioraznolikosti s naglaskom na dugoročne ciljeve, učinke i djelovanje.

Unatoč većoj društvenoj svjesnosti o ekološkim rizicima, nedostaje snažniji globalni konsenzus u primjeni međunarodnih ugovora jer iako postoje izvrsni lokalni programi, i dalje prevladavaju države s neučinkovitim ili nerazvijenim ekološkim planovima i politikama uslijed manjka institucionalnih praksi i stručnjaka te zbog apatije lokalnog stanovništva. Isključivo sveobuhvatnom edukacijom i provedbom riječi u djela, može se početi djelovati prema ostvarivanju ekološke osviještenosti populacije u svakodnevici čime bi budućnost mlađih generacija mogla biti barem malo optimističnija.

2.1.5. Tehnološka sigurnost i rizici

Tehnologija danas prožima sve aspekte ljudske djelatnosti i napreduje kontinuirano. Uz brojne pozitivne doprinose brze digitalizacije i tehnološkog razvoja, neminovno dolazi do pojave negativnih aspekata i izvjesnih rizika. Tehnologija vizualizacije u današnjoj tehnoznanosti ima ključnu ulogu, a uslijed informacijske zasićenosti dolazi do stvaranja rizika od ovisnosti, opasnih internetskih zajednica kao što je primjerice bio HeavensGate te pojave računalnih virusa (Van Loon, 2002: 156 – 158). Svi spomenuti rizici utječu na individue i društvo kao

konzumente tehnološkog i kibernetičkog sadržaja te pružaju čovjeku mogućnosti za napredak, ali i uništenje.

Kibernetička sfera prisutnija je u društvu više no ikad (pametni uređaji, računala, mobiteli), a korisnicima to donosi i svojstvene rizike. Primjer računalnog virusa, tzv. *I Love You*, uzrokovao je smetnje u mrežnim sustavima što je dovelo do globalne potrebe jačanja računalnih uzbuna i sustava detekcije (Van Loon, 2002: 159 – 160). U ovim rizicima, kod predstavlja patološkog agenta te ne postoji čisti oblik kibernetičkih rizika, već je riječ o devijacijama i mutacijama te takvi rizici postoje isključivo kroz širenje. Uslijed ogromne količine računalnih virusa te shodno brzini kojom putuju unatoč sustavima detekcije, njihovo praćenje često se čini uzaludno. Jedino je odvratanje dobra metoda za nadzor nad tim rizicima (Van Loon, 2002: 159 – 160). Prodiranje kibernetičke sfere u onu privatnu dovelo je do potrebe za oprezom, posebice kod najmlađih korisnika. Dolazi do pojave iskorištavanja i zlostavljanja djece u digitalnom okružju što je često podcijenjeno i neistraženo (Raguž, Buljan Flander, Boričević Maršanić, 2021: 238), a kroz pretjeranu upotrebu tehnologije javljaju se i otuđenost te samoća, najzamjetniji kod mladih. No danas tehnologija nije više isključivo vezana uz računala.

Uslijed napredovanja tehnologije u različitim područjima ljudskog djelovanja dolazi do pojave inovacija, ali i rizika (Beckstead i sur., 2014: 3 – 8). Primjerice, sintetiziranjem virusa mogu nastati superotporni sojevi koji u zloupotrebi dovode do globalne zdravstvene krize. Geoinženjeringom, odnosno izmjenom klimatskih sustava na Zemlji mogu nastati neočekivani ishodi, a procesima nekontrolirane, netvorničke proizvodnje nastaju povoljniji tehnološki proizvodi upitne kvalitete ili destruktivnosti poput raznog oružja. Umjetna inteligencija češće je usmjerena na djelovanje u određenom području ljudskog rada, no u razvoju je i tip za širu primjenu koji bi potencijalno mogao nadići i ljudske sposobnosti čime bi potencijalno došlo do centralizacije moći u pojedinaca koji bi kontrolirali takvu tehnologiju. Akcije umjetne inteligencije već su danas često nepredvidive, stoga postoji rizik i od destruktivnog djelovanja takve tehnologije. Razvoj navedenih tehnologija može biti vrlo brz te nam manjka povijesnih primjera što dovodi do nagađanja u prosudbi, no ključnim ostaju ulaganja u istraživanja novih tehnologija i povezanih rizika (Beckstead i sur., 2014: 3 – 8).

Hrvatska se kao i većina zemalja nalazi u zamahu tehnoloških inovacija, a one sve brže stižu do domaćeg tržišta i potrošača. Naravno, to iziskuje i potrebu za kontrolom i prevencijom ili ublažavanjem rizika i negativnih posljedica koje nova tehnologija donosi. Akteri poput

Agencije za elektroničke medije koja je osnovana sukladno stavkama Zakona o elektroničkim medijima, između ostalog daje odobrenja za pružanje audiovizualnih medijskih usluga, ali i upućuje upozorenja kod kršenja odredbi zakonskih akata, vrši savjetovanja i istraživanja vezana uz pitanja elektroničkih medija te izvješćuje tijela poput Hrvatskog sabora i Europske komisije (Statut Agencije za elektroničke medije, 2022.). Posebnu pozornost treba usmjeriti na mlade potrošače koji su često izloženi negativnom psihosocijalnom učinku pretjerane konzumacije različitih oblika tehnologija i medija pri čemu naglasak treba biti na razvoju kritičkog mišljenja kroz odgojno-obrazovni sustav, ali i obuhvatiti edukaciju starijih građana o rizicima poput internetskih prijevara.

Dakle, unatoč pogodnostima tehnoloških inovacija u svakodnevici, društvo je i dalje na meti inovacija tehnoloških rizika, koje dolaze iz sve šireg razumijevanja mogućnosti tehnologija, ali i sveprisutnih sukoba interesa i neminovnih konflikata u društvu pri čemu razne skupine i pojedinci upravo tehnologijom kao sredstvom nastoje ostvariti ciljeve. Zbog globalnog dosegat tehnologija, svi rizici mogu u tren djelovati na društva diljem svijeta, stoga je neophodno kontinuirano praćenje i razumijevanje prednosti, ali i opasnosti tehnološkog svijeta. U fokusu bi stoga trebalo biti međugeneracijsko obrazovanje s ciljem tehnološkog opismenjavanja na globalnoj razini uz naglašavanje etičkih implikacija za odgovorno korištenje tehnologije s usmjerenošću na znanstvene inovacije.

2.1.6. Geopolitička sigurnost i rizici

Geopolitika je znanstveno istraživanje odnosa prostora, stanovništva i moći, a te su komponente u suvremenom razdoblju politički organizirane u formi države pri čemu prostor prerasta u teritorij, stanovništvo u naciju, a moć u vlast (Kurečić, 2002: 116 – 118). Geopolitički je položaj ključna kategorija u promišljanju gospodarskih, vojnih i političkih pitanja te je promjenjiv sukladno zbivanjima u državi i okolini. U sklopu nacionalne sigurnosti također utječe i na državnu stabilnost u regionalnim i globalnim odnosima (Kurečić, 2002: 116 – 118). Geopolitički su rizici stoga faktori nestabilnosti koji nastaju kroz geopolitička zbivanja na lokalnoj i globalnoj razini, čija realizacija može ugroziti nacionalnu sigurnost i geopolitičku stabilnost države.

Geopolitički položaj Hrvatske odražava niz povijesnih promjena granica, ratova i sukoba na ovim područjima što je značajno utjecalo na prošle i sadašnje rizike, a neki su kontinuirano prisutni. Osamostaljenjem krajem prošlog stoljeća, Hrvatska postaje suverena

europska država, čime se njen geopolitički položaj počinje promatrati na novi način te je poboljšan njen međunarodni položaj, a dolazi i do integracije u euroatlantske i europske programe (Kurečić, 2002: 119 – 123). Takav povoljan položaj ostaje osiguran dok hrvatska vlast prihvaća kriterije međunarodne zajednice što joj otvara vrata i za ostale integracije, a to je nužno zbog ostvarivanja nacionalnih interesa. Zbog položaja na sjecištu regija, Hrvatska ostvaruje dobar geoprometni i geografski položaj koji su joj prednosti nasuprot nestabilnog političkog okružja, malih prirodnih resursa i nestabilnog gospodarstva. Promjena globalnih geopolitičkih struktura izvan je dosega Hrvatske kao države malog gospodarstva i stanovništva, stoga je ona izložena utjecaju globalnih struktura pa je nužan njen ulazak u saveze i integracije s većim zemljama. Hrvatsko okružje čine stabilne tranzicijske demokracije – Mađarska i Slovenija, ali i nepovoljno područje balkanskih zemalja s obzirom na to da je povijesno taj prostor često bio u sukobu što se dijelom odražava i na današnju situaciju (Kurečić, 2002: 119 – 123). Iz Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore dolaze potencijalne vojne prijetnje za hrvatsku nacionalnu sigurnost poput teritorijalnih sporova, produbljivanja kriza i prelijevanja sukoba (Tatalović, 2000: 61; prema Kurečić, 2002: 124). Sukladno promjenjivosti međunarodnih, ali i unutardržavnih rizika, ključna je kontinuirana dorada strategije za nacionalnu sigurnost koja je na razini Hrvatske nekoliko puta revidirana.

Zbivanja od osamostaljenja znatno su izmijenila hrvatsko tumačenje nacionalne sigurnosti, a uslijed rata, usmjerenost nije bila na normativno-pravnom, strateškom i koncepcijskom djelovanju nacionalne sigurnosti što se počelo mijenjati stabilnijim okružjem u 21. stoljeću (Bilandžić, 2012: 64 – 66). Ulazak Hrvatske u Europsku uniju donosi utjecaj na njenu nacionalnu sigurnost, a europski kontekst osigurava dugoročnu političku stabilnost dok će sudjelovanje hrvatskih institucija u strateškim planovima Europske unije donijeti depolitizaciju i profesionalizaciju što će biti dodatno jamstvo hrvatske nacionalne sigurnosti (Bilandžić, 2012: 64 – 66). Integracijom u globalne institucije Hrvatska je značajno ojačala svoj geopolitički položaj i razvila daljnje strategije nacionalne sigurnosti, no uslijed konstantnih geopolitičkih promjena poput rasta netrpeljivosti između Rusije i NATO-a te neslaganja među članicama Europske unije, sigurnost tih globalnih institucija također se dovodi u pitanje.

Unatoč nestabilnoj okolini i globalnim promjenama te lokalnim društveno-gospodarskim problemima, Hrvatska je uspjela provesti tranziciju u državu koja kontinuirano napreduje, priključujući se brojnim globalnim integracijama što se odražava na lokalnoj razini kroz rast standarda i mogućnosti za stanovništvo, ali i pojavom novih rizika jer se globalni

problemi preslikavaju i na lokalna područja. Nestabilnost okoline ostaje i dalje problem uslijed negativnih političkih zbivanja, ali prisutna je i dobra suradnja s državama okruženja pri čemu se javlja razmjena dobara, ideja te informacija što je važno za daljnju primjenu i planiranje strategija nacionalne sigurnosti Hrvatske jer isključivo dobra pripremljenost osigurava adekvatno nošenje s rizicima koji opstaju te novima koji dolaze.

2.1.7. Vojna sigurnost i rizici

Vojni rizici predstavljaju oblike nesigurnosti koji su povezani s djelovanjima vojnih aktera, a važan pojam u toj domeni svakako je vojna sigurnost. Ona se odnosi na organizirano nasilje koje je u suprotnosti s nasiljem pojedinca te isključuje nasilje u nepolitičke svrhe i obiteljsko nasilje (Collins, 2007/2010: 154). Subjekti vojne sigurnosti su države ili izazivači državne moći poput pobunjeničkih skupina te primjerice Ujedinjeni narodi koji nastoje utjecati na svjetsku vojno-sigurnosnu politiku. U svrhu isticanja legitimnosti za fizičko nasilje uzrokovano državnim djelovanjem koristi se naziv „sila“ za razlikovanje od nasilja nedržavnih subjekata (Collins, 2007/2010: 154).

Prilikom vojnog djelovanja važno je određivanje ciljeva i sredstava (Collins, 2007/2010: 154 – 155). Pri tome, postoje diskusije treba li se više oslanjati na napad ili obranu te postoji li razlika tih pojmova. Vojnu je sigurnost moguće ostvariti odvrćanjem kroz vojne prijetnje za sprječavanje akcija, obranom kroz odbijanje napada, napadom pri kojem se započinje sukob, balansiranjem kroz koje se mobiliziraju resursi ili se ulazi u saveze, priključivanjem strani koja pobjeđuje, promicanjem ideologija i normi, rješavanjem sukoba stupanjem mira kroz sporazume ili dominacije, čak i genocide. Iz ovih koncepata uviđa se različitost u pristupu vojno-sigurnosnih djelovanja (Collins, 2007/2010: 154 – 155).

Terorizam uključuje upotrebu ili prijetnju nasiljem organiziranih grupa u svrhu realizacije političkih ciljeva protiv ciljane skupine bez obzira na civilne žrtve (Lutz, Lutz, 2005: 7; prema Collins, 2007/2010: 333) te se već dulje nameće kao ključno sigurnosno pitanje brojnih zemalja, posebice slijedom nedavnih značajnih terorističkih napada u svijetu (Collins, 2007/2010: 331). Struktura terorističkih skupina nalikuje onoj međunarodnih kriminalnih mreža s kojima su teroristi često i povezani. Također, raste zabrinutost da bi teroristi mogli početi koristiti oružja poput nuklearnog, kemijskog ili biološkog (Collins, 2007/2010: 331). Razvoj nuklearnog oružja započeo je u prvoj polovici 20. stoljeća, a upotrebljen je u Hirošimi i Nagasakiju sa svima znanim katastrofalnim posljedicama (Collins, 2007/2010: 311 – 312).

Kasnije dolazi do razmatranja rizika i destruktivnosti tog oružja na globalnoj razini, a uspostavlja se i Međunarodna agencija za atomsku energiju koja nadzire skladištenje i proizvodnju tog naoružanja (Collins, 2007/2010: 311 – 312). Iako se globalni nuklearni arsenal smanjuje te se donosi niz sporazuma (Collins, 2007/2010: 327) ta prijetnja se intenzivira kroz trenutno zahlađenje odnosa između nuklearnih sila poput Sjedinjenih Američkih Država i Rusije uslijed aktualnih globalnih i lokalnih kriza kao što su trenutni ratovi u Ukrajini i na Bliskom istoku.

Vojska je važan aspekt u vojnoj sigurnosti države. Nastanak Hrvatske vojske (HV) događao se paralelno s nastankom države (Bilandžić, 2008: 12). Dramatični događaji kroz koje je Hrvatska prošla od osamostaljenja poput rata i obnove te integracije u globalne institucije utjecale su i na međunarodni položaj HV-a. U svojim počecima HV djeluje kao stožerni instrument, predvodnik u oslobađanju okupiranog teritorija i osiguravatelj samostalnosti, a kasnije kao ključni akter reformi na putu države u globalne integracije. Djelovanjem HV-a, Hrvatska tako postaje subjekt međunarodnih odnosa (Bilandžić, 2008: 12). Zbog globaliziranja svih rizika, pa tako i vojnih, važna je međunarodna suradnja na vojnoj razini. Ona se ostvaruje kroz sudjelovanje u mirovnim misijama Ujedinjenih naroda od 1999, posebno putem članova Oružanih snaga te sudjelovanjem u NATO-ovim misijama od 2003. te u mirovnim misijama Europske unije od 2009 (Bilandžić, 2008: 16). Implikacije vojnog djelovanja i pripreme u Hrvatskoj, periodično su aktualna tema, ali članstvo u NATO-u smanjilo je ranjivost hrvatskog teritorija u vrlo ofenzivnom balkanskom, ali i globalnom okruženju. Ipak, potencijalni vojni rizici opstaju i treba ih kontinuirano strateški i kritički promišljati.

Navedena generalizirana područja rizika iziskuju šire promišljanje sigurnosti i retrospekciju uslijed globalizacije i kontinuiteta opasnosti. Cilj je stoga diverzifikacija strategija i praćenje trendova kako bi strateško djelovanje bilo pravovremeno, a potencijalna šteta rizika minimalna. Za provedbu tog modela ključna je suradnja globalne i lokalne razine u sferama politike, gospodarstva te društva općenito, a glavne zapreke su nepredvidljivost okoliša te ljudskog ponašanja.

3. Rizici i sigurnost u općem i nacionalnom kontekstu

Rizici prijete iz ljudima nepoznatih, ali i poznatih pojava. Neizvjesnost i potencijalna šteta koje bi mogle proizaći iz rizika dovode do brojnih emocija na individualnoj i društvenoj razini, a jedna od njih je i strah koja uz rizik postaje svojevrsni „duh vremena“ u društvu rizika. Uslijed

proširenja diskursa i literature o riziku, strah dobiva na značaju kao pojava vezana uz rizik, iako je u sociologiji dijelom zapostavljena (Furedi, 2007: 1 – 2). Strah je oblikovan kulturom kroz upute za djelovanje prema prijetnjama vlastitoj sigurnost pri čemu pridano značenje strahu određuje njegovo iskustvo i izražaj (Furedi, 2007: 1 – 2). Grupp (2003: 43; prema Furedi, 2007: 3) smatra da individualni strahovi danas nastaju posredstvom medija, a manje direktnom izloženošću. Danas strah sam po sebi postaje prijetnja, dok je nekad bio vezan uz određenu pojavu koje se bojalo, pri čemu je preobrazba straha u rizik vezana uz tumačenje rizika u prvenstveno negativnom kontekstu (Furedi, 2007: 4 – 5). Današnja kultura straha temelji se na anksioznosti oko promjena, nesigurnosti i najgorih ishoda, a ranjivost postaje prirodno stanje većine, dok se prije vezala uz izložene manjine (Furedi, 2007: 6 – 7).

Kroz niz rizika, strah je uvjetovao organiziranje društava putem strategija s ciljem djelovanja sukladno uspostavljenim normama i pravilima kulture kroz težnju za opstankom. Taj je strah prožimajući, posebno danas kada se tektonske promjene događaju brže nego ikad i s lakoćom zahvaćaju cijeli svijet te svaku individu, a akteri poput medija imaju primat u digitaliziranoj okolini kroz prezasićenost javnosti informacijama. Nameće se potreba za sigurnošću – u svakom pogledu, od svega. Svako društvo od svojih je početaka držalo do sigurnosti života i resursa kako bi opstali među rizicima. Kasnije, moderne nacije poučene ratovima, ali i novim rizicima ulažu napore u formiranje strategija vlastite, nacionalne sigurnosti, a globalizacija nameće potrebu i za nadnacionalnim mjerama sigurnosti dok sve pokreće strah u tandemu s rizicima.

3.1. Suočavanje s rizicima u hrvatskom društvu

Hrvatsko se društvo nalazi na graničnom području zapadnih i istočnih političkih uređenja, a širi prostor Balkana dugo se smatrao „ničijom zemljom“ kojom je trebalo ovladati (Tomašić, 1993: 939 – 940). Kontinuitet zavada i zaraćenih grupacija dugotrajan je na ovim prostorima jer su ratnički i urotnički obrasci rezultat politika, ali i povijesti te sociokulturnih stavki ovdašnjih društava. Ove prostore, osobito njihov planinski dio, naseljavali su stočari, a neskladni međunarodni odnosi na Balkanu te dugotrajna ratna stanja dovela su do etabliranja buntovnosti stanovništva te tendencije nametanja moći planinskih gorštaka nad nizinskim poljodjelicima. Dok je kod nizinskih poljodjelaca bila prisutna društvena jednakost i ekonomska neovisnost, gorštake karakterizira nomadstvo i patrijarhalnost, plemenski odnosi, autokracija te stalna borba za prevlast kroz poistovjećivanje s moćnima i snažnima. Ratobornost je također izražena u otporima osmanskim osvajanjima i vladavini. Kasnijim industrijskim razvitkom,

gorštaci su iz stočara prelazili u industrijsko radništvo gubeći ratničke obrasce (Tomašić, 1993: 939 – 940).

Otpor nad osvajačima potaknuo je daljnje jačanje ratobornosti naroda Balkana što se odrazilo i u njihovim borbama za nacionalno oslobođenje (Tomašić, 1993: 940). Ti ratoborni obrasci dijelom su preuzeti od osvajača, pa je očito preuzimanje modela vladavine od osmanske vlasti kao administrativni sustav okarakteriziran autokratskom regulacijom duhovnog, političkog i ekonomskog života te podređivanje industrije i trgovine državnoj upravi (Diehl, 1923: 726 – 741; prema Tomašić, 1993: 941). To je onemogućilo ekonomski i intelektualni razvoj u usporedbi sa zapadom, a izostala je i osobna sigurnost te su potrebe vojske, birokracije i vlasti zadovoljavane kontinuitetom potkupljivanja i visokim porezima (Diehl, 1923: 726 – 741; prema Tomašić, 1993: 941). Kasnije dolazi do doticaja sa zapadnim vrijednostima, kroz školovanja i povratak mladih sa zapada s težnjom ka ostvarivanju kulturnih i političkih sloboda, ljudskih prava, jamstva ustava i pravedne vlasti, a nastaje i lažni parlamentarizam – prisutnost hibridne demokracije ako opozicija ostaje odana vladaru i vojsci (Tomašić, 1993: 942). Drugačije prakse javile su se kod nizinskih seljaka koji su djelovali sukladno autarkijskoj ekonomiji - egalitarnost obitelji, veće ekonomske i osobne sigurnosti te veća društvena jednakost koja smanjuje mogućnost sukoba (Tomašić, 1924: 229 – 261; prema Tomašić, 1993: 943). Većim pravima seljaštva dolazi do ugroze vlasti građanske klase, kao i do primjene terorizma i diktature kako bi se sačuvao povlašteni položaj (Tomašić, 1993: 945 – 947). Strane sile često nastoje neposredno utjecati na demokratizaciju i mir ovog područja. Ukidanje vojne dominacije i internacionalizacija nameću se kao rješenja za mir balkanskih naroda. Problem ostaje ekonomsko zaostajanje i ovisnost ovog podneblja koje koči razvoj i mir, a za rješenje nedostaju i tehničko znanje te kapital (Tomašić, 1993: 945 – 947). Kroz povijest dolazi do miješanja sociokulturnih mentaliteta ravničarskog i dinarskog podneblja, čije tragove nalazimo generacijama kasnije u različitim aspektima postojanja i djelovanja hrvatskog naroda. One opstaju i kao otegotne okolnosti u vidu nefunkcionalnih državnih sustava te kontinuiteta korupcije⁵, kriminala i društvenih nejednakosti koji prvenstveno oštećuju državu, ali i ugled institucija što posljedično dovodi do apatije većine uslijed nemoralna i nebrige manjine.

Za razumijevanje odnosa društva prema rizicima, važno je poznavati mentalitet tog društva, ali i društvene promjene koje su ga zadesile. Normativno-vrijednosni kompleks društva obuhvaća njegove vrijednosti, norme i ideologije (Županov, 1995: 164 – 166).

⁵ Perkov, I. (2021.) „Sustavna politička korupcija ozbiljna je prijetnja Hrvatskoj“, *Universitas-portal.hr*, 8. listopada 2021.

Govoreći o društvenim procesima, u ratu i tranziciji dolazi do naglašavanja solidarnosti koja je dijelom preuzeta iz socijalističkog samoupravljanja (Županov, 1995: 164 – 166). U situaciji brojnih rizika i hazarda koji postaju ratna stvarnost, hrvatsko se društvo okuplja oko zajedničkog cilja, ljudskosti i pomaganja te težnje za slobodom. Mentalitet nepotizma, posebice u poslovnim prilikama, teži biranju elita podobnih, a stvara dojam lažnog natjecanja na često namještenim natjecajima za posao (Županov, 1995: 166 – 168). Mikrosocijalni konflikt etničkih skupina uslijed rata zamjenjuje industrijski konflikt socijalizma što predstavlja razvojnu regresiju društva pri čemu se teži formiranju kohabitacije skupina uz latentni konflikt izbjeglica i domaćeg stanovništva uslijed njihove integracije na značajne društvene funkcije (Županov, 1995: 166 – 168). Zbog globalnih trendova, posebno migracijskih, ponovno će se javiti mogućnost konflikta domaćeg i novopridošlog stanovništva, ovaj put uslijed značajnih kulturnih razlika, ali i sve većeg udjela stranaca što se nameće kao potencijalni dugoročni izvor rizika. Međutim, upravo uvezena radna snaga predstavlja privremeno smanjivanje rizika održivosti gospodarskog sustava zemlje uslijed i dalje aktualnog odljeva sposobne radne snage.

Dvadeseto su stoljeće na našim prostorima okarakterizirala izrazito turbulentna društvena i politička događanja uz niz sukoba i prevrata koji su omogućili potvrđivanje prije spomenutih karakteristika, ali ih i nadogradili posebnostima novoga vremena. Najjasnija promjena zbilja se u politokraciji, staroj političkoj eliti formiranoj u razdoblju nakon 2. svjetskog rata koja silazi s vlasti, no raspadom komunizma zamijenila ju je nova politička elita (Županov, 1995: 161 – 163). Ustalilo se nepluralističko razmišljanje te skupine kao jedine i glavne elite društva koje se nije mijenjalo ni smjenom ideologije koja je zapravo i jedina značajnija komponenta promjene. Tehnokracija kao gospodarska elita još uvijek međutim ne ostvaruju veću promjenu položaja u odnosu na politokraciju. Srednji sloj stanovništva dodatno je ušao u proces osiromašivanja kroz postsocijalističku tranziciju dok je kod seljaštva i manualnog radništva taj proces daleko najizraženiji, a radništvo je raspadom saveza s politokracijom iz socijalizma, također desubjektivizirano te im ostaju sindikati koji su preslabi za zastupanje interesa radnika (Županov, 1995: 161 – 163). Nastavno na tranzicijska i ratna zbivanja, Hrvatska se našla u prevratu starih i novih rizika što je od njenog društva zahtijevalo prilagodbu brzim promjenama te borbu za opstanak i slobodu. Međutim, uslijed tranzicije, ustaljene prakse nisu nestale, već su se ukalupile u novu ideologiju što će se negativno odraziti na težnje Hrvatske za demokratizacijom i integracijom u globalne institucije. U tom metežu, snalaženje se kod određenog dijela društva svelo na profitiranje rizicima uslijed rata i

ideoloških promjena u vidu nezaslužnog bogaćenja privilegirane manjine na štetu osiromašene većine. Međutim, dugotrajnost tih štetnih praksi odražava se na čitavo hrvatsko društvo, pa tako i u izvjesnoj mjeri na profitere.

Modernizacijska promjena hrvatskog društva koja je uslijedila krajem prošlog stoljeća dovela je do urbanizacije sela, demografskih promjena, deindustrijalizacije, zamjene lokalizma nacionalizmom, rasta u obrazovanju, nove podjele rada, preobrazbe obitelji te očekivanja o boljem standardu, ali javlja se i retradicionalizacija, primjerice u vidu religijskog života (Županov, 1995: 168 – 183). Dodatna neizvjesnost ovog procesa stremi iz upitne tranzicije postkomunističke države u sustav tržišne ekonomije, kapitalizma i privatnog vlasništva. Dolazi do jačanja individualnog utilitarizma kao koristoljublja te eksplicitnog bogaćenja kao novih individualnih vrijednosti, dok profiterstvo upućuje na društveno osuđujući oblik bogaćenja. Herojski se kodeks nameće kao nacionalna vrijednost dinarskog područja u vidu junaštva koji je uslijed rata bio prisutan u cijeloj zemlji, a inače je latentan te nakon rata prelazi u autoritarnost. U socijetalnim vrijednostima dominira radikalni egalitarizam kao ideja da nitko u društvu ne dobiva manje od onih najoskudnijih što je društveno-ekonomska ostavština socijalizma, ali povijesno seže još u agrarno doba. Egalitarni sindrom obuhvaća vrijednosti ograničenosti društvenih dobara, jednake raspodjele plaća te redistributivnu etiku nasuprot etici profita, antipoduzetnički stav, negativnu percepciju privatnika, intelektualnu jednakost (tzv. uravnilovka), antiprofesionalizam te antiintelektualizam - negativni stavovi prema stručnjacima i podcjenjivanje intelektualnog rada na fizičkim. Dok je herojski kodeks zbog solidarnosti vrlo pozitivnog društvenog učinka te utilitarnost također izuzev sive ekonomije, radikalni egalitarizam loše utječe na tržišnu ekonomiju i koči modernizaciju, dok autoritarnost priječi demokratizaciju. Cilj uspjeha leži u izmjeni strukture koja direktno utječe na ponašanje te na uspostavljanju novih vrijednosti koje indirektno kroz strukturu djeluju na društvo (Županov, 1995: 168 – 183).

Kraj dvadesetog stoljeća donio je turbulentna zbivanja Hrvatskoj s ciljem ostvarivanja demokratičnosti, međutim taj proces nije se odvio idealno. Razne su analize uputile na poteškoće u realizaciji demokratskih procesa, a iako se nakon rata očekivalo jačanje liberalno-demokratske političke elite, važno je razmotriti i naslijeđenu političku kulturu koja ograničava demokratsku tranziciju (Ilišin, 1998: 48). Te su negativne značajke jednoznačnost modela lojalnosti, moći i identiteta uz neizgrađenu toleranciju i raširenu autoritarnost (Šiber, 1992; prema Ilišin, 1998: 48). Ratna su zbivanja dovela i do demografskih trendova poput homogenizacije hrvatskog društva koja je zamjetna i u religijskom aspektu jer se zamjećuje

rast broja religioznih osoba katoličke vjeroispovijesti što se tumači kao nagla desekularizacija, a to povlači i vraćanje tradicionalnih vrijednosti s naglaskom na utjecaj rata i novih sloboda izražavanja građana što uključuje i religioznost (Ilišin, 1998: 34).

Ključan pojam za razumijevanje tih turbulentnih i prožimajućih promjena je tranzicija. Ona je proces društvene promjene koji je usmjeren na novu strukturu, vrijednosti i djelovanje, a u suvremenom diskursu odnosi se na proces demokratizacije socijalističkog bloka kroz težnju za vrijednosnim, sociokulturnim i vlasničkim pluralizmom, demokracijom, višestranačjem te civilnim društvom (Peračković, 2004: 489 – 492). Ekonomski je naglasak na makroekonomskoj stabilizaciji, privatizaciji, liberalizaciji i gospodarskoj reorganizaciji s ciljem otvorenog tržišta, privatnog vlasništva, stabilnog poduzetništva te uravnoteženog gospodarstva. Sociokulturne promjene tranzicije dovele su do revolucije – iskorjenjene prakse socijalizma kao što su poduzetništvo i privatno vlasništvo, postaju pozitivne prakse kroz marketizaciju i privatizaciju (Peračković, 2004: 489 – 492). Teorija modernizacije sugerira kontinuum društvenog razvoja kroz niz procesa poput industrijalizacije, urbanizacije, demokratizacije i individualizacije (Sztompka, 1993: 129; prema Karajić, 2000: 22; prema Peračković, 2004: 493), ali u tranzicijskim zemljama taj razvoj nije spontan, već nametnut ekonomskom tranzicijom (Peračković, 2004: 493). Privatizacijom dolazi do pretvorbe društvenog vlasništva u državno ili privatno, s ciljem da privatno prevlada nad državnim (Peračković, 2004: 495). To je dovelo do smanjenja hrvatskog kapitala, velikih gubitaka poduzeća i rashoda, kašnjenja plaćanja, znatne potrošnje resursa, a većina privatnih poduzeća propala je uslijed neadekvatnih ekonomskih politika, manjka znanstvenih strategija i loše provedene privatizacije (Lasić, 2000; prema Peračković, 2004: 496). Istraživanje (Čengić, Rogić, 1999; prema Peračković, 2004: 497 – 498) javnog mnijenja pokazuje da se privatizaciji pripisuje negativno stanje hrvatskog društva danas uz osjećaj nepravde zbog bogaćenja manjine uz državu i političke aktere kao glavne krivce koji nisu zaštitili zajednicu. U slučaju Hrvatske došlo je do brzog nastanka demokratizirane države čije društvo nije sociokulturno internaliziralo demokratske vrijednosti, već se recikliraju prethodni mentaliteti u „novom ruhu“.

Hrvatsko je društvo – društvo duboko ukorijenjenih vrijednosti koje su ostale uglavnom jednake unatoč ideološkim i gospodarskim promjenama prošlih stoljeća, ali zadržavanje vrijednosti primjerice socijalizma u novom sklopu modernizacije i demokratizacije pokazalo se krajnje deficitarnim zbog nespojivosti vrijednosti socijalističke i kapitalističke strukture u funkcionalno društvo i državu. Kao rezultat tog i dalje aktualnog procesa, dolazi do pojave niza

rizika u strukturi hrvatskog društva kroz sustavne i institucionalne nefunkcionalnosti gdje najviše ispaštaju hrvatski građani nauštrb profilerskih elita. Uslijed tromosti tog, za manjine „uspješnog“ sustava, dolazi do njegovog prešutnog odobravanja zbog slabog angažmana ka promjeni što za rezultat ima spektar rizika nacionalne sigurnosti s kojima se Hrvatska i danas suočava.

Osim negativnih društvenih promjena uslijed kombinacije postkomunizma, loše provedene tranzicije i rata, Hrvatska se uspjela pozicionirati kao važna članica brojnih nadnacionalnih integracija poput NATO-a (hrv. Sjevernoatlantski savez) i EU-a što je dugoročno imalo značajan i ponajviše pozitivan učinak u vidu društvenih, gospodarskih, vojnih, geopolitičkih, ekoloških i drugih rizika kroz dodatnu ekspertizu, ljudstvo i financiranje sustava sigurnosti. U sklopu pripreme za ulazak u NATO, Hrvatska je bila dužna usuglasiti svoje prakse poput strukture Oružanih snaga, borbe protiv korupcije, odnosa prema manjinama te reformirati pravosuđe sukladno demokratskim standardima (Cvrtila i sur., 2008: 107 – 108). Opsežno preuređenje brojnih institucija i praksi bilo je potrebno i na dugom putu ka članstvu u EU-u. Ipak, negativne prakse poput korupcije, kriminala te neefikasnih javnih institucija i dalje opstaju uslijed ukorijenjenosti u sve sfere društva stoga će njihovo potpuno ukidanje biti puno dulji proces. Nedavni ulazak u Eurozonu također ima izvjestan utjecaj te proces promjene valute nije protekao posve jednostavno, a njegove se posljedice tek naziru.

3.2. Sigurnost

Sigurnost je kao i rizik, pojam koji se često susreće u nizu diskursa i podložan je različitim interpretacijama. Međutim, za kritičko promišljanje i djelovanje u kontekstu društva rizika, važno je razumijevanje sigurnosti, a samim time i nacionalne sigurnosti. Pitanje sigurnosti odnosi se na sva društva te se uvijek nametalo kao glavni preduvjet opstanka, razvoja i djelovanja čovjeka, država i društava (Bilandžić, 2014: 19). Međutim, još ne postoji općeprihvaćeno poimanje sigurnosti jer je pojam proizašao iz raznih interpretacija među istraživačima, a sigurnost je također socijalno konstruirana (Bilandžić, 2014: 19). Sukladno latinskom značenju pojma *securas* – bezbrižan, za Risley ta sigurnost kreće iz društvenih procesa koji smanjuju rizik te pospješuju predvidivost, normalitet, samopouzdanje i uzajamno umirenje (Risley, 2006; prema Bilandžić, 2014: 19 – 20). Sigurnost je jedna od temeljnih životnih funkcija, ali i interes, vrijednost i cilj te sustav, odnosno djelatnost društvene zajednice i pojedinca, ali i države, nacije te međunarodne zajednice neovisno je li riječ o sigurnosti skupine ili pojedinca (Bilandžić, 2014: 20). U objektivnom smislu, sigurnost se odnosi na

mjerenje odsutnosti prijetnje sukladno stečenim vrijednostima dok se u subjektivnom smislu tiče odsutnosti straha da će te vrijednosti biti ugrožene (Wolfers, 1962; prema Bilandžić, 2014: 20). Iz ovih razmatranja vidljivo je kako se sigurnost i rizik diskurzivno vežu jedno uz drugo u vidu sigurnosti kao alata širokih mogućnosti za djelovanje prema riziku, odnosno ka njegovu smanjivanju. Kako su brojna društva iskusila hazarde i realizaciju rizika, uočena je potreba individualnog razmatranja sigurnosti kao mehanizma za sigurnost sebe i svojih bližnjih. Kasnije, dolazi i do potrebe za znanstvenim djelovanjem i definiranjem.

Nakon revolucija 19. stoljeća, sigurnost postaje istaknuta tema u Europi u smislu kolektivnog dobra koje se ostvaruje diplomatskim ili vojnim sredstvima (Bilandžić, 2014: 20 – 21). Pojavom nacionalizma i demokracije, sigurnost više nije u središtu pitanja kontrole i sile nego društvene kohezije i legitimiteta čime se ona počinje shvaćati izvan vojne sfere što se zadržalo do danas. Kod modernih definicija, fokus nije na samoj državi nego uzima u obzir i pojedince te svjetsku zajednicu s naglašavanjem ukupnog državnog i društvenog razvoja. Također, sigurnost više nije sinonim za problematiku vojne sfere nego je usmjerena i na ostale oblike ugrožavanja. Pitanja suvremenog poimanja sigurnosti tiču se države kao privilegiranog objekta sigurnosti, uključenosti unutarnjih i vanjskih prijetnji, proširenja sigurnosti izvan vojne sfere te povezanosti dinamike prijetnje i sigurnosti. Time dolazi do korištenja pojma nacionalne sigurnosti čime nastaje spoj sigurnosti države i nacije (Bilandžić, 2014: 20 – 21). Taj pojam upućuje na važnost društvene sigurnosti kroz sigurnost nacionalnog identiteta kao jednog od ključnih državotvornih čimbenika. Tumačenje sigurnosti u sve širem spektru civilizacije uvelike je povezano sa širenjem rizika pri čemu se uz stare pojavljuju i nove prijetnje te se razmatranje sigurnosti mora brzo prilagođavati na nacionalnim, ali i globalnim razinama. Odmicanje od vojne sfere ne upućuje toliko na demilitarizaciju svijeta, jer lokalni sukobi i dalje postoje, štoviše nameću potencijal za prelazak na globalnu razinu, nego ukazuje na diverzifikaciju rizika u više sfera. U većini tih sfera vojna obrana nije više sredstvo za postizanje sigurnosti. Rizici modernizacije stvarniji su nego ikad prije, ali i obilniji što dovodi do Beckove normalizacije izvanrednih stanja. Upravo je uloga sigurnosti održavanje stanja stabilnim na svim razinama uz niz strategija. Pri tom je cilj svjesnost opasnosti, ali i daljnji suživot, a ne apatija izvanrednih stanja.

Završetkom hladnog rata, mijenja se međunarodno sigurnosno okružje, a dolazi i do osnaživanja euro-atlantskog sigurnosnog okvira te jačanja pojma zajedničke sigurnosti u vidu sigurnosnih zajednica poput NATO-a i sigurnosnih ugovora (Cvrtila i sur., 2008: 29 – 32). Pri tome dolazi i do integracije postkomunističkih zemalja u te nadnacionalne sigurnosne strukture

stoga je glavno pitanje suradnja NATO-a i EU-a, a cilj sigurnosnih mjera treba biti uklanjanje ne samo posljedica nego i uzroka suvremenih sigurnosnih prijetnji. Gospodarska sigurnost važna je zbog razvojne neujednačenosti Europe, posebno kod postsocijalističkih zemalja, a humanitarni aspekt dobiva na važnosti uslijed sukoba migranata i domaćeg stanovništva (Cvrtila i sur., 2008: 29 – 32). Spomenute dimenzije dodirne su točke djelovanja NATO i EU politika, ali uslijed nejednakosti razvoja i političkih razlika, primjena se razlikuje diljem Europe i šire. Unatoč završetku hladnoga rata, tema sukoba reaktualizirala se ratom u Ukrajini koji je izazvan dijelom uslijed ruskog sukoba s NATO-om i zapadnom civilizacijom što se očituje na primjeru Ukrajine nakon neostvarenih težnji za članstva u spomenutim savezima. To je već učinio niz drugih postkomunističkih zemalja, kao i Hrvatska, s ciljem osiguranja od geopolitičkih, vojnih, gospodarskih i drugih rizika koji se sada realiziraju u istočnoj Europi na ratištima. Razvidno je da hladnoratovska sučeljavanja nisu nestala, već se pretaču u nove sukobe na istoj nekadašnjoj liniji razdvajanja sfera utjecaja te je riječ o riziku koji će predstavljati aktualnu sigurnosnu problematiku Europe i svijeta u nadolazećem vremenu.

3.3. Nacionalna sigurnost i sekuritizacija

Sintagmu nacionalne sigurnosti čine pojam sigurnosti i pojam nacije. Ona se najčešće predstavlja kao zajednica koja ima kontrolu nad državom i njenim institucijama unutar granica određenog teritorija (Božić, 2004: 199). Nacija pruža podršku državi koja uslijed lojalnosti štiti društvene interese i vrijednosti (Bilandžić, 2014: 21). Nacionalna sigurnost temeljno se odnosi na sigurnost nacije – jednog društva i države koji predstavljaju univerzalno dobro (Morgan, 2010; prema Bilandžić, 2014: 21). Država mora ostvariti sigurnost u odnosu na vanjske prijetnje kao što su vojske drugih država ili prijetnje drugih aktera te u kontekstu unutarnjih prijetnji koje ugrožavaju državni integritet. Ponašanje država u sigurnosnoj domeni je dvojako jer su defenzivno orijentirane u odnosu na vlastitu ugroženost, ali su i jedne drugima agresivna prijetnja kao i prijetnja vlastitim državljanima i društvu (Morgan, 2010; prema Bilandžić, 2014: 21). Fenomenološke aspekte nacionalne sigurnosti može se proučavati putem različitosti njenog sadržaja kao što su vrijednosti, ugrožavanja, institucije te sustav nacionalne sigurnosti pojedine države s pripadajućim aspektima, a nacionalna sigurnost sastoji se od tri elementa: politike nacionalne sigurnosti, sustava i strategija nacionalne sigurnosti i provedbene politike (Bilandžić, 2014: 21 – 22). Politika nacionalne sigurnosti vezana je uz politička načela i opće ciljeve kroz djelovanje obavještajne, vanjske, socijalne, energetske, obrambene politike i sličnih domena. Strategija se odnosi na sposobnost društva i države da osigura nacionalne

interese kroz korištenje nacionalnih resursa. Koristi se moć nacije u vidu vojske, politike, ekonomije, diplomacije i sličnih aspekata s ciljem postizanja nacionalnih interesa u ratu i miru. Danas se na strategiju gleda kao na disciplinu i vještinu te se ona bavi instrumentima i sredstvima dok politika određuje ciljeve. Strategijom nacionalne sigurnosti nastoje se zaštititi potrebe društva i države, omogućiti normalno funkcioniranje države te održati teritorijalnu cjelovitost, slobode te građansku sigurnost uz omogućeni napredak kroz demokratski razvoj i promjene zaštićenog ustavnog poretka (Bilandžić, 2014: 21 – 22). Provedbena se politika odnosi na djelovanja vlasti kroz javne politike (Dye, 1972: 2; prema Bilandžić, 2014: 22).

Nacionalna je sigurnost oduvijek bila tradicionalnije područje istraživanja u znanosti pri čemu se kroz brojna djela proučavanje sigurnosti postavilo kao neovisno područje razmišljanja, djelovanja i odlučivanja (Bilandžić, 2014: 29). Sam pojam nacionalne sigurnosti vezan je uz Waltera Lippmana i djelo *U.S. Foreign Policy* iz 1943. Pojam nastaje iz debate na temu zaštite države od unutarnjih i vanjskih ugroza, a nakon objave djela, pojam nacionalne sigurnosti postaje temom istraživanja, ali i zaokuplja širu javnost (Bilandžić, 2014: 29). Brojni su autori ustanovili da iako je pojam nacionalne sigurnosti često upotrebljavan, nije sasvim objašnjen (Nobilo, 1987; prema Bilandžić, 2014: 30). Uz pojam su vezane dileme unatoč nizu određenja te zasad izostaje njegovo generičko određenje (Bilandžić, 2014: 30 – 31). Pojam sigurnosti u vidu društava, država, pojedinaca također je prijeporan te je riječ o konstruktima društva koji u vremenu postaju izloženi tumačenjima niza aktera. Iako se na osnovu impresija stvara dojam nacionalne sigurnosti kao vrijednosno pozitivne, postoji i negativna dimenzija, iako je ona zapravo vrijednosno neutralna dok su radnje poduzete u njeno ime često negativne. Do negativnih djelovanja dolazi kroz pojavu sigurnosnih rizika za nacionalnu sigurnost, a često ti rizici imaju razorne posljedice opasne po opstanak nacije i države, pa se s ciljem sprječavanja, države odlučuju i na preventivna djelovanja odvratanja izvora ugroza. Također, ugroze djeluju i na nacionalni ponos koji je često faktor uvjetovanja državnih akcija te nerijetko nadilazi razinu racionalnosti i dostatnosti (Bilandžić, 2014: 30 – 31).

Dvojakost nacionalne sigurnosti dodatno podupire tvrdnju da rizici kontinuirano nastaju i kroz djelovanja kojima se nastoje izbjeći. Primjerice, kod rata kao oblika vojne ugroze nacionalne sigurnosti, nastupa obrana koja je kao i napad također vođena upotrebom raznog oružja i kolateralnim žrtvama, ali je situacijski kontekst obrnut pa se jedno tumači negativno, a drugo pozitivno. Naravno, važno je istaknuti značaj međunarodne diplomacije kao alata kojim se nastoje izbjeći ili što brže razriješiti oružani sukobi s ciljem uspostave mira i ponovne nacionalne te globalne sigurnosti iako je rizik sukoba na civilizacijskoj razini jedan od

najdugovječnijih sukladno stalnom postojanju nejednakosti moći i resursa te suprotstavljenim skupinama i ideologijama.

Ljudska zajednica izvor je proturječnosti uslijed različitosti iz kojih streme suprotstavljeni interesi i sustavi vrijednosti (Bilandžić, 2014: 23 – 24). Gubitkom kontrole, takvi izvori ugroze mogu postati globalni. Upravo te ugroze dominiraju danas, a kroz analizu društvenih odnosa uviđa se moć u njihovom središtu. Prema Weberovom određenju, moć je sposobnost nametanja željenog ponašanja drugima vlastitom voljom. Države su u međusobnom odnosu kroz aspekte relativne moći, ali su pri tome ograničene u njenom korištenju stoga ponašanjem država upravlja distribucija moći, pa je ona jedna od temeljnih društvenih i političkih struktura (Bilandžić, 2014: 23 – 24). Za objašnjenje nemogućnost postizanja mira na globalnoj razini, John H. Herz uvodi pojam sigurnosne dileme u kojoj baziranje sigurnosti određene države na moći putem oružja, stvara nesigurnost kod drugih država (Herz, 1950; prema Bilandžić, 2014: 26). Korijeni sigurnosne dileme vežu se uz potrebe država za razinom sigurnosti na kojoj mogu zadovoljiti vitalne interese i miran razvoj što je nužno i legitimno (Bilandžić, 2014: 27). Sigurnost se država pri tome može ostvariti promjenama trenutnog međunarodnog poretka ili kroz održavanje aktualnog stanja putem nasilnih ili nenasilnih sredstava. Do sigurnosne dileme dolazi kod odabira instrumenata kojima će država ostvariti ciljeve te kako druge države tumače instrumente pojedine države. Ofenzivni instrument dovodi do jačanja moći ostalih država, pa se ponašaju kao i potencijalno opasna država. Zbog neznanja i neinformiranosti niza država u nacionalnoj sigurnosti došlo je do intenzivnog globalnog naoružavanja (Bilandžić, 2014: 27). Do sigurnosnog paradoksa dolazi kada ne postoji osjetljivost na dilemu, nerazumijevanjem straha u državnoj reakciji na ugroze čime raste neprijateljstvo (Booth, Wheeler, 2008: 2 – 7; prema Bilandžić, 2014: 28). Sigurnosna je dilema bila očita i netom prije ruske invazije na Ukrajinu kada je Rusija počela gomilati postrojbe blizu granice uslijed sve direktnijih ukrajinskih težnji za odmicanjem od ruske sfere utjecaja i kretanjem prema članstvu u NATO-u što je Rusija protumačila kao ugrozu za vlastitu nacionalnu sigurnost⁶. Uslijedio je rat kakvog Europa dugo nije vidjela, a razrješenje sukoba uslijed drastično suprotstavljenih ideologija, ciljeva i stavova zaraćenih strana, ne nazire se. Dugotrajni rat na europskom tlu stvara sigurnosnu dilemu i za ostatak kontinenta, posebno članice NATO-a uz rusku granicu koje se usmjeravaju ka pripremi za vojna djelovanja u slučaju prelijevanja sukoba. Svaka država za cilj ima vlastitu nacionalnu sigurnost, a zatim se razmatraju sigurnosti nadnacionalnih saveza poput NATO-a koji nastoji objediniti države

⁶ Weber, P. (2024.) „A Brief Timeline of Russia's War in Ukraine“, *Theweek.com*, 14. svibnja 2024.

članice pod zajedničkom nadnacionalnom sigurnošću što nije na odmet u svijetu rastućih vojnih rizika i netrpeljivosti, posebno za male države koje se nalaze između velikih vojnih sila. Hrvatska, iako u NATO-u, počinje usmjeravati pažnju na obnavljanje vojne sfere kroz planiranja vezana uz ponovnu uspostavu nekog oblika civilnog vojnog roka⁷, a kao jedan od razloga navodi se i sve dugotrajniji i neizvjesniji rat na istoku Europe dok se polemizira koliko su NATO i EU, te Hrvatska kao članica, spremni za potencijalni veći sukob na europskom tlu.

Sigurnosne studije usmjerile su svoje razmatranje i na koncept ljudske sigurnosti (Buzan; Hansen, 2009; prema Bilandžić, 2014: 36), a fokus se širi i na nacije, skupine i pojedince kao i međunarodne sustave dok je u kontekstu ljudske sigurnosti, sigurnost države određena sigurnošću građana (Bilandžić, 2014: 36). U središtu je sigurnost pojedinca pa se javlja ljudsko-centristički model kao zamjena za dosadašnji državno-centristički model (Bilandžić, 2014: 36 – 37). Ljudska je sigurnost kao novi koncept, nadopuna nacionalne sigurnosti i osigurava snažnije poštivanje ljudskih prava te jača sveukupan razvoj pri čemu se teži zaštititi ljudi kao članova zajednice, ali i pojedince od raznih ugroza (Bilandžić, 2014: 36 – 37). Usmjeravanje na individue odražava i globalizacijski trend individualizacije, stoga nije čudno da država nastoji osigurati uključivost i ravnopravnost za sve građane. Dugoročno gledano to je važno jer time u načelu raste zadovoljstvo građana državnim institucijama i sustavima, pa u slučaju ugroze nacionalne sigurnosti raste vjerojatnost da će građani ostati poslušni institucijama i potencijalno se založiti za zaštitu ili čak borbu za opstanak svoje zajednice, a time i države dok je trend obrnut kod država nižeg povjerenja, društvenih podjela, nepravednih sustava te netransparentnih institucija. Društvena sigurnost kao koncept nalazi se između ljudske i državne sigurnosti, a uvodi ga Buzan kao aspekt nacionalne sigurnosti (Bilandžić, 2014: 38 – 39). Društvo može biti jedna od sfera prijjetnji državi, a tada se društvena sigurnost odnosi na održivost razvoja obrazaca kulture, jezika, običaja, nacionalnih i vjerskih identiteta (Bilandžić, 2014: 38 – 39). Društvo je samo sebi potencijalna prijjetnja zbog kontinuiteta različitosti stavova, ideologija i vrijednosti, a to se primjećuje diljem svijeta. U zatvorenim društvima, primjerice diktaturama, bilo kakvo ideološko kontriranje vladajućoj ličnosti tumači se kao rizično i često se rigorozno sankcionira s ciljem kontinuiteta apsolutne moći. U otvorenijim društvima dolazi do gomilanja širokog spektra zajednica koje uživaju slobode izražavanja, ali se neminovno mogu naći u sukobu ako jedna nastoji ostvariti nadmoć što predstavlja rizik za opstojnost sloboda i jednakosti.

⁷ Kruljac, I. (2024.) „Ministar otkrio kada kreće vojni rok: Program je gotov, kaže da je godišnje 18.000 mladića koji bi išli“, *Srednja.hr*, 31. svibnja 2024.

Sekuritizaciju ili sigurnostizaciju razvila je kao model 1990-ih grupa znanstvenika kopenhaskog Instituta za istraživanje sukoba i mira (Bilandžić, 2014: 49). Tiče se nastanka, evolucije i razrješavanja sigurnosnih problema te se veže uz pripisivanje sigurnosnog značenja nekom problemu. Sekuritizacijom se nastoji objasniti i shvatiti sigurnost kroz politički i socijalno oblikovan proces uz diskurzivnu praksu socijalnih agenata (Bilandžić, 2014: 49). Socijalni agenti pri tome govore o prijetnjama egzistenciji s ciljem pridobivanja publike, odnosno društva u kontekstu nedozvoljenog kršenja normi (Weaver, 2011; Theiler, 2010; prema Bilandžić, 2014: 49). Proces sekuritizacije obuhvaća sigurnosne i političke akte, a kroz govorni čin pojava postaje egzistencijalna prijetnja uz hitnost djelovanja dok se u politiziranom području djeluje sukladno javnim politikama sustava (Bilandžić, 2014: 49 – 50). Hoće li sekuritizacija uspjeti ovisi o prihvaćanju putem javnog mnijenja na koje je usmjerena (Bilandžić, 2014: 50). Tri elementa sekuritizacije su posebno značenje nekog pitanja, poseban način djelovanja prema tom pitanju te posljedice tog djelovanja (Nunas Reis, 2007; prema Bilandžić, 2014: 50). Jednokratni činovi se ne podrazumijevaju u sklopu sekuritizacije stoga kod trajnijih prijetnji izuzeci prelaze u pravilo, pa se izvanrednost stanja normalizira (Ajzenstadt; Ariel, 2008; prema Bilandžić, 2014: 50). Sekuritizacija utječe na nacionalnu sigurnost kao i na sociopolitičke procese, a njen paradoks jest da se isticanjem postojećih prijetnji pojačavaju nesigurnost i strah društva (Bilandžić, 2014: 50). Dakle, samo poticanjem društvene osjetljivosti na određenu pojavu koja stvara rizike, društvo će se senzibilizirati i osvjestiti prema nužnosti djelovanja kako bi rizik postao diskurzivno, a time i prostorno te vremenski prisutan i aktualan. Time će se potaknuti djelovanje i promišljanje javnosti, ali i ključnih aktera s ciljem poboljšanja nacionalne sigurnosti u vidu strategija i taktika za nošenje s različitim tipovima rizika. U digitaliziranom i globaliziranom svijetu, mediji imaju već dijelom spomenuti monopol u formiranju javnog mnijenja, a time i u sekuritizaciji jer služe kao platforma brojnim skupinama i akterima da plasiraju izvjesne rizike u javnost, no to se također može zloupotrijebiti. Ipak, sekuritizacija ostaje ključan proces u afirmaciji svjesnosti o rizicima, posebno novima koji kontinuirano dolaze.

3.4. Odnos rizika i sigurnosti

Upravljanje rizicima kroz prijetnje i nesigurnosti postaje središte suvremenih sigurnosnih studija (Buzan, Hansen, 2009: 250; prema Bilandžić, 2014: 46). Problematika tih sigurnosnih politika odnosi se na upravljanje neizvjesnostima, a ne toliko nesigurnostima (Kessler, Daase, 2008; prema Bilandžić, 2014: 46). Suvremene rizike, za razliku od tradicionalnih, karakterizira

nepredvidivost, fluktuacija, distribucija i kompozicija izvan mogućnosti tradicionalnih djelovanja suočavanja s rizicima (Bilandžić, 2014: 48). Glavnim zadatkom tako postaju sigurnosne politike ublažavanja i prevencija potencijalnih šteta (Kessler, Daase, 2008; prema Bilandžić, 2014: 48).

Govoreći o povezanosti rizika i sigurnosti, važno je usmjeriti se i na spomenutu sekuritizaciju kao proces naglašavanja i konstruiranja problematike određenih fenomena. Uslijed globalizacijskih procesa, društvo postaje sve svjesnije rizika, lokalnih, ali i globalnih, a često većina rizika, čak i ako počinje lokalno, posredstvom sve veće umreženosti i povezanosti svijeta ostvaruje globalni domet. Time se implicira važnost globaliziranog razmatranja rizika i sigurnosti. Iako ostaju specifičnosti pojedinih država u vidu isključivo lokalnih rizika pri čemu država formira vlastitu strategiju nacionalne sigurnosti, neizostavan je dio formiranja lokalno-globalnog normativnog okvira koji ističe potencijal lokalnih rizika za prelijevanje na globalnu razinu te uvažava vanjske rizike koji uslijed povezanosti svijeta neminovno utječu i na države pojedinačno. Rizici ne poznaju granice, a kao dio globalne ekumene - zajedničkog prostora življenja i djelovanja, svi ljudi izloženi su u većoj ili manjoj mjeri širokom spektru rizika. Budući da su rizici inherentan dio ljudskog postojanja i djelovanja, ključ je u uspostavi svojevrsnog okvira za suživot kroz strategije i taktike kojima će se osigurati sigurnost države kroz ponajprije, sigurnost društva. Neizostavna je međutim globalna međuovisnost zemalja, posebice manjih, sjedinjenih u nadnacionalne saveze koji dodatno djeluju u smjeru nacionalne i globalne sigurnosti. Ne treba zaboraviti ni na unutardržavne prijetnje, protiv kojih također trebaju postojati strategije. U idealnim demokracijama, gdje su informacije vlasti ka javnosti transparentne i lišene privatnog interesa i profita, za time ne bi trebalo biti potrebe, ali u stvarnosti, takva je situacija uvijek moguća, no uspostava obrambenog mehanizma bit će više usmjerena na improvizaciju i interesni „metež“ raznih društvenih skupina koje bi se u toj situaciji našle na sukobljenim stranama. S obzirom na povijesnu ofenzivnost balkanskih zemalja, pa tako i Hrvatske, vođene su brojne unutardržavne i međudržavne borbe s kojima se hrvatsko društvo uspjelo nositi, no one su uzrokovale i već spomenute dubinske te uočljive društvene podjele.

3.5. Normativni okvir postupanja s rizicima

Država je kao akter u svijetu punom potencijalnih opasnosti i rizika, dužna izgraditi obrazac postupanja i pravila kako bi barem donekle mogla jamčiti nacionalnu sigurnost te štiti vlastite interese i živote građana. Strategije nacionalne sigurnosti imaju ulogu definiranja rizika,

opasnosti te interesa i usmjeravanja djelovanja odgovornih aktera sukladno potencijalnim situacijama. Prošlost i sadašnjost kolektivnog iskustva rizika na lokalnoj, ali i na globalnoj razini služe kao ishodište za izgradnju normativnih okvira te se mijenjaju vremenom.

Važno je razumijeti organizacijski ustroj nacionalne sigurnosti kako bi se razabralo ključne aktere u procesu sekuritizacije te strateškog promišljanja djelovanja nacionalne sigurnosti. U Hrvatskoj, predsjednik je vrhovni zapovjednik Oružanih snaga te između ostalog predlaže utvrđivanje stanja ugroženosti ili ratnog stanja, daje suglasnost za strategiju obrane države te donosi vojnu strategiju (Cvrtila i sur., 2008: 310 – 311). Vlada Republike Hrvatske između ostalog predlaže Hrvatskom saboru strategiju obrane, plan razvoja Oružanih snaga, prijedlog financiranja obrane te donosi njen strateški pregled (Cvrtila i sur., 2008: 310 – 311).

Hrvatski je sabor donio 19. ožujka 2002. na sjednici Strategiju nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, ali se tijekom narednih godina raspravljalo o potrebi donošenja nove strategije s obzirom na niz lokalnih i globalnih promjena koje su to iziskivale (Perkov, 2013: 33 – 35). Dokumentom iz 2002. određeni su ciljevi pridruživanja Hrvatske europskim i globalnim integracijama. Članicom NATO-a, Hrvatska postaje 2009, a Europskoj uniji priključuje se 2013. U dokumentu iz 2002. zamjetna je državno-centrična paradigma dok je aspekt sigurnosti građana izostavljen u čemu se također održava tranzicija iz komunizma u kapitalizam. Nestabilnost se u tom dokumentu tumači u kontekstu prijetnje s prostora država bivše Jugoslavije, dok se sigurnosni rizici većinski odnose na nedavnu ratnu agresiju na Hrvatsku. Dakle, dokument naglašava prijetnje sustavu, dok su prijetnje građanima kao akterima tog sustava izostavljene iako su njihova sloboda i prosperitet temelji demokracije (Perkov, 2013: 33 – 35).

Naredno razdoblje donijelo je niz promjena te je hrvatsko društvo počelo polako odmicati od nedavnih ratnih zbivanja i okretati se prema daljnjoj europskoj i globalnoj integraciji čime je postalo uključnije i u svjetska zbivanja i rizike. Financijske krize, klimatski ekstremi, migracijski valovi i porast terorizma na europskom tlu sve su više iziskivali redefiniranje postojeće strategije nacionalne sigurnosti. Nova inačica, naziva Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, donesena je 26. srpnja 2017. te se u njoj prepoznaju rizici sigurnosnog okruženja (nestabilne države, migrantske krize, organizirani kriminal, ekstremizam, fundamentalizam, terorizam), važnosti, ali i rizici daljnje globalne integracije (hibridna, kibernetička, nekonvencionalna djelovanja, destabilizacija državnog ugleda i institucija, ranjivost globalnog gospodarstva) te problematike korupcije javnog sektora,

izoliranih individualnih ekstremista, negativnih demografskih kretanja i njihovog učinka na društvo i gospodarstvo, energetske opskrbe, klimatskih ekstrema u odnosu na okoliš te zdravlje građana (Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, 2017.).

Kod strateških ciljeva, naglasak je na postizanju najvišeg stupnja zaštite i sigurnosti stanovništva i infrastrukture, uspostava i kontinuirani razvoj sustava za domovinsku sigurnost te aktivne i snažne obrane, održivo i snažno gospodarstvo uz važnost ekoloških aspekata, cjelokupna društvena i demografska obnova, opstanak i zaštita identiteta te političkog subjektiviteta Hrvata kao konstitutivnog naroda Bosne i Hercegovine te potpora hrvatskom iseljeništvu, državna uprava strateške komunikacije usmjerena ka građanima te jačanje, promicanje i zaštita državnog utjecaja i ugleda. Opisanom strategijom izneseni su mehanizmi i instrumenti koje Hrvatska može koristiti za zaštitu, razvoj, nacionalne interese, samostalno ili suradnjom sa saveznicima istih interesa, sukladno postojećim rizicima, prijetnjama i izazovima. Naglašava se važnost rada državnih tijela koja imaju obvezu sastaviti strateške dokumente konkretnih postupaka i ciljeva za zaštitu nacionalne sigurnosti (Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, 2017.). Razdoblje nakon donošenja nove strategije donijelo je Hrvatskoj integraciju u Eurozonu i Schengen u 2023, ali i nastavak migracijskih i demografskih problema uz izazove pandemije, financijskih kriza, inflacija, oružanih sukoba i prirodnih nepogoda, a to je dodatno iziskivalo promptne primjene donesenih strategija, što je bilo u većoj ili manjoj mjeri uspješno uz neizostavne društveno-gospodarske promjene i političke implikacije.

Jedan od ključnih aspekta normativnog postupanja s rizicima i nacionalne sigurnosti je rad obavještajnih službi. Istraživanje sigurnosno-obavještajnog sustava Hrvatske otežano je, kao i u drugim državama uslijed tajnovitosti djelatnosti, ali značajan iskorak dogodio se 2014. u vidu prvog izvješća Sigurnosno-obavještajne agencije (SOA) čime je obavještajna djelatnost postala dijelom dostupnija javnosti (Batistić, 2023: 150 – 151). SOA je usmjerena na prikupljanje, analizu i obradu značajnih podataka za nacionalnu sigurnost te obavještavanja usmjerenog ka nadležnim državnim tijelima i političkim akterima, a u radu koristi ljudske, ali i tehničke resurse (SOA, 2024.). Daljnjim razvojem tehnologije uložilo se i u digitalizaciju nacionalne sigurnosti kroz primjerice SRUUK (Sustav za rano upozoravanje i upravljanje krizama) koji je aktualan od sredine 2023, a cilj mu je mobilnim porukama pravovremeno obavijestiti sudionike civilne zaštite te građane o nadolazećim opasnostima u pojedinim dijelovima Hrvatske s ciljem smanjivanja šteta i izbjegavanjem žrtava (Ravnateljstvo civilne zaštite, 2024.).

Dakle, Hrvatska nastavlja ulagati u razvoj inovativnih tehnoloških sustava i rješenja kako bi povećala sigurnost građana, države te ključnih institucija u sve nesigurnijem svijetu. Transparentnost tog procesa ključna je zbog povjerenja građana u državne institucije, ali i zbog kolektivnog povjerenja u društvu. Društva slabijeg povjerenja otuđena od vlastitih institucija teže se organiziraju u kriznim situacijama te tada rizici imaju veći štetni potencijal uslijed nespremnosti zahvaćene okoline.

4. Metodologija i ciljevi istraživanja

U istraživanju provedenom u sklopu ovoga diplomskog rada kao glavni je cilj bio ispitati individualne percepcije rizika za nacionalnu sigurnost u hrvatskom društvu. Percepcija se odnosi na individualno poimanje određenog rizika kao izvora potencijalne opasnosti za sigurnost države, iako je neosporan i utjecaj na individualnu sigurnost kao jednu od komponenti nacionalne sigurnosti. Nacionalna sigurnost obuhvaća niz područja u kojima su razloženi glavni aspekti sigurnosti sukladno prošlim i aktualnim zbivanjima na lokalnoj i globalnoj razini.

Specifični se ciljevi rada stoga odnose na (1) analizu percepcije rizika u odabranim područjima (društvo, ekologija, javno zdravstvo, vojska, geopolitika, tehnologija, ekonomija) prema određenim česticama ankete, (2) utvrđivanje postojanja povezanosti između percepcije rizika i sociodemografskih obilježja ispitanika (spol, dob, političke preferencije, veličina naselja, stupanj obrazovanja), povezivanje i kontekstualizaciju rezultata istraživanja s aktualnim trendovima u Hrvatskoj i svijetu te (3) razmatranje potencijalnih daljnjih zbivanja i djelovanja u okviru rizika za nacionalnu sigurnost hrvatskog društva.

Postoji opsežna literatura usmjerena na proučavanje rizika i na nacionalnu sigurnost, ali u pregledu literature korištene u sklopu pisanja ovoga rada nije pronađeno specifično istraživanje provedeno u obliku ispitivanja i analiziranja percepcije rizika na razini Hrvatske iako manji broj radova analizira konkretne rizike u tom kontekstu. Međutim, postoji niz domaćih autora koji polemizira o brojnim rizicima sukladno društveno-povijesnom kontekstu hrvatskih prostora i društva kao i radovi stručnjaka o pojmu sigurnosti te specifičnije o nacionalnoj sigurnosti u kontekstu Hrvatske. Ova i brojna druga korištena literatura dale su izvrsnu teorijsku podlogu za istraživanje percepcije rizika za nacionalnu sigurnost u suvremenom hrvatskom društvu. Ipak, uslijed prisutnosti sve većeg broja rizika iz lokalne i globalne okoline, nameće se potreba za dodatnim sličnim istraživanjima za dobivanje šire slike

o javnom mnijenju o rizicima što će neupitno dati važan doprinos nadležnim institucijama u razradi i promišljanju budućih strategija nacionalne sigurnosti.

Ovaj je rad temeljen na odabranim istraživačkim pitanjima zbog jasnije usmjerenosti na istraživane aspekte te na međusobnu povezanost i nadopunjavanje tih pitanja među sobom (Bryman, 2012: 89 – 90). Također, istraživačka pitanja jasno povezuju teorijski te istraživački dio rada te mora postojati opravdanost odabira upravo tih pitanja (Bryman, 2012: 89 – 90). Kroz proučavanu literaturu formulirana su predstavljena istraživačka pitanja vođena ciljem utvrđivanja koji rizici su percipirani kao najopasniji te postoji li potencijalni uzročni mehanizam iza te percepcije kao i povezanost s odabranim varijablama. Budući da istraživački dio rada sadrži veliki broj čestica, specifična pitanja usmjerena su na određene rizike koji su se pokazali najzastupljenijima među ispitanicima, pa je time dublji uvid u njih kroz statističke analize i zanimljiviji.

4.1. Uzorak i provedba istraživanja

Ciljana populacija bili su građani Republike Hrvatske stariji od 18 godina. Riječ je o neprobabilističkom, jednostavnom slučajnom uzorku. Ispitanici su svojevolumno pristupali anketnom upitniku rađenom u Google Forms obrascu preko poveznice. Sudionici ankete regrutirani su putem različitih digitalnih platformi, prvenstveno društvenim mrežama (Facebook, Reddit, WhatsApp, E-mail). S obzirom na to da su se trebale obuhvatiti sve dobne skupine starije od 18 godina, pri dijeljenju ankete dodatna je usmjerenost bila na obuhvaćanju skupina putem digitalnih platformi. Anketa je dijeljena prema pojedincima i/ili grupama (studentske grupe vezane uz studentske domove i grupe umirovljenika na Facebooku, Reddit kanal na kojem prevladava hrvatska populacija, e-mail adrese studentskih udruga različitih fakulteta, Whatsapp poruke poznanicima i grupama s mlađim i starijim sudionicima). Pri dijeljenju ankete na digitalnim kanalima uz poveznicu je dan kratak opis svrhe provođenja ankete što se ponavlja i na njenom početku uz napomenu anonimnosti prije početka ispunjavanja obrasca te su ispitanici zamoljeni na daljnje dijeljenje ankete. Anonimnost ankete osigurana je jer se odgovori ni na koji način ne mogu povezati s ispitanicima sukladno određenim postavkama obrasca Google Forms prije početka njegovog dijeljenja.

Anketa se u prvom dijelu odnosi na sociodemografska obilježja, a prije drugog djela u kojem su prema područjima raspoređena pitanja o percepciji rizika dane su kratke upute o načinu ispunjavanja odgovora. Većina pitanja u upitniku bila je obavezna za ispunjavanje

izuzev zadnja dva pitanja o dodavanju rizika za koje ispitanik smatra da nisu navedeni u upitniku i ostavljanja e-mail adrese za kontakt. Sveukupno je u anketi sudjelovalo 266 ispitanika (što je dovoljno za razinu pouzdanosti od 90 % uz 5 % mogućnost pogreške). Obrazac je bio dijeljen i omogućen za zaprimanje odgovora ispitanika u periodu od sredine travnja do početka kolovoza 2023.

4.2. Instrumenti istraživanja

Za ispitivanje percepcije rizika uz prikupljanje dodatnih sociodemografskih podataka korišten je anketni upitnik od 62 čestice podijeljen na sociodemografski dio te grupirane čestice prema skupinama rizika. Određivanje percepcije rizika omogućeno je skalom od 1 do 7, pri čemu je 1 predstavljalo najmanji rizik, a 7 najveći. Prvobitno je određena skala od 1 do 10, ali je revidirana radi preglednosti pri ispunjavanju virtualnog upitnika. Budući da je jedan ispitanik ispunio anketu u prvobitnom obliku, ti odgovori prilagođeni su trenutnoj skali formulom $y = \frac{(x-1)2}{3} + 1$. Nova skala odabrana je kako bi se jednostavnije uočio intenzitet percepcije nekog rizika.

Za uvid u deskriptivnu statistiku te provođenje statističkih analiza korišten je program JASP. U sklopu programa provedene su statističke analize za utvrđivanje deskriptivnih pokazatelja, iako ih je značajan dio dobiven kroz Google Forms koji nudi automatiziranu grafičku vizualizaciju podataka. U JASP-u su provedene sve korištene statističke analize u vidu korelacija između odabranih varijabli te provođenja odgovarajućih testova za utvrđivanje statističke značajnosti povezanosti varijabli pri čemu su korišteni Spearmanov koeficijent korelacije, p-vrijednost, hi-kvadrat test, Cramerov V, Mann-Whitney U test te srednja vrijednost. Deskriptivna statistika predočena je grafički u radu zbog jednostavnije vizualizacije rezultata, dok su provedene statističke analize predočene tablično iz JASP-a. Također, jedan ispitanik za pojedine čestice upitnika davao je nevažne odgovore, stoga broj ispitanika u pojedinim analizama iznosi 265 zbog selektivnog isključivanja spomenutog ispitanika u statističkim analizama odgovora. Ostatak odgovora ispitanika nije bio problematičan za odabrane statističke analize. Čestice anketnog upitnika navedene su u završnom dijelu rada, poslije zaključka.

4.3. Prednosti i nedostaci istraživanja

Google Forms idealan je za slanje kraćih anketa te prikupljanje rezultata za kasniju analizu u nizu formata, a nudi i različite oblike pitanja u logičnom slijedu za uključivanje u anketni obrazac (Nayak, Narayan, 2019: 33). Što se tiče anketnog upitnika ovoga rada, s obzirom na to da je drugi dio upitnika složeniji zbog grupiranja niza čestica prema skupinama rizika, može doći do zasićenosti ispitanika i odustajanja ili davanja površnih odgovora uslijed čitanja s nerazumijevanjem. Kako bi se smanjila mogućnost navedenog, korišteni su primjereni termini prilagođeni ciljanoj populaciji i skupinama, a pitanja su postavljena u sažetoj formi uz zadržavanje ključnih pojmova. Također, korištena skala za percepciju rizika dala je dovoljno prostora za jasnoću u iskazivanju individualnog intenziteta percepcije određenog rizika, ali nije bila preširoka radi izbjegavanja nejasnoće.

Mogućnost kontaktiranja autora ankete također se pokazala važnom jer se i dalje mogu javiti nejasnoće, a tada se ispitanici mogu javiti s upitom te pravilno ispuniti anketu nakon dobivenog objašnjenja što je izvjestan broj ispitanika ove ankete i učinio. Angažiranost ispitanika bila je niska uz početni brzi rast broja prikupljenih odgovora koji je znatno usporio, a zatim i zastao nakon nekoliko dana. Ponovno objavljivanje ankete s vremenskim odmakom i s većom usmjerenošću na digitalne platforme i društvene mreže na kojima se objavljuje potaknuo je određeni, ali i dalje manji rast broja sudionika, pa je većina od ukupnog broja prikupljena u prvim danima objave ankete. Razlog tomu mogla bi biti kompleksnost teme te neujednačena zainteresiranost ispitanika kada je riječ o temi koja se diskurzivno često veže uz politiku koja već ima načelno negativnu percepciju u hrvatskom društvu. Također, u statističkoj obradi rezultata pri utvrđivanju korelacija nije bilo sasvim moguće utvrditi krajnji uzročni mehanizam postojanja ili nepostojanja korelacije, stoga je interpretacija rezultata provedena na osnovu utvrđenih spoznaja deskriptivne statistike upitnika ili kroz društveno-povijesni kontekst istraživane populacije.

5. Rezultati istraživanja i rasprava

Za statističku obradu podataka korišten je program JASP. Istaknuta je deskriptivna statistika te odabrane neke varijable u svakoj od skupina rizika za koje se nastojala utvrditi korelacija, očekivana zbog implikacija odnosa tih varijabli u kontekstu hrvatskog društva. Korišteni statistički testovi i analize opisani su u ovom poglavlju. Radi lakše obrade rezultata, određene stavke koje su u izvornom upitniku bile iskazane riječima i/ili brojevima, pretvorene su u

brojčane vrijednosti tako da je prijašnjoj riječi pripisana brojčana vrijednost od 1 do 5, ovisno o ponuđenim opcijama. To je učinjeno za varijable dob, veličina naselja te stupanj obrazovanja.

Tablica 1. Cronbachov alfa za pouzdanost skale o percepciji rizika

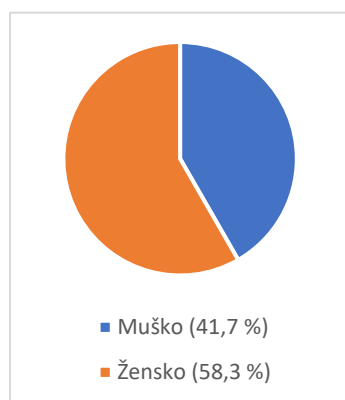
Frequentist Scale Reliability Statistics	
Estimate	Cronbach's α
Point estimate	0.973
95% CI lower bound	0.968
95% CI upper bound	0.977

Za utvrđivanje pouzdanosti korištene skale za percepciju rizika na kojoj se temelji najveći dio anketnog upitnika, izračunat je Cronbachov alpha prikazan iznad. S obzirom na vrijednost veću od 0.9, riječ je o skali izvrsne pouzdanosti (George, Mallery, 2003; prema Wadkar i sur., 2016: 116).

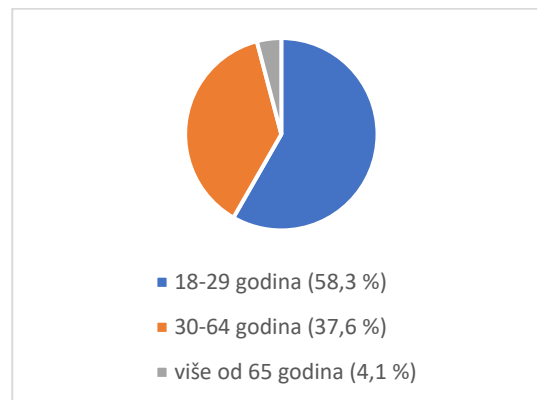
5.1. Sociodemografski podaci

U ovom istraživanju sudjelovalo je 266 ispitanika, od kojih je 155 (58,3 %) bilo ženskih, a 111 (41,7 %) muških ispitanika. Najčešća je dobna skupina bila 18 – 29 godina, njih 155 (58,3 %) što je očekivano s obzirom na to da je anketa bila u digitalnom formatu te dijeljena na društvenim mrežama, koje najviše koristi ova dobna skupina. Najmanje zastupljena dobna skupina bila je 65 godina i više, njih 11 (4,1 %) što je također očekivano jer ta skupina ne koristi u većoj mjeri društvene mreže.

Grafikon 1. Spolna struktura ispitanika

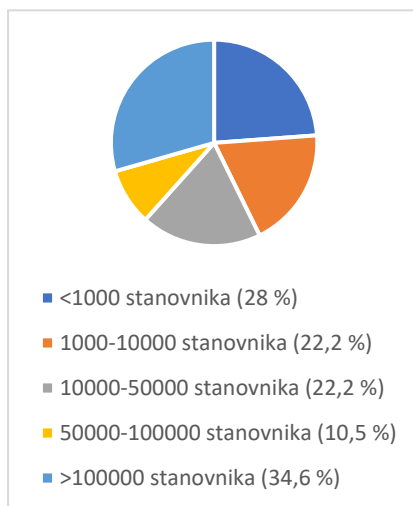


Grafikon 2. Dobna struktura ispitanika

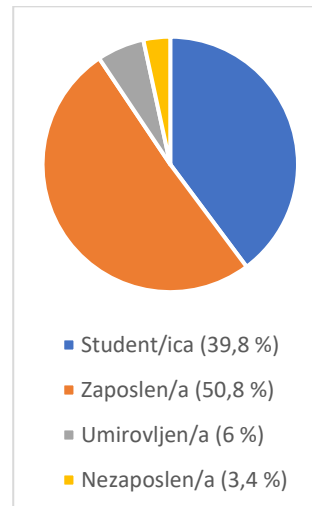


Najviše ispitanika, njih 92 (34,6 %) dolazi iz naselja većeg od 100.000 stanovnika, a 28 (10,5 %) iz naselja manjeg od 1000 stanovnika, što je očekivano s obzirom na to da u Hrvatskoj većina stanovništva živi u većim gradovima. Prema statusu zaposlenja najveći je udio zaposlenih, 135 (50,8 %) i studenata 106 (39,8 %). Prosjek važećih iznosa mjesečnih plaća za ispitanike čiji status je zaposlena osoba (njih 122) iznosi 1265 €, dok je prema Državnom zavodu za statistiku (2024.) prosječna neto plaća u prosincu 2023. bila 1191 € što ukazuje na reprezentativnost uzorka u odnosu na populaciju. Ta primanja ponajviše dolaze u obliku plaće, kod 160 ispitanika (60,2 %) ili je ispitanik uzdržavana osoba, njih 28 (10,5 %) što je očekivano jer je najveći dio ispitanika zaposlen ili studira. Od zastupljenijih izvora primanja, navedeni su mirovina (7,1 %) i stipendija (2,6 %) dok je bez prihoda 8,3 % ispitanika.

Grafikon 3. Veličina naselja ispitanika



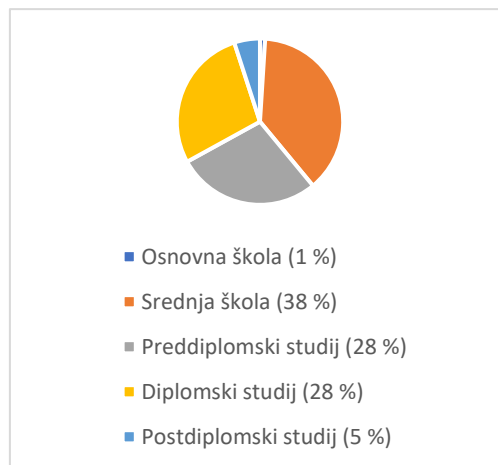
Grafikon 4. Status zaposlenja ispitanika



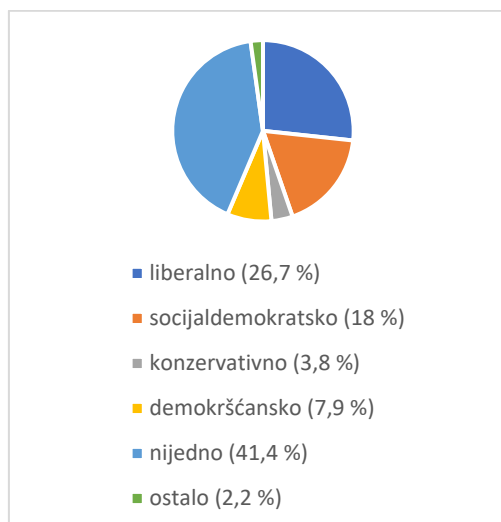
Prema stupnju obrazovanja, najviše ispitanika, 161 (61 %) visokoobrazovano je, slijede srednjoškolski obrazovani, 101 (38 %), a njih 3 (1 %) ima završenu osnovnu školu. Prema popisu stanovništva iz 2021, Državnog zavoda za statistiku (2023.) u populaciji je najviše osoba sa srednjoškolskim obrazovanjem (55,5 %) dok je visokoobrazovanih 24,1 % te je ta skupina u stalnom rastu, a njihov većinski udio u rezultatima ovog istraživanja očekivan je s obzirom na veliki broj trenutnih i bivših studenata u uzorku. Na pitanje o priklonjenosti političkoj opciji, značajno je najviše ispitanika, 110 (41,4 %) odgovorilo da nije priklonjeno nijednoj opciji što može odražavati negativne stavove i nepovjerenje te apatiju populacije prema politici u Hrvatskoj s obzirom na međugeneracijsko iskustvo političkih kriza, nepotizma, korupcije i neučinkovitosti. Nadalje, istraživanje provedeno klaster-analizom (Pap, 2020: 141) pokazalo je apatičnost preko polovice ispitanika, uglavnom žena i osoba slabijeg prihoda te politički neobrazovanih, dok je najviše uključeno umirovljeno, politički

obrazovanije i muško stanovništvo. S obzirom na to da je u uzorku ovog istraživanja veliki broj mladih, važno je razumjeti njihovu percepciju politike i društva. Uočeno je nepovjerenje mladih prema politici, medijima i društvenim institucijama kao i slab interes mladih za politiku, čiji su uzrok prema mladima vršnjačka i društvena apatija, no politička i društvena participacija mladih ipak raste kroz organizacijska članstva (Ilišin, Spajić Vrkaš, 2017: 248 – 250). Od ponuđenih političkih opcija, najviše ispitanika, njih 71 (26,1 %) svrstava se u liberalnu opciju, a najmanje konzervativnu, njih 10 (3,8 %). Znakoviti su i neki odgovori koji su svrstani pod opciju „ostalo“ gdje nije nedostajalo maštovitosti izražavanja ispitanika iz koje se dijelom također iščitava negativan ili pasivan stav prema politici u hrvatskom društvu.

Grafikon 5. Stupanj obrazovanja ispitanika



Grafikon 6. Priklonjenost ispitanika političkim opcijama

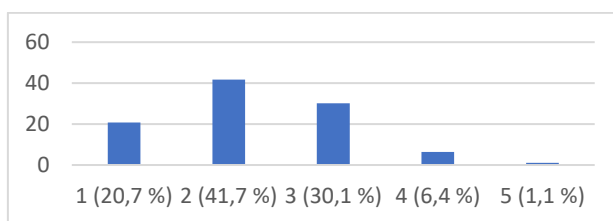


Na pitanje o tome smatraju li da Hrvatska općenito ide u dobrom smjeru, prema predočenoj skali, najviše ispitanika, čak 111 (41,7 %) odgovorilo je opcijom 2, a svega 3 (1,1 %) opcijom 5. Prema Istraživanju Crobarometar provedenom u travnju, čak 58% ispitanika

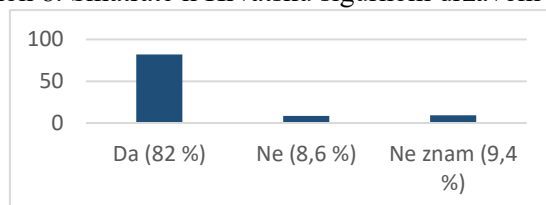
smatra da država ide u pogrešnom, a 34 % da ide u dobrom smjeru (Dnevnik.hr, 2024.) što potvrđuje kontinuirano prevladavanje pesimističnog pogleda društva na stanje države. Ipak, **čak 218 ispitanika (82 %) smatra Hrvatsku sigurnom državom za život** što pokazuje da većina populacije percipira državu prema vlastitom iskustvu, dobrom za život, unatoč postojećim društvenim problemima dok su prema izvješću SOA-e (2022.) ključni problemi za Hrvatsku: rusko-ukrajinski rat, džihadistički terorizam, ekstremizam, kibernetički napadi, organizirani kriminal te ilegalne migracije. Svjesnost obavještajnih institucija o prijetnjama i komuniciranju izvješćima važna je za promišljanje i djelovanje o nacionalnoj sigurnosti Hrvatske prema rizicima današnjice, a da je država doista usmjerena na takvo djelovanje smatra 158 ispitanika (59,4 %) dok gotovo četvrtina ispitanika (22,2 %) ne zna odgovor na to pitanje što pokazuje potencijalni problem u transparentnosti i komunikaciji strategija nacionalne sigurnosti prema građanima ili manjak interesa javnosti za spomenute teme uslijed pasivnosti. Spomenuti problem potvrđuju odgovori na pitanje o adekvatnoj komunikaciji službi u kriznim situacijama, za koju čak 207 (77,8 %) ispitanika smatra da nije prikladna. Osim puno neprovjerenih, a često i lažnih medijskih vijesti koje doprinose ovom rezultatu, problem su i netransparentnost sustava i načini komunikacije vlasti i institucija prema javnosti, a posebno u kriznim situacijama. Pandemija koronavirusa dovela je do dodatnih problema u komunikaciji jer je bila riječ o potpuno novom scenariju kako za nadležne tako i za javnost te su informacije nastajale iz dana u dan. Također, tek od nedavno razvijeni su sustavi upozorenja javnosti na opasnosti iz okoliša poput oluja i potresa, a sveopće nepovjerenje prema vladi i glavnim institucijama razvidno iz prethodnih pitanja upućuje na nepostojanje pogodnih uvjeta za formiranje dijaloga povjerenja, a time i učinkovite krizne komunikacije što iziskuje potrebu promjene paradigme društva, a to će biti dugi generacijski proces.

U pretposljednem pitanju upitnika, ispitanici su mogli nadopisati rizike ili probleme za hrvatsku nacionalnu sigurnost za koje su smatrali da su važni, ali nezastupljeni u anketnom upitniku. Od tih opcija, navedeni su loše urbanističko planiranje, neadekvatni zakonski okviri o zaštiti podataka i umjetnoj inteligenciji, veliki udio stranaca u kupnji lokalnih nekretnina, globalizacijski utjecaj na odrastanje novih generacija te nadzor nad posjedovanjem oružja u općoj populaciji. Spomenuti rizici pokazuju da je izvjestan dio populacije itekako svjestan šireg razmatranja rizika i problema vlastite okoline te je usmjeren na komuniciranje o njima i djelovanje prema smanjivanju ugroze koju predstavljaju.

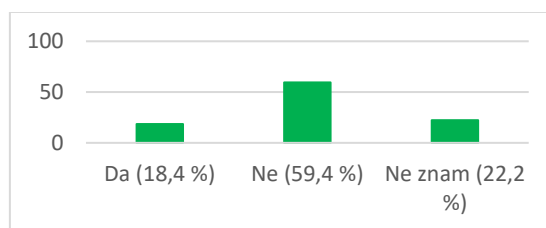
Grafikon 7. Smatrate li općenito da Hrvatska ide u dobrom smjeru? (1-loš smjer; 5-dobar smjer)



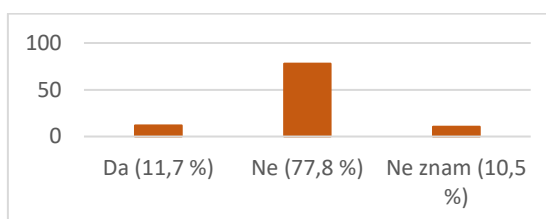
Grafikon 8. Smatrate li Hrvatsku sigurnom državom za život



Grafikon 9. Smatrate li da je Hrvatska sukladno brojnim izazovima današnjice (npr. utjecaj vanjskih sila, lokalni i regionalni sukobi, pandemije, prirodne nepogode, društveni sukobi) dovoljno usmjerena na promišljanje i djelovanje za nacionalnu sigurnost i prepoznavanje rizika za njeno stanovništvo?



Grafikon 10. Smatrate li da u kriznim situacijama hrvatske službe i institucije adekvatno komuniciraju o rizicima i strategijama prema javnosti (npr. inflacija, potresi, pandemije, korupcija, političke i društvene afere)?



5.2. Pitanja o percepciji rizika

Drugi dio upitnika sastavljen je od sedam područja rizika unutar kojih je navedeno nekoliko čestica. Svaka čestica obuhvaća jedan ili više rizika koji spadaju u spomenuto područje te je zadatak ispitanika bio na skali od 1 do 7 odrediti vlastitu percepciju tog rizika. U svakom grafu naveden je tumač skale radi jednostavnije interpretacije rezultata za svaku česticu, a radi bolje preglednosti rada, istaknuti su grafovi najveće percepcije rizika po svakoj skupini.

5.2.1. Socijalni rizici

U području socijalnih rizika, ispitanici su se usmjerili na povijesno, društveno i medijski najzastupljenije probleme i rizike, pa su **za većinu korupcija i nepotizam najveći socijalni rizici hrvatskog društva**. Najvećim socijalnim rizicima, ali ne jednako suglasno, ispitanici također smatraju **iseljavanje stanovništva, političku apatiju, devijantnost i kriminal, siromaštvo te neučinkovitost institucija** dok su društvene podjele ispitanicima nešto manji rizik na skali što može potencijalno biti pokazatelj preširoko postavljenog pitanja za detaljnije razmatranje. Ovi rezultati ukazuju na relativno visoku svjesnost o temeljnim problemima koji prožimaju sve razine hrvatskog društva, nastalih kombinacijom povijesnih, kulturnih i političkih značajki ovdašnjih prostora kroz međugeneracijske odnose i internalizaciju.

Nadalje je provedena statistička obrada podataka s ciljem utvrđivanja korelacija između određenih varijabli. Zbog ordinalnih varijabli, korišten je Spearmanov koeficijent korelacije koji iskazuje povezanost u rasponu od -1 do 1 (Schober i sur., 2018: 1766). Također, promatra se i p-vrijednost koja mora biti manja od 0.05 za prihvaćanje pretpostavljene korelacije. Unatoč očekivanoj korelaciji u svim navedenim primjerima, ona zbog iznosa p-vrijednosti nije utvrđena. Stupanj obrazovanja nije bio ključan u percepciji korupcije i nepotizma što može sugerirati sveopću društvenu svjesnost o spomenutom riziku. Korelacija je izostala i u odnosu veličine naselja i problema iseljavanja jer je također riječ o pojavi koja utječe na hrvatska sela, ali i gradove što usmjerava na problem iseljavanja iz Hrvatske u druge države. Unatoč medijskim istupima nekih političkih stranaka protiv stranog radništva, korelacije također nije bilo u odnosu na političke preferencije ispitanika što može sugerirati i dalje zastupljenu indiferentnost većine prema ovom fenomenu, budući da nije došlo do značajnih negativnih posljedica uslijed useljavanja stranaca, kao što se često ističe za neke zapadnoeuropske države ako dođe do neadekvatne integracije i asimilacije stranog radništva u domicilnu okolinu. Iako im možda nije dugoročno odredište, čini se da strano radništvo u Hrvatskoj uspijeva u određenoj mjeri uklopiti se u institucije domicilnog društva.

Tablica 2. Korelacija stupnja obrazovanja i percepcije rizika korupcije i nepotizma

Spearman's Correlations ▼		n	Spearman's rho	p
P7. Odaberite steceni stupanj obrazovanja.	- Socijalni rizici [P15. Kolikim rizikom smatrate korupciju i nepotizam?]	265	0.100	0.105

Tablica 3. Korelacija veličine naselja i percepcije rizika iseljavanja stanovništva

		n	Spearman's rho	p	
P3. Odaberite velicinu naselja iz kojeg dolazite.	-	Socijalni rizici [P18. Kolikim rizikom smatrate iseljavanje stanovništva?]	266	-0.046	0.453

Tablica 4. Korelacija političke opcije i percepcije rizika uvoza stranih radnika

Contingency Tables

P8. Odaberite političku opciju kojoj ste najviše priklonjeni.	Socijalni rizici [P19. Kolikim rizikom smatrate uvoz stranih radnika?]							Total
	1	2	3	4	5	6	7	
Nedemokratsko	1	0	0	0	0	0	0	1
Socijalnoliberalno	0	0	0	0	1	0	0	1
anarhist	0	0	0	0	0	0	1	1
demokratsko	1	5	1	3	1	3	7	21
ekstremna lijeva	1	0	0	0	0	0	0	1
konzervativno	1	0	1	0	2	3	3	10
liberalno	7	11	14	14	11	7	7	71
nijedno	6	15	14	22	18	9	26	110
socijaldemokratsko	2	6	7	11	7	8	7	48
socijalističko	0	1	0	0	0	0	0	1
Total	19	38	37	50	40	30	51	265

Chi-Squared Tests

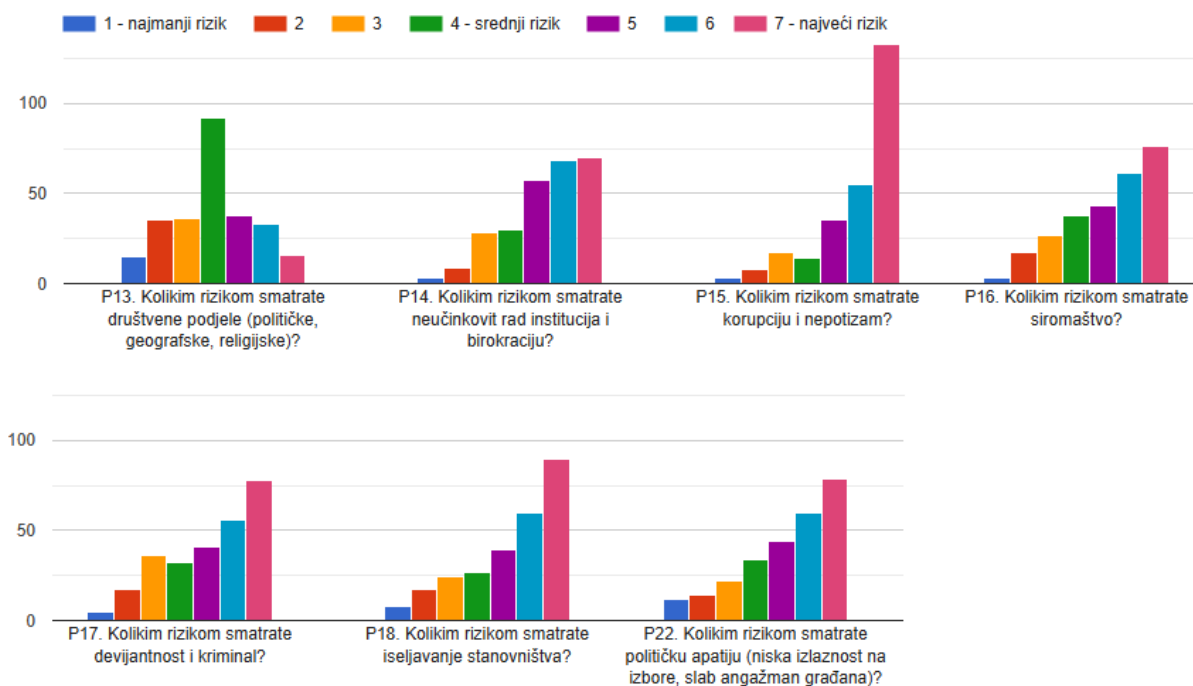
	Value	df	p
X ²	67.537	54	0.102
N	265		

Nominal

	Value*
Phi-coefficient	NaN
Cramer's V	0.206

* Phi coefficient is only available for 2 by 2 contingency Tables

Grafikon 11. Socijalni rizici



5.2.2. Ekonomski rizici

Kod ekonomskih rizika, najvećim rizicima ispitanici smatraju **ovisnost o turizmu i uslužnim djelatnostima te nizak standard građana**, a velikim rizikom smatraju se i **inflacija, recesija te niska razina industrijske proizvodnje**. Prvi i zadnji spomenuti rizici javljaju se kao odraz trendova privatizacije i masovnog turizma. Uslijed privatizacije dolazi do nestanka industrijskih tvornica i proizvodnih pogona pri čemu opstaje tek nekolicina. Masovni turizam kao područje najveće zarade, nametnulo se kroz zadnja desetljeća kao primarni izvor kapitala Hrvatske što je donijelo brojne negativne posljedice poput prevelikog oslanjanja na jedan gospodarski sektor, izrazito podlozan drugim rizicima, što je bilo očito tijekom pandemije koronavirusa. Od masovnog turizma ne profitira cjelokupna populacija, što se između ostalog odražava i u niskom standardu građana u odnosu na ostale države u primjerice Europskoj uniji, a turizam uvelike određuje i visoke cijene dobara i usluga uz kontinuiranost inflacije te stalnu prijetnju recesije zbog prevrtljivosti globalnog, a zatim i lokalnog tržišta. Građani su toga svjesni jer se konkretno odražava na kvalitetu njihova života kroz mogućnosti štednje, ulaganja ili općenito kupovne moći koja ostaje relativno niska.

Pri utvrđivanju korelacije statusa zaposlenja i percepcije rizika ovisnosti o turizmu, zbog prisustva nominalnih varijabli, korišten je hi-kvadrat test, a za utvrđivanje jačine

povezanosti korišten je Cramerov V (McHugh, 2013: 143) koji varira u intervalu od 0 do 1, pri čemu s vrijednošću raste i povezanost varijabli (Akoglu, 2018: 92 – 93). Također se promatra p-vrijednost, stoga korelacija nije utvrđena što ponovno može značiti sveprisutnu osviještenost populacije o dominaciji turizma nad ostalim gospodarskim granama Hrvatske. Korelacija postoji između statusa zaposlenja i percepcije rizika inflacije. Povezanost prema iznosu Cramerovog V postoji (Akoglu, 2018: 92). Ta povezanost može se objasniti dugotrajnošću ekonomskih nestabilnosti hrvatskog gospodarstva u odnosu na stabilnije ekonomije što je dovelo do izraženije svjesnosti o posljedicama socioekonomskih situacija pojedinaca i zajednica kao i o činjenici da će povoljnost ili nepovoljnost radnog statusa utjecati na jačinu percepcije inflacije kao rizika.

Tablica 5. Korelacija statusa zaposlenja i percepcije rizika ovisnosti o turizmu

Contingency Tables ▼

P4. Odaberite svoj trenutni status zaposlenja	Ekonomski rizici [P29. Kolikim rizikom smatrate ovisnost o turizmu i uslužnim djelatnostima?]							Total
	1	2	3	4	5	6	7	
Nezaposlen/a	0	1	2	1	2	0	3	9
Student/ica	1	3	7	11	19	25	40	106
Umirovljen/a	2	0	1	2	3	3	5	16
Zaposlen/a	4	12	17	11	20	28	43	135
Total	7	16	27	25	44	56	91	266

Chi-Squared Tests				Nominal	
	Value	df	p	Value*	
X ²	20.018	18	0.332	Phi-coefficient	NaN
N	266			Cramer's V	0.158

* Phi coefficient is only available for 2 by 2 contingency Tables

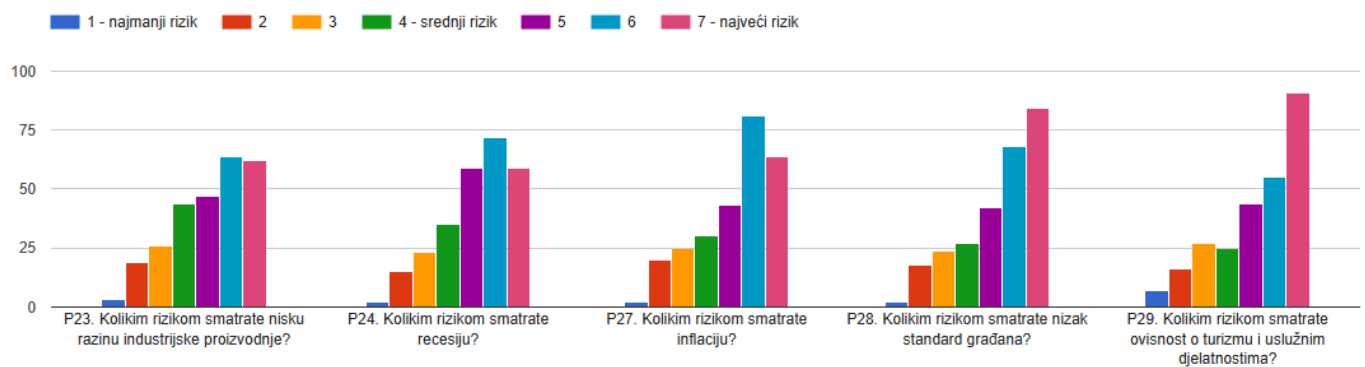
Tablica 6. Korelacija statusa zaposlenja i percepcije rizika inflacije

Contingency Tables		Ekonomski rizici [P27. Kolikim rizikom smatrate inflaciju?]							
P4. Odaberite svoj trenutni status zaposlenja		1	2	3	4	5	6	7	Total
Nezaposlen/a		0	2	2	1	1	2	1	9
Student/ica		1	3	6	11	11	44	30	106
Umirovljen/a		0	1	4	1	3	4	3	16
Zaposlen/a		1	14	13	17	29	31	30	135
Total		2	20	25	30	44	81	64	266

Chi-Squared Tests				Nominal	
	Value	df	p	Value*	
X ²	28.895	18	0.050	Phi-coefficient	NaN
N	266			Cramer's V	0.190

* Phi coefficient is only available for 2 by 2 contingency Tables

Grafikon 12. Ekonomski rizici



5.2.3. Javnozdravstveni rizici

Od javnozdravstvenih rizika, najvećim rizicima ispitanici smatraju **manjak zdravstvenog kadra, loš zdravstveni sustav te antiznanstvene pokrete**, a velikim rizicima smatraju se i **loše zdravstvene navike stanovništva** te nešto manje pandemije. Prva dva spomenuta rizika odraz su aktualnih socijalnih rizika i problema jer uslijed odljeva kvalificirane radne snage i povećanja udjela starog stanovništva sklonijeg bolestima, do izražaja dolazi nedovoljno funkcionalan zdravstveni sustav s potkapacitiranim kadrom. Nedavna pandemija koronavirusa također je pokazala nespornost zdravstva na nove rizike današnjice. Ta nefunkcionalnost, ali i neučinkovitost komunikacije u zdravstvenim krizama uz negativnu ulogu masovnih medija, dovodi do porasta antiznanstvenih pokreta. U Hrvatskoj je to bilo posebno očito tijekom prosvjeda protiv epidemioloških mjera za vrijeme trajanja pandemije, ali je razvidno i donekle

kroz apatiju populacije prema vlastitom zdravlju kroz loše zdravstvene navike primjetne u načinu života i prehrani, slaboj prevenciji bolesti te stigmatizaciji raznih oboljenja, poput mentalnih bolesti.

Utvrđivanje korelacija usmjereno je na kontekst starog hrvatskog stanovništva i na stigmatizaciju zdravlja te manjkavosti sustava. Sukladno statističkim podacima, korelacija nije utvrđena između dobi i percepcije rizika manjka zdravstvenog kadra, što je vjerojatno povezano sa sveprožimajućom prirodom ovog problema koja utječe na sve dobne skupine, počevši od pedijatrijske, pa sve do gerijatrijske skrbi. Slaba negativna te statistički značajna korelacija, utvrđena je između dobi i percepcije rizika loših zdravstvenih navika što znači da kako se dob smanjuje, percepcija spomenutog rizika raste. Ova korelacija može upućivati na činjenicu da su mladi svjesniji rizika za zdravlje, unatoč naizgled rizičnijim ponašanjima od starijih, dok starija populacija u Hrvatskoj potencijalno tumači zdravstvene rizike kao aspekte starenja, ali važno je razmotriti i individualno iskustvo te anamneze, neovisno o dobi ispitanika.

Tablica 7. Korelacija dobi i percepcije rizika manjka zdravstvenog kadra

Spearman's Correlations

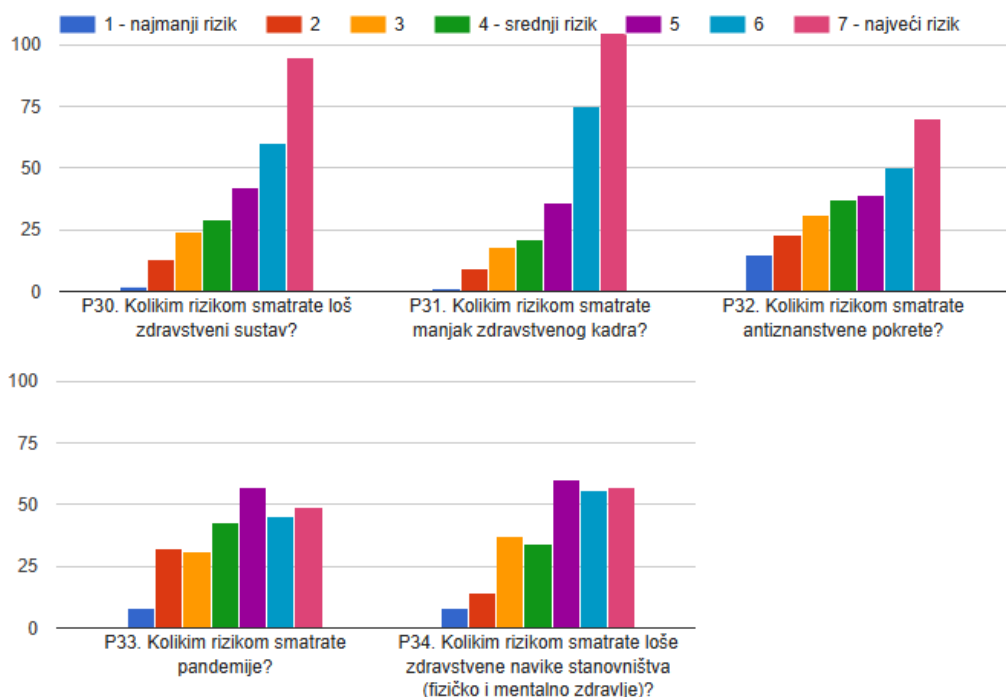
		n	Spearman's rho	p
P2. Dob	- Javnozdravstveni rizici [P31. Kolikim rizikom smatrate manjak zdravstvenog kadra?]	266	-0.109	0.077

Tablica 8. Korelacija dobi i percepcije rizika loših zdravstvenih navika stanovništva

Spearman's Correlations ▼

		n	Spearman's rho	p
P2. Dob	- Javnozdravstveni rizici [P34. Kolikim rizikom smatrate loše zdravstvene navike stanovništva (fizičko i mentalno zdravlje)?]	266	-0.186	0.002

Grafikon 13. Javnozdravstveni rizici



5.2.4. Ekološki rizici

Najvećim ekološkim rizicima ispitanici smatraju **zagađenost vode i zraka kao i geološko-klimatske rizike**. Velikim rizikom smatraju se i **zagađenost tla te neadekvatno gospodarenje otpadom**. To je očekivano, jer Hrvatska je država velikog vodnog bogatstva, pa se velika pažnja usmjerava na očuvanje i čistoću voda, a zrak je u gradskim područjima često zagađen zbog prometa i ogrjevnog sezone tijekom zime što naglašava potrebu daljnjeg usmjeravanja prema zelenim politikama u praksi. Uslijed sve češćih vremenskih ekstrema te nedavnog iskustva potresa, građani postaju svjesniji klimatskih promjena i života na seizmički aktivnom području te je važna komunikacija u smjeru održive poljoprivrede, novih tehnika koje idu u korak s klimatskim ekstremima te primjena protupotresne gradnje u ranjivim područjima. Gospodarenje otpadom ne primjenjuje se adekvatno, pa urbane, ali i ruralne sredine imaju problem s disfunkcionalnim deponijama koji postaju opasni i za zdravlje flore i faune. Spomenuta antiznanstvena razmatranja mogu i ovdje naštetiti jer umanjuju realnu opasnost i svjesnost od iste u općoj populaciji, stoga je od velike važnosti djelovanje brojnih udruga na lokalnoj i globalnoj razini koje apeliraju na loše prakse nadležnih institucija, prakticiraju i uče zaštitu okoliša u zajednici te apeliraju na kontinuirane nove rizike.

Sukladno navedenim pojavama nečistog zraka urbanih sredina te zbog potencijalnog značaja obrazovanosti ispitanika i svjesnosti o zaštiti okoliša, provedene su analize za

utvrđivanje korelacije. Međutim, ni u jednom od dvaju navedenih slučajeva, sukladno dobivenim vrijednostima, korelacije nisu utvrđene. To može upućivati s jedne strane na sveprisutni problem zagađenja zraka uslijed korištenja neobnovljivih i zagađujućih izvora energije u većini naselja, neovisno o njihovoj veličini te s druge strane na jednaku upućenost ili neupućenost građana o zaštiti okoliša neovisno o njihovom stupnju obrazovanja. Praktične implikacije ipak pokazuju na još uvijek nedovoljnu ekološku svijest hrvatskih građana uz niz aktualnih problema u urbanim i ruralnim sredinama što naglašava važnost daljnje međugeneracijske edukacije.

Tablica 9. Korelacija veličine naselja i percepcije rizika zagađenosti zraka

Spearman's Correlations

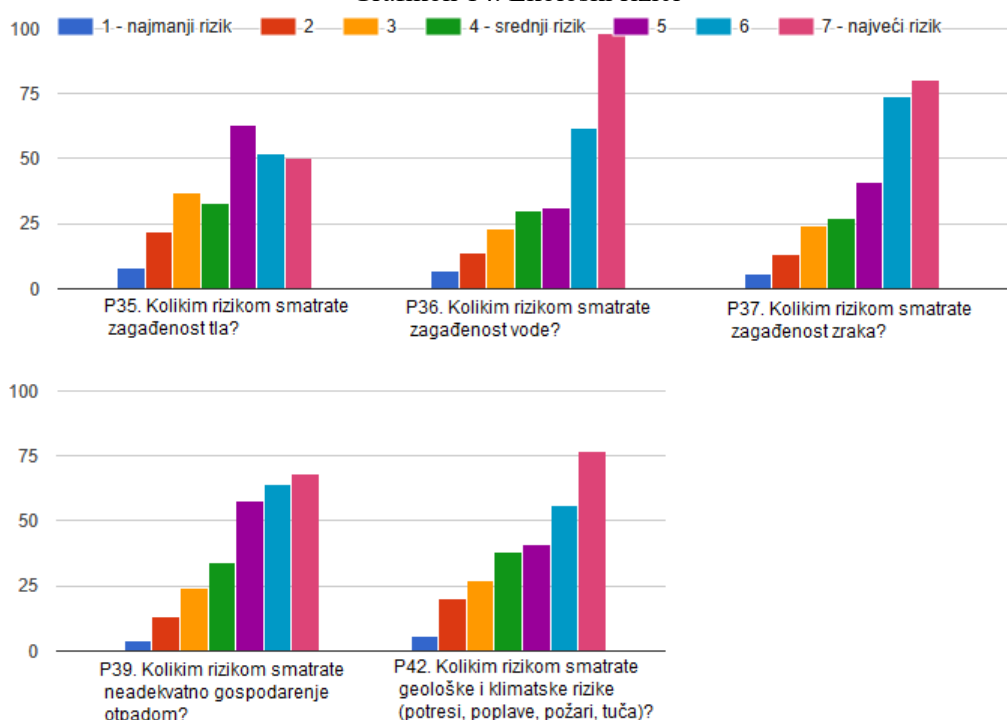
		n	Spearman's rho	p
P3. Odaberite velicinu naselja iz kojeg dolazite.	- Ekoloski rizici [P37. Kolikim rizikom smatrate zagađenost zraka?]	266	-0.066	0.286

Tablica 10. Korelacija stupnja obrazovanja i percepcije rizika neinformiranosti građana o zaštiti okoliša

Spearman's Correlations ▼

		n	Spearman's rho	p
P7. Odaberite steceni stupanj obrazovanja.	- Ekoloski rizici [P41. Kolikim rizikom smatrate neinformiranost gradana o zastiti okolisa?]	265	-0.079	0.200

Grafikon 14. Ekološki rizici



5.2.5. Tehnološki rizici

Najvećim tehnološkim rizicima ispitanici smatraju gotovo svaku navedenu stavku. Iznimka je rizik u radu tehnoloških postrojenja s obzirom na mali broj industrijskih nesreća i industrijske proizvodnje u Hrvatskoj. S druge strane, najvećim tehnološkim rizicima smatraju se **društveni utjecaj tehnologije na mlade**, jaz u dostupnosti tehnologije, nepoznatost njenog utjecaja u raznim područjima, primjerice ratovima te ovisnost o njoj. Ovi rezultati ukazuju na potrebu edukacije od najmlađe dobi jer je tehnologija danas sveprisutna i neminovno je njeno prožimanje svakog aspekta ljudskog djelovanja, a Hrvatska neće ostati iznimka u sveopćoj digitalizaciji svijeta.

Uslijed sveprisutnog utjecaja tehnologije, posebno na mlade i to kroz cijeli obrazovni sustav te kasnije, provedena je analiza za utvrđivanje korelacije stupnja obrazovanja i percepcije rizika utjecaja tehnologije na razvoj mladih koja nije utvrđena što može upućivati na podjednako izražen utjecaj tehnologije kod mladih neovisno o razini obrazovanja. Korelacija nije utvrđena ni za veličinu naselja i percepciju rizika nedostatnog pristupa tehnologiji što može biti povezano s boljom tehnološkom pokrivenošću ruralnih krajeva ili utjecajem života u urbanim sredinama na percepciju jaza kod ispitanika koji dolaze iz ruralnih sredina.

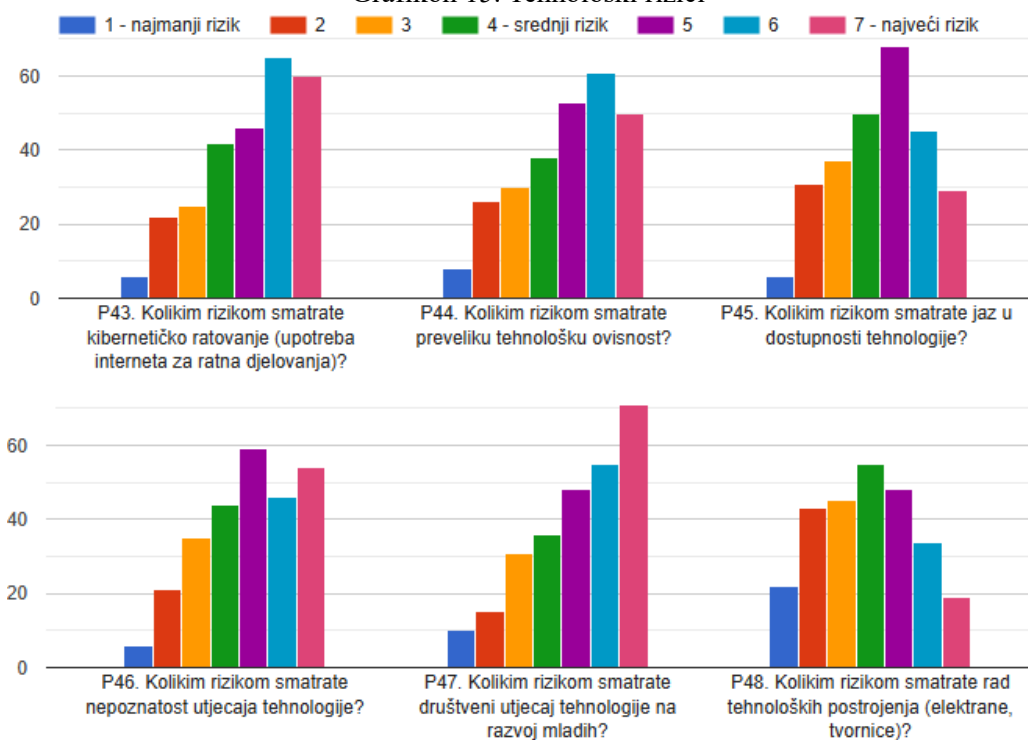
Tablica 11. Korelacija stupnja obrazovanja i percepcije rizika utjecaja tehnologije na razvoj mladih

Spearman's Correlations		n	Spearman's rho	p
P7. Odaberite steceni stupanj obrazovanja.	- Tehnološki rizici [P47. Kolikim rizikom smatrate društveni utjecaj tehnologije na razvoj mladih?]	265	0.023	0.714

Tablica 12. Korelacija veličine naselja i percepcije rizika jaza u dostupnosti tehnologije

Spearman's Correlations		n	Spearman's rho	p
P3. Odaberite veličinu naselja iz kojeg dolazite.	- Tehnološki rizici [P45. Kolikim rizikom smatrate jaz u dostupnosti tehnologije?]	266	-0.001	0.983

Grafikon 15. Tehnološki rizici



5.2.6. Geopolitički rizici

Kod geopolitičkih rizika, ne postoji nijedna čestica koja je označena kao najveći rizik što je potencijalno povezano s izraženim relativnim osjećajem sigurnosti u Hrvatskoj s obzirom na ostatak Europe i svijeta. Ipak, **velikim rizicima ispitanici smatraju loše međudržavne odnose u u regiji, utjecaj globalnih sila, prelijevanje globalnih kriza te donekle vjerski fundamentalizam i iredentizam.** To je očekivano s obzirom na ratnu prošlost i netrpeljivosti u državama biše Jugoslavije te kontinuitetu nestabilnosti na Kosovu kao i politički složenoj situaciji u susjednoj Bosni i Hercegovini. Integracija Hrvatske u globalne političke i vojne saveze osigurala je veću zaštitu naših granica, ali i dodatno učinila Hrvatsku ovisnom o globalnim silama što je i prije bio slučaj, ali danas postaje sve izraženiji uslijed novih globalnih sukoba. Ipak, savezništvo s globalnim silama osigurava Hrvatskoj nove resurse i višu razinu nacionalne sigurnosti. Nadalje, popriličan broj ispitanika unutardržavni fundamentalizam smatra srednjim rizikom što može biti povezano s nedavnim slučajevima pojedinaca koji su kroz razne prosvjede ili preko medija istupali s takvim tvrdnjama ili tezama nastojeći prikupiti izvjestan broj pobornika ili kroz slučajeve napada na državne institucije⁸.

⁸ Prije četiri godine još jedan čin na Markovu trgu šokirao je javnost, 2008. muškarac se Yugom zabio u Sabor (2024.) Dnevnik.hr, <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/prije-cetiri-godine-jos-jedan-cin-na-markovu-trgu-sokirao-je-javnost---853116.html> (stranica posjećena: 29. lipnja 2024.)

S obzirom na opća načela najzastupljenijih političkih opcija vezano uz samostalnost i suverenost Hrvatske te suradnje s drugim zemljama, provedena je analiza za utvrđivanje korelacije između političkih opcija i percepcije rizika utjecaja globalnih sila, no ona ipak nije utvrđena. I dok se spomenuti rizik smatra velikim kod ispitanika, on nije povezan s političkom opredijeljenošću što može upućivati na svojevrsni konsenzus o previše izraženom utjecaju određenih zemalja na geopolitička pitanja Hrvatske.

Tablica 13. Korelacija političke opcije i percepcije rizika utjecaja globalnih sila

Contingency Tables ▼

P8. Odaberite političku opciju kojoj ste najviše priklonjeni.	Geopolitički rizici [P53. Kolikim rizikom smatrate utjecaj globalnih sila?]							Total
	1	2	3	4	5	6	7	
Nedemokratsko	0	0	0	0	0	0	1	1
Socijalnoliberalno	0	0	0	0	1	0	0	1
anarhist	0	0	0	0	0	0	1	1
demokratskansko	0	3	0	5	1	5	7	21
ekstremna lijeva	0	1	0	0	0	0	0	1
konzervativno	0	1	0	2	3	2	2	10
liberalno	0	6	13	9	16	16	11	71
nijedno	2	8	9	17	19	31	24	110
socijaldemokratsko	1	5	5	8	8	15	6	48
socijalističko	0	0	0	1	0	0	0	1
Total	3	24	27	42	48	69	52	265

Chi-Squared Tests

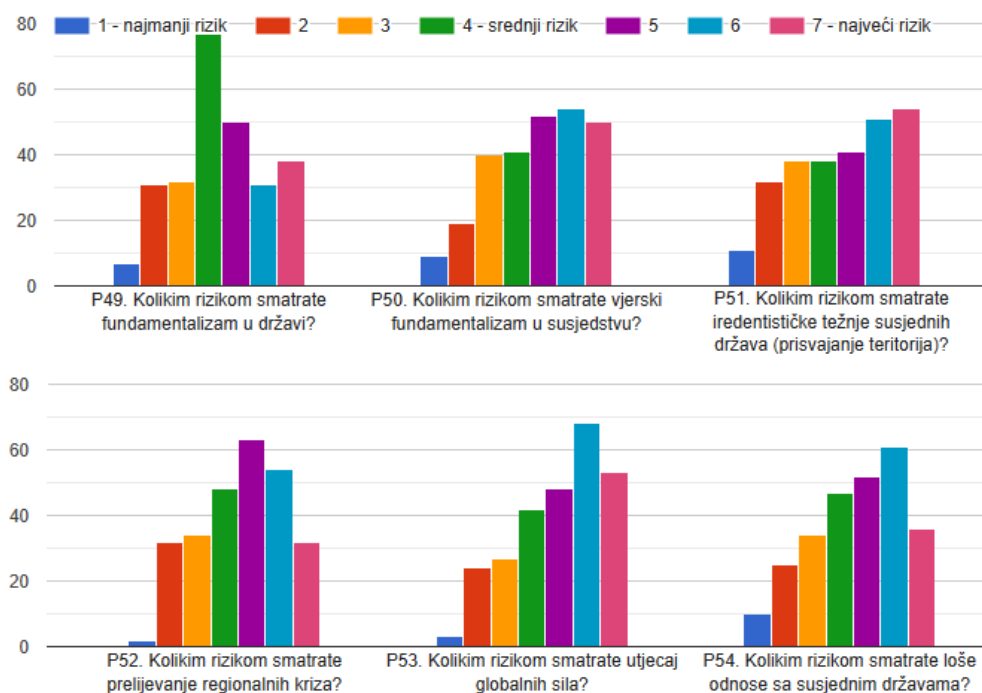
	Value	df	p
X ²	49.901	54	0.633
N	265		

Nominal

	Value*
Phi-coefficient	NaN
Cramer's V	0.177

* Phi coefficient is only available for 2 by 2 contingency Tables

Grafikon 16. Geopolitički rizici



5.2.7. Vojni rizici

Najvećim vojnim rizicima smatraju se **nespremnost na krizne situacije**, što se podudara sa sličnim pitanjem u prvom dijelu ankete, **prijetnju nuklearnog rata** što je povezano s ruskom retorikom u trenutnom rusko-ukrajinskom sukobu, **direktnu vojnu prijetnju iz susjednih zemalja te slabiju vojnu spremnost**. Zadnje dvije čestice ukazuju na svjesnost značaja ulaganja u vojsku i obranu uslijed novih netrpeljivosti u Europi, ali i šire te već spomenute nestabilnosti u regiji uz nedavnu ratnu prošlost hrvatskog teritorija. Zanimljivo je da većina ispitanika smatra opasnost unutarnje oružane pobune niskim rizikom, vjerojatno jer takvih događanja u novijoj hrvatskoj povijesti nije bilo, nastavno i na slab politički angažman u populaciji te nesklonost masovnim prosvjedima ili neredima, a isto objašnjenje može objasniti i relativno nižu percepciju terorizma kao rizika, posebno kad se usporede zbivanja u zapadnoj Europi ili aktivnim kriznim žarištima svijeta.

Usljed stalnih diskusija o potrebi uvođenja vojnog roka i povećanja vojne obučenosti, provedena je analiza za utvrđivanje korelacije između dobi i percepcije rizika slabe vojne spremnosti. Utvrđena je umjerena korelacija između spomenutih varijabli, a provedene su dodatne analize kako bi se usporedile razlike u percepciji među spolovima. Shapiro-Wilk testom opovrgnuta je normalnost distribucije (Malato, 2023.), stoga je umjesto t-testa, korišten Mann-Whitney U test (Sundjaja i sur., 2023.), a prema p-vrijednosti utvrđena je statistički značajna razlika u percepciji rizika između spolova. Deskriptivnom statistikom dobiven je uvid u srednje vrijednosti percepcije rizika kod spolova te je utvrđeno da žene imaju malo veću percepciju rizika slabe vojne spremnosti od muškaraca što može upućivati na izraženiju svjesnost ili kritičko promišljanje o tom problemu, no činjenica je da svi ispitanici neovisno o spolu, visokim rizikom percipiraju one stavke koje se vežu uz najaktualnije probleme sukladno lokalnim i globalnim geopolitičkim zbivanjima, uvelike zahvaljujući brzom medijskoj komunikaciji i aktualnosti ove teme u hrvatskim medijima. Također, najistaknutiji vojni rizik – nespremnost na krizne situacije može podrazumijevati i slabu vojnu spremnost.

Tablica 14. Korelacija spola i percepcije rizika slabe vojne spremnosti uz pripadajuće statističke testove

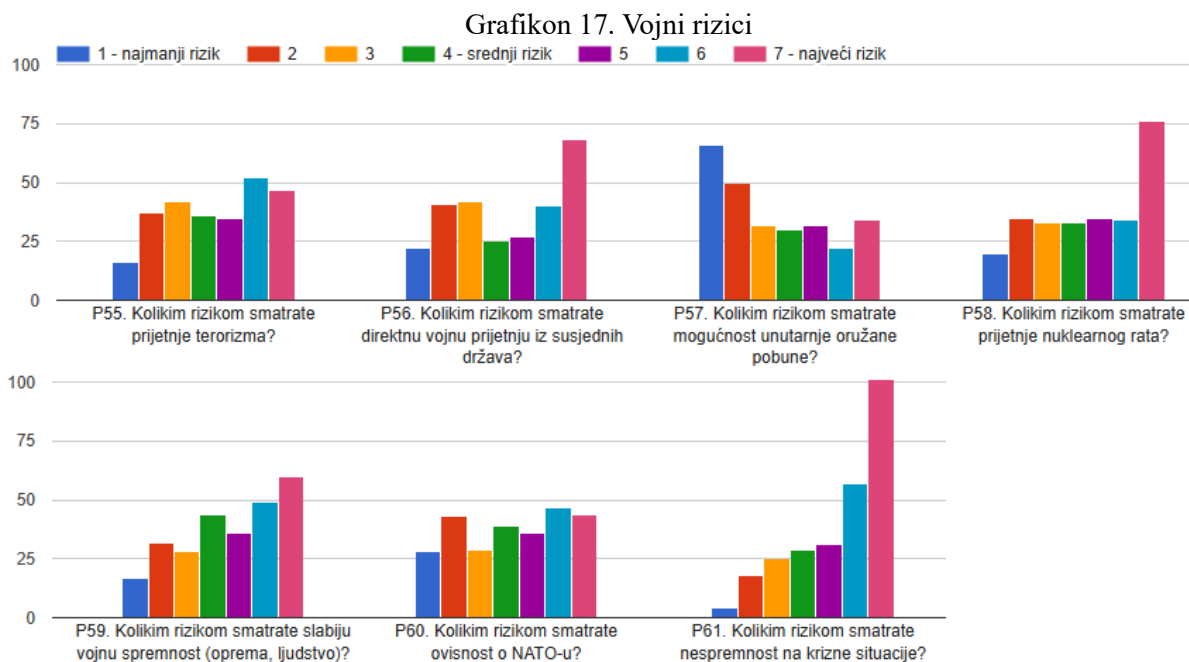
Independent Samples T-Test ▼			
	W	df	p
Vojni rizici [P59. Kolikim rizikom smatrate slabiju vojnu spremnost (oprema, ljudstvo)?]	6838.500		0.004

Note. For the Mann-Whitney test, effect size is given by the rank biserial correlation.

Note. Mann-Whitney U test.

Descriptives

Group Descriptives			
	Group	N	Mean
Vojni rizici [P59. Kolikim rizikom smatrate slabiju vojnu spremnost (oprema, ljudstvo)?]	Musko	111	4.225
	Zensko	155	4.935



Dakle, statistička analiza pokazala je da su u svakoj skupini najvećim rizicima ocijenjeni oni fenomeni ili problemi koji su najaktualniji, uvelike zbog značaja medija poput društvenih mreža dok su statističke analize u manjem broju odabranih slučajeva potvrdile korelaciju nekih varijabli sukladno njihovom pretpostavljenom odnosu u hrvatskom društvu, dok nekorelirana većina može upućivati na nasumičnost percepcije rizika kod ispitanika koja može biti rezultat niza drugih varijabli i društvenog te individualnog konteksta. Važno je međutim naglasiti da komunikacija i oblici informiranja o lokalnim i globalnim problemima dolaze iz niza izvora i pod snažnim su utjecajem kulture, društva, povijesti te neposredne okoline osobe, stoga se i sama percepcija pitanja o percepciji rizika može drugačije internalizirati kod svakog ispitanika u Hrvatskoj što nedvojbeno utječe na rezultate. Također, rizici koji su percipirani nižom ocjenom nisu nužno manja opasnost društvu, ali su široj populaciji nepoznatiji ili su slabijeg dometa u svojim pojavnim oblicima što nameće potrebe

budućih sličnih istraživanja kako bi se utvrdile promjene u percepcijama rizika jer živimo u okolini koja kontinuirano stvara nove rizike, a globalizirani svijet dovodi sve rizike do najmanjih lokalnih zajednica čime se nameće potreba za svjesnošću o njima te strategijama djelovanja za siguran suživot s njima.

6. Zaključak

Glavni je cilj ovoga rada bio ispitati percepcije rizika za nacionalnu sigurnost u hrvatskom društvu. Uslijed brojnosti rizika, specifični ciljevi usmjereni su na generalizirana područja ljudskog djelovanja sukladno određenim karakteristikama pri čemu se nastojala utvrditi povezanost između niza odabranih varijabli. Za istraživački dio rada korišten je anketni upitnik. Dublji uvid dobiven je putem ispitivanja percepcije aspekata svake od tih skupina rizika kroz specificirane čestice anketnog upitnika. Dobivena široka pokrivenost različitih rizika omogućila je u istraživačkom dijelu rada konkretnije provedbu deskriptivne statistike te druge statističke analize koje su ponudile dublji uvid u kontekst rizika u hrvatskom društvu.

Na početku rada, predstavljen je sociološki teorijski okvir rizika kroz radove niza domaćih i stranih autora, uz posebnu razradu Beckovog koncepta društva rizika uz usmjeravanje prema rizicima sukladno njihovoj aktualnosti u suvremenom društvu. Daljnji teorijski okvir obuhvatio je pojam sigurnosti u odnosu s rizikom uz isticanje nacionalne sigurnosti kao jednog od ključnih pojmova za razradu ovog rada, prije predstavljanja metodologije istraživanja. Ti su pojmovi zatim smješteni u društveno-povijesni kontekst Hrvatske uz detaljan uvid u razvoj odnosa prema rizicima na općoj i institucionalnoj razini.

U istraživačkom dijelu rada predstavljeni su ciljevi i korištena metodologija uz isticanje značaja istraživačkih pitanja, korištenih instrumenata te određivanja uzorka. Opisan je i tijek provedbe istraživanja kao i nedostaci korištene metodologije uz prijedloge za nova istraživanja, a nalazi dobiveni korištenom metodom predstavljeni su uz raspravu o značaju utvrđenih rezultata.

Uzorak istraživanja bio je slučajan neprobabilistički, a činili su građani Hrvatske stariji od 18 godina, a anketa izrađena u Google Forms dijeljena je u digitalnom obliku na različitim društvenim mrežama i digitalnim platformama što se ponajviše odražava u sociodemografskim značajkama uzorka koji uglavnom čine mlađe dobne skupine. Upitnik je sadržavao detaljne upute i naglasak na anonimnosti i dobrovoljnosti u sudjelovanju. Prikupljeno je 266 odgovora ispitanika u periodu od travnja do kolovoza 2023. Upitnik se sastojao od dva dijela. U

sociodemografskom djelu prikupljeni su podaci koji su bili od značaja za utvrđivanje reprezentativnosti uzorka u odnosu na populaciju, poput prosječnih plaća te percepcije stanja u državi kao i podataka dobivenih zadnjim popisom stanovništva. Drugi dio upitnika odnosio se na skupine rizika unutar kojih su navedene odabrane čestice koje su ispitanici rangirali sukladno vlastitoj percepciji određene čestice kao rizika za nacionalnu sigurnost na skali od 1 do 7, a na kraju upitnika postavljeno je i otvoreno pitanje s mogućnošću dodavanja rizika za koje su ispitanici smatrali da nisu dovoljno zastupljeni u upitniku.

Rezultati su pokazali da građani Hrvatske aktivno promišljaju u spremnosti državnih institucija te osjećaju vlastite i kolektivne sigurnosti koju su ocijenili uglavnom zadovoljavajućom, ali uz izražene nade za poboljšanje po pitanju pripremljenosti i strateškog djelovanja te komuniciranja o rizicima prema javnosti. U svim skupinama najvećim rizikom ocijenjeni su oni rizici ili problemi koji su najaktualniji u društvu, najčešće zbog dugotrajnosti i integriranosti u mentalitet i društvene institucije ili zbog medijske aktualnosti na lokalnoj ili globalnoj razini, najčešće uslijed geopolitičkih netrpeljivosti današnjice u Hrvatskom okružju, ali i šire. Rizici koje su građani percipirali kao slabiju prijetnju, mogu potencijalno upućivati na nedovoljnu informiranost o tim rizicima ili o slabom utjecaju tih rizika na svakodnevicu populacije što ne znači nužno da su ti rizici manje važni za proučavanje.

Statističkom obradom rezultata nastojalo se utvrditi korelacije između odabranih varijabli iz svake od predstavljenih skupina rizika. Varijable su birane na osnovu njihove očekivane povezanosti sukladno prevladavajućem odnosu tih u hrvatskom društvu. Ipak, u većini odabranih slučajeva korelacije nisu utvrđene što može upućivati na nepostojanje jasnog konsenzusa u percepciji rizika kada se ona promatra kroz odabrane varijable, najčešće sociodemografske karakteristike. Kod utvrđenih korelacija uzrok je najčešće bio veća izloženost odabrane skupine percipiranom riziku, ali treba uzeti u obzir i individualno iskustvo utjecaja tih varijabli kao i niz drugih neistaknutih aspekata koji mogu utjecati na formiranje percepcije ispitanika. Također, uslijed prirode rizika koji se kontinuirano razvijaju, nadograđuju i nastaju, nameće se potreba daljnjeg promišljanja i istraživanja njihovog utjecaja u vremenu kao i identificiranja novih rizika za nacionalnu sigurnost Hrvatske.

Sukladno postojećim strategijama i institucionalnom odnosu prema rizicima za hrvatsku nacionalnu sigurnost, rezultati ovog istraživanja upućuju na potrebu daljnjeg razmatranja percepcije rizika te praćenja globalnih trendova kako bi se nastavilo sa sekuritizacijom i strateškim djelovanjem prema različitim rizicima iz lokalne i globalne

okoline. Ključna je i učinkovita, jasna te pravovremena komunikacija koja i dalje nije adekvatna, uvelike uslijed neučinkovitosti određenih institucija te uslijed slabog povjerenja građana prema nadležnim tijelima države što dugoročno može imati štetan učinak u djelovanju prema rizicima kao što je bio slučaj u situacijama pandemije ili potresa u Hrvatskoj.

Odgovor na ovaj problem složen je, ali uvelike leži u edukaciji novih generacija usmjerenoj prema izgradnji demokracije funkcionalnih institucija i visoke razine društvenog povjerenja. Problem ostaje društveno-povijesni mentalitet usmjeren na profiterstvo manjine te apatiju prema široj društvenoj problematici uz neučinkovitost temeljnih institucija koje nisu adekvatno napredovale u odnosu na prijašnje političke sustave. Promjena tako složene problematike stoga uvelike ovisi o edukaciji budućih hrvatskih generacija koje očekuje globalizirani svijet brojnih postojećih i novih rizika.

7. Popis literature

- Ajzenstadt, M., Ariel, B. (2008.) „Terrorism and risk management: The Israeli case“, *Punishment & Society*, sv. 10 (4): 355 – 374
- Akoglu, H. (2018.) „User's guide to correlation coefficients“, *Turkish journal of emergency medicine*, sv. 18 (3): 91 – 93
- Akrap, A. (2015.) Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051. Bogoslovska smotra, sv. 85 (3), 855 – 868
- Bagić, D., & Šuljok, A. (2021.) „Stavi masku i odmakni se “–istraživanje determinanti protektivnog ponašanja od bolesti COVID-19 u Hrvatskoj“, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, sv. 59 (219): 119 – 147
- Batistić, A. (2023.) „Dosadašnja istraživanja sigurnosno-obavještajnog sustava Republike Hrvatske“, *National security and the future*, sv. 24 (2): 141 – 156
- Beck, U. (1986./1992.) *Društvo rizika*, prev. M. Ritter, London: Sage Publications
- Beckstead, N., Bostrom, N., Bowerman, N., Cotton-Barratt, O., MacAskill, W., Ó hÉigeartaigh, S., & Ord, T. (2014.) „Unprecedented technological risks“, *Future of Humanity Institute*, 1 – 6
- Bilandžić, M. (2008.) „Hrvatska vojska u međunarodnim odnosima“, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, sv. 11 (22): 11 – 27
- Bilandžić, M. (2012.) „Prema strategiji" nacionalne" sigurnosti Europske unije?– Analiza Strategije unutarnje sigurnosti Europske unije“, *Policija i sigurnost*, sv. 21 (1): 49 – 69
- Bilandžić, M. (2014.) *Sjeme zla. Uvod u studije terorizma*, Zagreb: Despot Infinitus
- Bogdanić, S. (2022.) „Hrvatske informatičke tvrtke konkuriraju globalnim igračima“, *DW*, 21. studenog 2022.
- Booth, K., Wheeler, J. N. (2008.) *The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*, New York: Palgrave Macmillan
- Božić, S. (2004.) „Nacionalizam–nacija,“transnacionalizam”–“transnacija”: mogućnosti terminološkog usklađivanja“, *Revija za sociologiju*, sv. 35 (3 – 4): 187 – 203
- Brown, L. R. (1977.) *Redefining national security*, Washington: Worldwatch Institute
- Bryman, A. (2012.) *Social research methods*, 4. izdanje, New York: Oxford university press
- Buzan, B., Hansen, L. (2009.) *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge: Cambridge University Pres.
- Buzan, B., Waever, O., De Wilde, J. (1998.) *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers
- Collins, A. (2007./2010.) *Suvremene sigurnosne studije*, prev. R. Jakešević, M. Suknaić, Zagreb: Politička kultura

- Cvrtila, V., Grizold, A., Tatalović, S. (2008.) *Suvremene sigurnosne politike: Države i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga
- Čaldarović, O (1994.) "Rizik i socijalni kontekst", *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline*, sv. 3 (1): 1 – 16
- Čaldarović, O. (2012). *Prema društvu uspješno reguliranog rizika?*, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo ; Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
- Čengić, D., Rogić, I. (ur.) (1999.) *Privatizacija i javnost*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
- Diehl, C. (1923.) „The Government and Administration of the Byzantine Empire“, *Cambridge Medieval History*, 4: 726 – 741
- Draguhn, W., Ash, R. (1999.) *China's Economic Security*, Curzon Press
- Dye, T. R. (1972.) *Understanding Public Policy*, Princeton/New Jersey: Prentice-Hall Englewood Cliffs
- Finckenauer, J. O., Voronin, Y. A. (2001.) "The Threat of Russian Organized Crime." *National Institute of Justice Washington, DC (Issues in International Crime series)*
- Foteinis, S. (2018.) “Bitcoin’s alarming carbon footprint”. *Nature*, sv. 554 (7691): 169
- Furedi, F. (2007.) *The only thing we have to fear is the culture of fear' itself*, https://www.researchgate.net/publication/238082918_The_only_thing_we_have_to_fear_is_the_%27culture_of_fear%27_itself_NEW_ESSAY_How_human_thought_and_action_are_being_stifled_by_a_regime_of_uncertainty
- Garrett, L. (1995.) *The Coming Plague: Newly Emerging Diseases in a World Out of Balance*, New York: Penguin
- George, D., Mallery, P. (2003.) *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*, 4. izdanje, Boston: Allyn & Bacon
- Giddens, A. (2006.) *Sociology*, Polity Press
- Godin, J. (1990.) *NIMBY: A product of the information society*
- Grupp, S. (2003.) *Political Implications of A Discourse Of Fear; The Mass Mediated Discuss Of Fear In the Aftermath Of 9/11*, (neobjavljeni članak: Berlin): 43
- Herz, H. J. (1950.) „Idealist Internationalism and the Security Dilemma“, *World Politics*, sv. 2 (2), prikazano na: <http://www.jstor.org/pss/2009187>, učitano 2. siječnja 2010.
- Hrvatski sabor (2017.) *Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske*, Narodne novine, broj 73/2017, 26. srpnja 2017.
- Hrvatski sabor (2017.) *Strategijski i akcijski plan zaštite prirode Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine*, Narodne novine, broj 72/2017, 21. srpnja 2017.
- Ilišin, V. (1998.) „Demokratska tranzicija u Hrvatskoj“, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, (139-142), 27 – 52

- Ilišin, V., & Spajić Vrkaš, V. (ur.) (2017.) *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća* (No. 40), Zagreb: Institut za društvena istraživanja
- Javno izvješće za 2022. godinu (2022.) Sigurnosno-obavještajna agencija, <https://www.soa.hr/files/file/Javno-izvjesce-2022.pdf> (stranica posjećena: 25. lipnja 2024.)
- Karajić, N. (2000.) *Politička modernizacija*, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu
- Kessler, O., Daase, Ch. (2008.) „From Insecurity to Uncertainty: Risk and the Paradox of Security Politics“ *Alternatives: Global, Local, Political*, sv. 33 (2): 211 – 232
- Kontinuiran rast udjela visokoobrazovnog stanovništva (2023.) Državni zavod za statistiku, <https://dzs.gov.hr/vijesti/kontinuiran-rast-udjela-visokoobrazovanog-stanovnistva/1594> (stranica posjećena: 25. lipnja 2024.)
- Kruljac, I. (2024.) „Ministar otkrio kada kreće vojni rok: Program je gotov, kaže da je godišnje 18.000 mladića koji bi išli“, *Srednja.hr*, 31. svibnja 2024.
- Kurečić, P. (2001.) „Geopolitika i suvremeni geopolitički položaj Hrvatske“, *Međunarodne studije*, sv. 1 (4): 115 – 127
- Lasić, V. (2000.) „Koncept modela privatizacije u Hrvatskoj“, *Ekonomski pregled*, sv. 51 (1-2): 107 – 118
- Liew, L. (2000.) „Human and Economic Security: Is There a Nexus?“, *Asia's Emerging Regional Order: Reconciling.–Taiwan*, 196
- Lutz, J. M., Lutz, B. J. (2005.) *Terrorism: origins and evolution*, New York: Palgrave Macmillan
- Malato, G. (2023.) „An Introduction to the Shapiro-Wilk Test for Normality“, *Builtin.com*, 3. svibnja 2023.
- Mann, J. M. (1987.) „AIDS-A global perspective“, *Western Journal of Medicine*, sv. 147 (6): 693
- Mawar, N., Sahay, S., Pandit, A., & Mahajan, U. (2005.) „The third phase of HIV pandemic: social consequences of HIV/AIDS stigma & discrimination & future needs“, *Indian Journal of Medical Research*, sv. 122 (6): 471 – 484
- McHugh, M. L. (2013.) „The chi-square test of independence“, *Biochemia medica*, sv. 23 (2): 143 – 149
- Morgan, (2010.) „Sigurnost u međunarodnoj politici: Tradicionalni pristupi“, U: Collins, A. (ur.) *Suvremene sigurnosne studije*, Zagreb: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i Politička kultura
- Morse, S. S. (ur.). (1993.) *Emerging viruses*, Oxford University Press, SAD
- Myers, N. (1986.) „The environmental dimension to security issues“, *Environmentalist*, sv. 6 (4): 251 – 257
- Nayak, M. S. D. P., & Narayan, K. A. (2019.) „Strengths and weaknesses of online surveys“, *IOSR Journal of Humanities and Social Sciences (IOSR-JHSS)*, sv. 24 (5): 31 – 38

- Nobilo, M. (1987.) *Nacionalna sigurnost zemalja u razvoju u suvremenim međunarodnim političkim odnosima*, disertacija, Zagreb: Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu
- Nunas Reis, J. (2007.) *Politics, Security, Critical Theory: A Contribution to Current Debates on Security*, Paper presented at the Standing Group on International Relations 6th Pan European Conference, Turin, Italy, 15 September 2007., prikazano na: <http://turin.sgir.eu/uploads/Nunes-joaonunes-politicssecuritycriticaltheory.pdf>, učitano 5. veljače 2010.
- OECD/European Observatory on Health Systems and Policies (2024.) *Hrvatska: pregled stanja zdravlja i zdravstvene zaštite 2023*, OECD Publishing, Pariz, <https://doi.org/10.1787/e5483d30-hr>
- Pap, A. (2020.) „Istraživanje političke apatije u Republici Hrvatskoj – smjernice za politički marketing“, *Ekonomski pregled*, sv. 71 (2): 109 – 151
- Peračković, K. (2004.) „Sociologija tranzicije: strukturalni, sociokulturni i neomodernizacijski pristup“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, sv. 3 (71): 487 – 504
- Perkov, I. (2013.) „Europeizacija hrvatskog sigurnosnog diskursa“, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb
- Perkov, I. (2021.) „Sustavna politička korupcija ozbiljna je prijetnja Hrvatskoj“, *Universitas-portal.hr*, 8. listopada 2021.
- Perkov, I. (2022.) *Društvo otpada*, Zagreb: Pergamena, Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku
- Piot, P. (2001.) „Stigma, bias present barriers in fight against AIDS pandemic“, *AIDS policy & law*, sv. 16 (18): 5-5
- Prije četiri godine još jedan čin na Markovu trgu šokirao je javnost, 2008. muškarac se Yugom zabio u Sabor* (2024.) Dnevnik.hr, <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/prije-četiri-godine-jos-jedan-cin-na-markovu-trgu-sokirao-je-javnost---853116.html> (stranica posjećena: 29. lipnja 2024.)
- Prosječna plaća u prosincu 2023. iznosila 1191 euro* (2023.) Državni zavod za statistiku, <https://dzs.gov.hr/vijesti/prosjecna-neto-placa-u-prosincu-2023-iznosila-1-nbsp-191-euro/1808> (stranica posjećena: 25. lipnja 2024.)
- Prvo istraživanje nakon izbora: Kako stoje stranke i koja su očekivanja građana od nove Vlade? Dnevnik Nove TV objavio novi Crobarometar* (2024.) Dnevnik.hr, https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/dnevnik-nove-tv-objavio-prvi-crobarometar-nakon-parlamentarnih-izbora---845049.html?itm_source=TopNews&itm_medium=Dnevnik&itm_campaign=Naslovnica (stranica posjećena: 25. lipnja 2024.)
- Raguž, A., Buljan Flander, G., & Boričević Maršanić, V. (2021.) „Uporaba modernih tehnologija kao rizik za seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece i adolescenata putem interneta“, *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, sv. 29 (2): 226 – 247

- Risley, S. (2006.) *The Sociology of Security: Sociological Approaches to Contemporary and Historical Securitization*, Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Montreal Convention Center, Montreal, Quebec, Canada, 10. kolovoza 2006, prikazano na http://www.allacademic.com/meta/p105192_index.html, učitano 15. travnja 2010.
- Sanson, A., & Belleomo, M. (2021.) „Children and youth in the climate crisis“, *BJPsych bulletin*, sv. 45 (4): 205 – 209
- Saponja-Hadžić, M. (2003.) „Serbia After Djindjic: The Maelstrom of Its Own Crimes“, *Dani*, 4. travnja 2003.
- Schober, P., Boer, C., & Schwarte, L. A. (2018.) „Correlation coefficients: appropriate use and interpretation“, *Anesthesia & analgesia*, sv. 126 (5): 1763 – 1768
- Schütz (1984.) *Okologische Aspekte einer naturphilosophischen Ethik*, Unpublished ms. Bamberg
- SRUUK - Sustav za rano upozoravanje i upravljanje krizama (2024.) Ravnateljstvo civilne zaštite, <https://civilna-zastita.gov.hr/sruuk-sustav-za-rano-upozoravanje-i-upravljanje-krizama/7097> (stranica posjećena: 25. lipnja 2024.)
- Stiže veliki val stranih radnika, ove godine moglo bi ih biti više od 200.000! (2024.) Tportal.hr, <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/stize-veliki-val-stranih-radnika-ove-godine-moglo-bi-ih-biti-vise-od-200-000-foto-20240426> (stranica posjećena: 23. lipnja 2024.)
- Sundjaja, J. H., Shrestha, R., & Krishan, K. (2020.) *McNemar And Mann-Whitney U Tests*, članak, National Library of Medicine, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK560699/> (datum zadnje izmjene: 17. srpnja 2023.)
- Sztompka, P. (1999.) *The Sociology of Social Change*, Oxford, Blackwell
- Šiber, I. (1992.) „Politička kultura i tranzicija“, *Politička misao*, sv. 29 (3): 93 – 110
- Što je građanima najmanja, a što najveća briga? Svaki drugi ispitanik političarima dao jedinicu (2023.) Dnevnik.hr, <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/drugi-dio-crobarometra-za-kolovoz---798920.html> (stranica posjećena: 23. lipnja 2024.)
- Što je SOA? (2024.) Sigurnosno-obavještajna agencija, <https://www.soa.hr/hr/o-nama/sto-je-soa/> (stranica posjećena: 25. lipnja 2024.)
- Šućur, Z. (1992). Komunalni otpad i socijalni konflikti. Analiza jednog slučaja. Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline, sv. 1 (4): 555 – 570
- Tatalović, S. (2000.) „Nacionalni interesi i nacionalna sigurnost Hrvatske“, *Međunarodne studije*, sv. 1 (1): 53 – 64
- Theiler, T. (2010.) „Societal security“, u: Cavelti, D. M., Mauer, V. (ur.) *The Routledge Handbook of Security Studies*, Abingdon/New York: Routledge Taylor & Francis Group
- Tomašić, D. (1924.) „Personality Development in the Zadruga Society“, *Psychiatry*, 5: 229 – 261

- Tomašić, D. (1993.) „Struktura balkanskog društva“, prev. A. Štor, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, sv. 2 (8): 939 – 948
- Ungar, S. (1998.) „Hot crises and media reassurance: A comparison of emerging diseases and Ebola Zaire“, *British journal of sociology*, 36-56
- Van Loon, J. (2002.) *Risk and technological culture: Towards a sociology of virulence*, Routledge
- Vijeće za elektroničke medije (2022.) *Statut agencije za elektroničke medije*, Narodne novine, broj 85/2022, 22. srpnja 2022.
- Vlada proglasila kraj epidemije, ukida se obveza nošenja maski* (2023.) Hrt.hr, <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/vlada-proglasava-kraj-epidemije-10768766> (stranica posjećena: 23. lipnja 2024.)
- Wadkar, S. K., Singh, K., Chakravarty, R., Argade, S. D. (2016.) „Assessing the reliability of attitude scale by Cronbach's alpha“, *Journal of Global Communication*, sv. 9 (2): 113 – 117
- Weaver, O. (2011.) „Politics, security, theory“, *Security Dialogue*, sv. 42 (4 – 5): 465 – 480
- Weber, P. (2024.) „A Brief Timeline of Russia's War in Ukraine“, *Theweek.com*, 14. svibnja 2024.
- Wolfers, A. (1962.) „National security as an ambiguous symbol“, u: Baldwin, A. D. (ur.) *Theories of International Relations*, Surrey: Ashgate
- Zalewski, D. A. (2005.) „Economic security and the myth of the efficiency/equity tradeoff“, *Journal of Economic Issues*, sv. 39 (2), 383 – 390
- Zohuri B., Hang T. Nguyen., Moghaddam M. (2022.) „What is the Cryptocurrency? Is it a Threat to Our National Security, Domestically and Globally?“, *IJTC Phycics*, sv. 3 (1): 1 – 14
- Županov, J. (1995.) *Poslije potopa*, Zagreb: Nakladni Zavod Globus

8. Prilozi

Prilog 1. Anketni upitnik

Ovo istraživanje provodi se u sklopu izrade diplomskog rada na studiju sociologije Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom doc. dr. sc. Ivana Perkova. Anketa je u potpunosti anonimna, a podaci prikupljeni u sklopu ovog istraživanja bit će korišteni isključivo u generaliziranom obliku. Cilj je istraživanja utvrditi koje rizike građani Hrvatske smatraju najvećim prijetnjama za nacionalnu sigurnost Hrvatske. Rezultati ankete ukazat će na aktualne percepcije rizika u društvu, a dobiveni podaci bit će korisni za strateško promišljanje nacionalne sigurnosti Hrvatske u budućnosti. Molimo Vas da odvojite 5 do 10 minuta za sudjelovanje u ovom istraživanju, a u bilo kojem trenutku možete od njega odustati. Unaprijed zahvaljujemo na vremenu koje ste izdvojili, iskrenim odgovorima te sveukupnom sudjelovanju u ovom istraživanju.

Obavezna polja - *

P1. Spol*

1. Muškarac
2. Žena

P2. Dob*

1. 18-29 godina
2. 30-64 godina
3. Više od 65 godina

P3. Odaberite veličinu naselja iz kojeg dolazite.*

1. < 1000 stanovnika
2. 1000 – 10000 stanovnika
3. 10000 – 50000 stanovnika
4. 50000 – 100000 stanovnika
5. > 100000 stanovnika

P4. Odaberite svoj trenutni status zaposlenja.*

1. Student/ica
2. Zaposlen/a
3. Umirovljen/a
4. Nezaposlen/a

P5. Kolika su vam mjesečna primanja? (eur)* _____

P6. Koji Vam je izvor prihoda ?*

1. Plaća
2. Mirovina
3. Socijalna naknada
4. Renta
5. Uzdržavana osoba

P7. Odaberite stečeni stupan obrazovanja.*

1. Osnovna škola
2. Srednja škola
3. Prediplomski studij
4. Diplomski studij
5. Postdiplomski studij
6. Ostalo: _____

P8. Odaberite političku opciju kojoj ste najviše priklonjeni.*

1. Liberalno
2. Socijaldemokratsko
3. Konzervativno
4. Demokršćansko
5. Nijedno
6. Ostalo: _____

P9. Smatrate li općenito da Hrvatska ide u dobrom smjeru ?*

1. Da
2. Ne
3. Ne znam

P10. Smatrate li Hrvatsku sigurnom državom za život ?*

1. Da
2. Ne
3. Ne znam

P11. Smatrate li da je Hrvatska sukladno brojnim izazovima današnjice (npr. utjecaj vanjskih sila, lokalni i regionalni sukobi, pandemije, prirodne nepogode, društveni sukobi) dovoljno usmjerena na promišljanje i djelovanje za nacionalnu sigurnost i prepoznavanje rizika za njeno stanovništvo ?*

1. Da

2. Ne
3. Ne znam

P12. Smatrate li da u kriznim situacijama hrvatske službe i institucije adekvatno komuniciraju o rizicima i strategijama prema javnosti (npr. inflacija, potresi, pandemije, korupcija, političke i društvene afere) ?

1. Da
2. Ne
3. Ne znam

Sljedeća pitanja odnose se na percepciju rizika za nacionalnu sigurnost. Rizik se odnosi na mogućnost ili vjerojatnost posljedica uslijed djelovanja neke pojave ili opasnosti. Nacionalna sigurnost odnosi se na održavanje stabilnosti i zaštite interesa države i njenih građana pred lokalnim i globalnim prijetnjama i izazovima iz kojih rizici dolaze. Rizici su podijeljeni prema kategorijama. U svakoj kategoriji navedeno je nekoliko čestica. Odaberite za svaku tvrdnju/česticu **samo jednu vrijednost** sukladno vlastitom mišljenju.*

Vrijednosti: **1 – najmanji rizik**, 2, 3, 4 – **srednji rizik**, 5, 6, 7 – **najveći rizik**

Socijalni rizici

Kolikim rizikom smatrate...

	1	2	3	4	5	6	7
P13. Društvene podjele (političke, geografske, religijske,...)							
P14. Neučinkovita birokracija i rad institucija							
P15. Korupcija i nepotizam							
P16. Siromaštvo							
P17. Devijantnost i kriminal							
P18. Iseljavanje stanovništva							
P19. Uvoz stranih radnika							
P20. Starenje stanovništva							
P21. Nizak natalitet							
P22. Politička apatija (slaba izlaznost na izbore i angažman građana)							

Ekonomski rizici

	1	2	3	4	5	6	7
P23. Niska razina industrijske proizvodnje							
P24. Recesija							

P25. Ovisnost o globalnom tržištu (EU)							
P26. Uvođenje eura							
P27. Inflacija							
P28. Nizak standard građana							
P29. Ovisnost o turizmu i uslužnim djelatnostima							

Javnozdravstveni rizici

	1	2	3	4	5	6	7
P30. Loš zdravstveni sustav							
P31. Manjak kadra							
P32. Antiznanstveni pokreti							
P33. Pandemije							
P34. Loše zdravstvene navike stanovništva (fizičko i mentalno zdravlje)							

Ekološki rizici

	1	2	3	4	5	6	7
P35. Zagađenost tla							
P36. Zagađenost vode							
P37. Zagađenost zraka							
P38. Eksploatacija i prijevoz nafte u Jadranu							
P39. Neadekvatno gospodarenje otpadom							
P40. Neiskorištavanje prirodnih resursa (obnovljivi izvori, nuklearna energija)							
P41. Neinformiranost građana o zaštiti okoliša							

P42. Geološki i klimatski rizici (potresi, poplave, požari, tuča)								
---	--	--	--	--	--	--	--	--

Tehnološki rizici

	1	2	3	4	5	6	7
P43. Kibernetičko Ratovanje (upotreba interneta za ratna djelovanja)							
P44. Prevelika tehnološka ovisnost							
P45. Jaz u dostupnosti tehnologije							
P46. Nepoznatost utjecaja tehnologije							
P47. Društveni utjecaj tehnologije na razvoj mladih							
P48. Tehnološka postrojenja (elektrane, tvornice)							

Geopolitički rizici

	1	2	3	4	5	6	7
P49. Fundamentalizam u državi							
P50. Vjerski fundamentalizam u susjedstvu							
P51. Iredentističke težnje susjednih država (prisvajanje teritorija)							
P52. Prelijevanje regionalnih kriza							
P53. Utjecaj globalnih sila							
P54. Loši odnosi sa susjednim državama							

Vojni rizici

	1	2	3	4	5	6	7
P55. Prijetnje terorizma (sekuritizacija prijetnje)							
P56. Direktna vojna prijetnja iz susjednih država							

P57. Mogućnost unutarnje oružane pobune							
P58. Prijetnje nuklearnog rata							
P59. Slabija vojna spremnost (oprema i ljudstvo)							
P60. Ovisnost o NATO-u							
P61. Nespremnost na krizne situacije (ne/uspješnost sekuritizacije i strategija)							

P62. Koje probleme/rizike za nacionalnu sigurnost Hrvatske smatrate važnima ili nezastupljenima u ponuđenim odgovorima?

Ako ste zainteresirani za uvid u rezultate istraživanja, molimo Vas ostavite u nastavku e-mail adresu za kontakt:

Zahvaljujemo Vam na ispunjavanju upitnika.